

**ДЕРЖАВНИЙ ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД
«УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ»**

На правах рукопису

КОСТОГРИЗ Вікторія Григорівна

УДК 336.72:001.895 (043.5)

**ОЩАДНО-КРЕДИТНА СИСТЕМА В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО
РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ**

Спеціальність 08.00.08 – Гроші, фінанси і кредит

Дисертація

на здобуття наукового ступеня
кандидата економічних наук

Науковий керівник:

Доктор економічних наук, професор

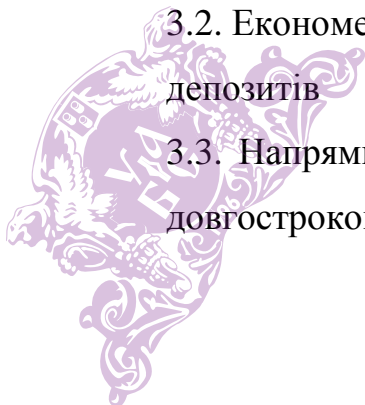
Макаренко Михайло Ілліч

Суми – 2009

ЗМІСТ

ВСТУП	2
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЩАДНО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ	4
1.1. Національна ощадно-кредитна система: сутність, принципи, суб'єкти та об'єкти	12
1.2. Методичні основи формування інституційної структури ощадно-кредитної системи	12
1.3. Зарубіжний досвід розбудови та діяльності ощадно-кредитної системи	34
Висновки до розділу 1	46
РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ОЩАДНО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ	59
2.1. Методичні підходи до оцінки стану ощадно-кредитної системи	62
2.2. Макроекономічні передумови нагромадження довгострокових фінансових ресурсів	62
2.3. Тенденції формування та розміщення довгострокових ресурсів банківською системою	75
2.4. Ощадно-кредитна діяльність небанківських установ	88
Висновки до розділу 2	108
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ	122
3.1. Економіко-організаційні заходи впливу ощадно-кредитної системи на інноваційний розвиток	126
3.2. Економетрична модель оцінки впливу факторів на обсяги залучення депозитів	126
3.3. Напрями удосконалення організації ощадної справи та довгострокового кредитування	141
	157

Висновки до розділу 3	3
ВИСНОВКИ	182
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	186
ДОДАТКИ	190
	210

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING”
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Одним із найвагоміших чинників, що стримує формування в Україні власної, якісно нової інноваційної політики, є відсутність відповідного фінансового забезпечення усіх етапів її реалізації. За умов хронічного дефіциту Державного бюджету, незначних розмірів власних коштів більшості вітчизняних підприємств, нестачі іноземних інвестицій виникає необхідність пошуку нових джерел, що мають наситити економіку країни довгостроковими фінансовими ресурсами. Такими фінансовими джерелами для національної економіки можуть стати кошти, залучені у вигляді середньо- та довгострокових депозитів і внесків, які будуть розподілені між пріоритетними, переважно інноваційними галузями економіки, на умовах збалансованої, системної депозитної та кредитної діяльності.

Теорії та практиці ощадної справи приділяли увагу вітчизняні й зарубіжні науковці: М.Д. Алексеєнко, В.Д. Базилевич, Н.М. Внукова, С.В.Волосович, Р.Дорнбуш, В.В. Жупанін, Б.Є. Кваснюк, Дж.М. Кейнс, П.М.Куліков, Т.С. Смовженко, В.С. Сухарський, С. Фішер, З.І. Шибиволок та інші. Дослідженням проблематики кредитування займаються вчені: О.І.Барановський, Т.А. Васильєва, О.В. Васюренко, Н.І. Гребеник, О.Т.Євтух, А.О.Єпіфанов, В.В. Корнеєв, М.І. Крупка, М.І.Макаренко, А.М.Мороз, І.В.Сало, В.С. Стельмах, Я.І. Чайковський та інші. Вони вказують суть, механізми, основні проблеми кредитної та ощадної систем як окремих елементів економіки держави.

У роботах учених Н.М. Внукової, М.Г. Дмитренка, П.М. Кулікова, М.М.Паламарчука, В.А. Череватенка обґрунтовано необхідність створення на базі кредитної та ощадної систем цілісної ощадно-кредитної системи та визначено її основні об'єкти. Проте не існує наукового визначення поняття „ощадно-кредитна система”, не сформульовано основних принципів, цілей,

методики оцінки стану системи та економічних, правових, соціально-політичних напрямів розвитку ощадно-кредитної системи в Україні.

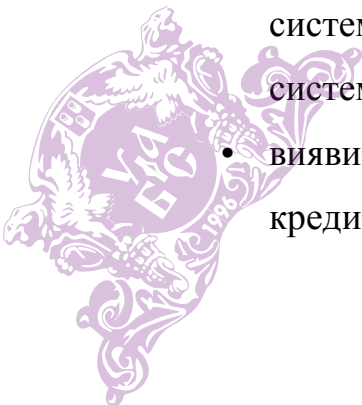
Все вищеподане обумовило вибір теми дослідження, її актуальність, значимість та практичну спрямованість.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційна робота виконувалась відповідно до тематики наукових досліджень ДВНЗ «Українська академія банківської справи Національного банку України» за темами: “Сучасні технології фінансово-банківської діяльності в Україні” (номер державної реєстрації 0102U006965), “Стан і перспективи розвитку банківської системи України” (номер державної реєстрації 0190U044204). До звітів за даними темами включено розробки автора щодо розвитку ощадно-кредитної системи в Україні та пропозиції з підвищення обсягу залучення коштів до фінансових установ. У рамках науково-дослідної теми Черкаського державного технологічного університету „Регіональні аспекти інноваційної та інвестиційної діяльності і їх роль у вирішенні соціально-економічних проблем регіону” (номер державної реєстрації № 0107U003252) автором було обґрунтовано місце ощадно-кредитної системи у фінансовому забезпеченні інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розробка теоретичних і практичних засад та науково-методичного забезпечення становлення й розвитку ощадно-кредитної системи країни в умовах інноваційного розвитку економіки. Для практичного досягнення визначеної мети передбачалося вирішення наступного комплексу завдань:

- визначити сутність, функції та принципи дії ощадно-кредитної системи як цілісного утворення в складі фінансово-кредитної системи;
- виявити соціально-економічну й інституційну структуру ощадно-кредитної системи та розкрити взаємодію її складових;

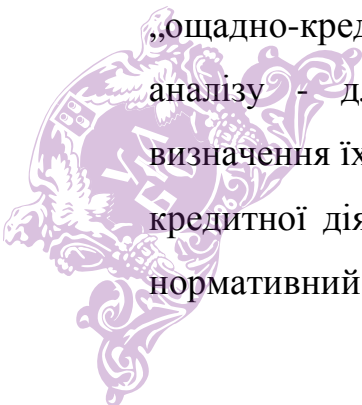

- узагальнити зарубіжний досвід діяльності ощадно-кредитної системи та сформулювати пропозиції щодо його застосування в Україні;
- запропонувати критерії і показники оцінки стану ощадно-кредитної системи;
- дослідити макроекономічні передумови нагромадження та ефективного використання довгострокових фінансових ресурсів;
- проаналізувати ощадно-кредитну діяльність банківських і небанківських установ;
- уточнити економіко-організаційні заходи ощадно-кредитної системи у фінансуванні інноваційного розвитку економіки;
- виявити найвагоміші фактори впливу на обсяг залучення строкових депозитів як важливого джерела фінансування інноваційного розвитку;
- запропонувати систему організаційно-економічних заходів формування і розвитку ощадно-кредитної системи в контексті стимулювання інноваційного розвитку.

Об'єктом дослідження є економічні відносини з приводу формування та використання середньо- і довгострокових фінансових ресурсів.

Предметом дослідження є теоретико-методичні та прикладні основи становлення і розвитку ощадно-кредитної системи в умовах інноваційного розвитку економіки України.

Методи дослідження. Для досягнення визначеної мети у роботі було використано такі методи: системно-логічний – для обґрунтування необхідності нового формулювання термінології щодо визначення поняття „ощадно-кредитна система”; основні постулати теорії систем та системного аналізу – для обґрунтування складових ощадно-кредитної системи і визначення їх взаємозв'язків; статистично-аналітичний – для аналізу ощадно-кредитної діяльності банківських і небанківських установ; монографічний, нормативний, метод конкретизації та аналізу – для дослідження

організаційно-методичних аспектів діяльності ощадної та кредитної систем; розрахунково-аналітичний, економіко-математичне моделювання, метод експертних оцінок і спостережень - для розробки моделі становлення ощадно-кредитної системи; графічного узагальнення – для наочного зображення співвідношення ВВП і частки кредитного портфеля, структури грошових потоків, динаміки коштів, залучених на депозитні рахунки та наданих кредитів за термінами вкладів тощо.

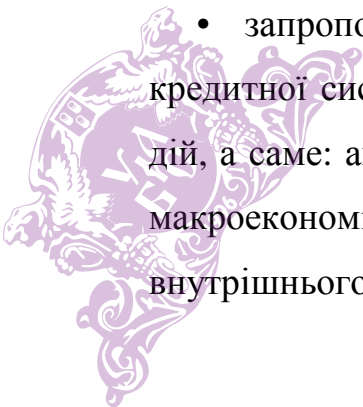
Інформаційною базою роботи є: правові та нормативні акти державних органів влади України і зарубіжних держав з питань діяльності ощадних та кредитних установ, монографії, публікації у періодичних виданнях, фактологічні матеріали статистичних збірників, а також матеріали наукових та науково-практичних конференцій і семінарів із проблем ощадної і кредитної діяльності.

Наукова новизна одержаних результатів полягає у розвитку теоретико-методичних і практичних засад становлення цілісної ощадно-кредитної системи в Україні.

Вперше:

- обґрунтовано необхідність розгляду як окремого утворення в структурі фінансово-кредитної системи її складової - ощадно-кредитної системи, під якою пропонується мати на увазі сукупність організаційно-економічних і перерозподільних відносин між суб'єктами економіки з приводу акумулювання і використання середньо- та довгострокових фінансових ресурсів, що використовуються банками і небанківськими фінансовими установами як джерела фінансового забезпечення інвестиційних процесів;

- запропоновано методичний підхід до процедури оцінки стану ощадно-кредитної системи, зміст якого полягає у реалізації комплексу послідовних дій, а саме: аналізі зовнішнього середовища (соціально-економічні процеси, макроекономічні параметри, нормативно-правове забезпечення); аналізі внутрішнього середовища (банківські та небанківські інститути); аналізі

ризиків; визначенні якісних і кількісних характеристик на основі застосування універсальних методів аналізу;

удосконалено:

- систему відносин фінансово-кредитних установ, що здійснюють ощадну та кредитну діяльність, та встановлено інституційну структуру ощадно-кредитної системи шляхом визначення належності до неї тих чи інших інститутів за критерієм строковості операцій із залучення й розміщення фінансових ресурсів;

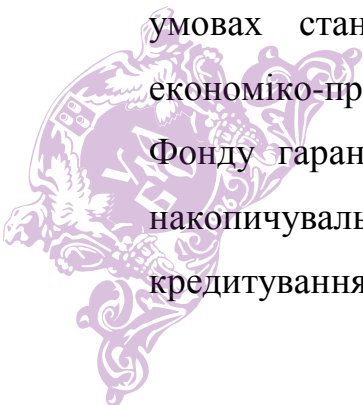
- методичні основи визначення рівня мінливості обсягів залучених строкових депозитів фізичних осіб шляхом побудови багатofакторної кореляційно-регресійної моделі впливу величин ставок за строковими депозитами, розмірів доходів населення, величини виплати гарантованої суми за вкладами (включаючи відсотки) з Фонду гарантування вкладів фізичних осіб на обсяг зазначених депозитів;

набули подальшого розвитку:

- принципи функціонування фінансово-кредитної системи за рахунок розширення їх кола (єдність ощадної і кредитної підсистем; збалансованість ресурсів; збалансованість відсоткових ставок; повнота перерозподілу коштів; наукова обґрунтованість методів управління; національна ефективність; цільове використання ресурсів) та адаптації до інституціоналізованої ощадно-кредитної системи;

- теоретичні основи формування макроекономічних передумов нагромадження довгострокових фінансових ресурсів шляхом виявлення пріоритетних чинників становлення ощадно-кредитної системи;

- напрями розвитку та збалансування ощадної і кредитної діяльності в умовах становлення ощадно-кредитної системи через удосконалення економіко-правової бази, депозитної політики інститутів системи, діяльності Фонду гарантування вкладів, програм довгострокового кредитування та накопичувальних урядових програм, прозорості інститутів системи, кредитування суб'єктів господарювання інноваційної сфери.

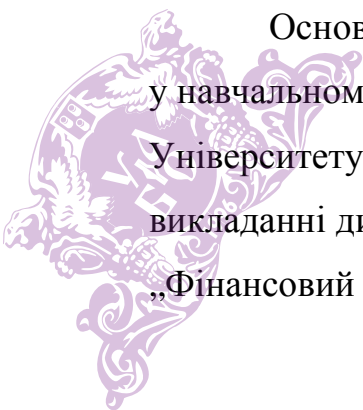

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що подані в роботі теоретичні положення, висновки та методичні рекомендації доведені до рівня конкретних методик і пропозицій, що дозволить напрацювати в Україні правову і економічну бази ощадної та кредитної діяльності через становлення ощадно-кредитної системи, використати чинники для нагромадження довгострокових ресурсів та їх подальше ефективне розподілення шляхом інвестиційного кредитування переважно інноваційної діяльності суб'єктів господарювання.

Наукові та методичні положення дисертаційного дослідження щодо організації ощадної системи та визначені наукові, правові, економічні напрями щодо її удосконалення в умовах інноваційного розвитку впроваджено в діяльність Державного ощадного банку України (довідка від 10.02.2009 № 21-36/100), пропозиції стимулювання залучення довгострокових депозитів за рахунок більш вираженої градації плати вкладникам за ці кошти, результати кореляційно-регресійного аналізу впливу різних факторів на величину строкових депозитів – у діяльність філії „Черкаського головного регіонального управління” ЗАТ „Приватбанк” (довідка від 08.01.2009 № 20-10/422), теоретико-методичні і практичні засади становлення цілісної ощадно-кредитної системи та напрями удосконалення ощадної і кредитної систем – у діяльність Головного управління Національного банку України по м. Києву та Київській області (довідка від 04.02.2009 № 01-001/2258), методика дослідження макроекономічних передумов нагромадження довгострокових фінансових ресурсів – у діяльність Головного управління економіки Черкаської обласної державної адміністрації (довідка від 28.01.2009 № 73/4).

Основні наукові результати дисертаційної роботи використовуються у навчальному процесі Черкаського інституту банківської справи Університету банківської справи Національного банку України при викладанні дисциплін “Банківські операції”, „Аналіз банківської діяльності”, „Фінансовий менеджмент у банку” (акт впровадження від 23.01.2009.).

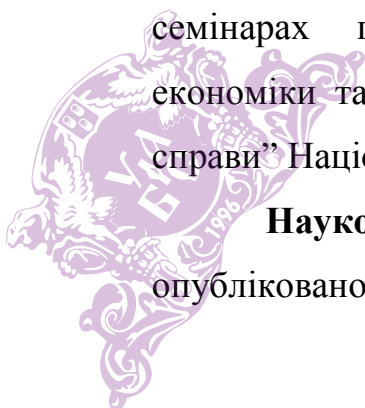
Особистий внесок здобувача. Дисертаційне дослідження є самостійно виконаною науковою працею, в якій автором розроблено теоретико-методичні та практичні засади організації ощадно-кредитної системи та визначено напрями її становлення в умовах інноваційного розвитку економіки.

Наукові положення, висновки та рекомендації, що виносяться на захист, одержані автором самостійно. З наукових праць, опублікованих у співавторстві, у дисертаційній роботі використано лише ті положення, які розроблені автором особисто. Зокрема, у праці [60] автором проаналізовано передумови становлення ощадно-кредитної системи. У роботі [93] проведено аналіз динаміки національних заощаджень, зроблено пропозиції щодо їх удосконалення.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати виконаного наукового дослідження доповідались, обговорювались та одержали позитивну оцінку на науково-практичних конференціях, серед яких: Міжнародна науково-практична конференція „Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ринків” (Черкаси, 2006 р., 2007 р., 2008 р.); Всеукраїнська науково-практична конференція студентів і молодих вчених „Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія, стратегія, тактика” (Київ, 2007 р.); I міжнародна науково-практична конференція студентів та молодих вчених „Розвиток соціально-економічних відносин в умовах трансформації економіки України” (Хмельницький, 2007р.); III Міжнародна науково-практична конференція „Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика” (Суми, 2008 р.).

Результати дослідження доповідалися на науково-практичних семінарах професорсько-викладацького складу кафедр міжнародної економіки та банківської справи ДВНЗ „Української академії банківської справи” Національного банку України.

Наукові публікації. За темою дисертаційного дослідження опубліковано 12 наукових праць загальним обсягом 3 друк. арк. з яких 2,7

друк. арк. належить особисто автору, у тому числі: 6 статей у фахових виданнях України, 6 тез доповідей на конференціях.

Структура і зміст дисертації. Дисертаційна робота складається із вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дисертації становить 214 сторінок, у тому числі: на 67 сторінках розміщені 38 таблиць, 24 рисунки, 5 додатків і список використаної літератури із 197 найменувань.

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 1

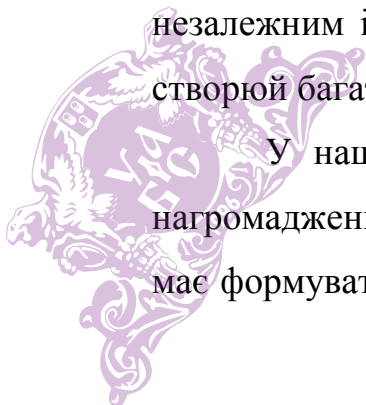
ТЕОРЕТИКО-МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ФОРМУВАННЯ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ ОЩАДНО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ

1.1. Національна ощадно-кредитна система: сутність, принципи, суб'єкти та об'єкти

Рівень структурної перебудови економіки та необхідність її інтеграції у світове виробництво вимагає переоцінки й переосмислення інноваційної і політики, яка реалізується нині. Головний акцент треба змістити на розвиток тих виробництв, які за рахунок модернізації забезпечать якісно новий розвиток господарського комплексу України.

Безперечно, в умовах існування міжнародного поділу праці, глобалізації світової економіки іноземні інвестиції є важливим джерелом забезпечення соціально-економічного розвитку держави. Але слід зазначити, що, обсяги прямих іноземних інвестицій, які надходять в Україну, незначні для масштабів нашої держави і питання, пов'язані з позитивністю зростання іноземних інвестицій, має ряд протиріч. Тому виникає необхідність проводити політику максимальної орієнтації на власні національні джерела фінансування. Так, в своїх роботах вчені Є. Савельєва, Р. Березюка, В.Ковальчук [157] стверджують, що „державна політика має спрямовуватися на пошуки власних інвестиційних ресурсів”. Учений економіст О. Лавров [105] в своїх працях вважає, що "до будь-якої іноземної допомоги необхідно ставитися дуже обережно. Найкраще діяти за принципом: хочеш бути незалежним і багатим - працюй у своїй країні, реформуй свою економіку, створюй багатства для себе і експортуй їх за кордон ...".

У нашій країні головними внутрішніми джерелами інвестиційних нагромаджень можуть бути: по-перше, кошти амортизаційного фонду, який має формуватися на економічно обґрунтованих засадах і використовуватися

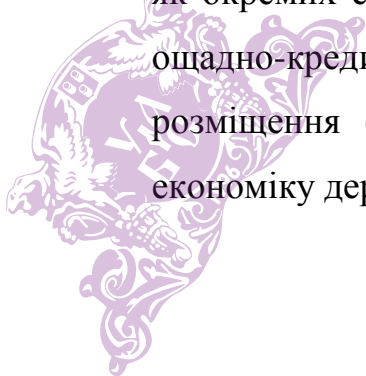

виключно для відтворення; по-друге, внутрішньогосподарські підприємницькі нагромадження з прибутку та рентних доходів; по-третє, грошові надходження державного і місцевого бюджетів, частина яких спрямовується на реалізацію загальнодержавних та регіональних програм; по-четверте, цілеспрямована акумуляція та використання грошових ресурсів населення фінансово-кредитним установами [183].

Досягнення стратегічної мети - стабільного соціально-економічного зростання в період інвестиційного інтеграційного розвитку економіки України, вимагає активізації нарощення інвестиційних ресурсів, послідовного підвищення частки капітальних вкладень у ВВП, модифікації структури джерел інвестицій та напрямів їх вкладення. З цією метою повинна здійснюватися довгострокова стратегія розвитку інвестиційного потенціалу та забезпечення його ефективного використання [184].

У більшості європейських країн основним джерелом довгострокових фінансових ресурсів стають заощадження населення. Зокрема в Німеччині 63% загальних заощаджень, які використовуються як інвестиційні ресурси, це заощадження населення [47]. В Україні, на жаль заощадження населення не є потужним джерелом фінансових ресурсів, яких конче потребує економіка України. Заволодівши лівовою часткою грошової маси, цей сектор практично не займається розвитком товаровиробництва. Його економічні інтереси зосереджені на короткостроковому торгівельно-грошовому обігу, що гальмує відтворювальні процеси, економічну стабільність та зростання.

Усе це наголошує про необхідність проведення теоретичного й практичного аналізу ощадної та кредитної систем в Україні та їх вивчення не як окремих елементів фінансово-кредитної системи, а важливих складових ощадно-кредитної системи, що виокремлює проблеми залучення й розміщення середньо- і довгострокових ресурсів та здатна забезпечити економіку держави національними інвестиційним ресурсами.

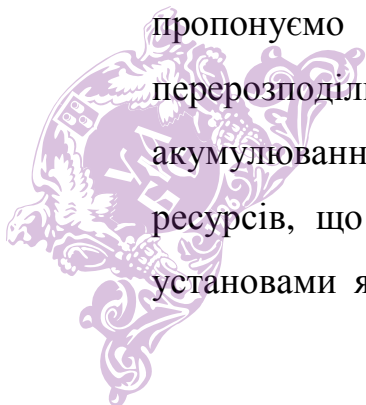

Розуміння суті ощадно-кредитної системи необхідно починати з розкриття поняття «система». Відповідно до монографії «Трактат про системи» відомого вченого Є.Б. Кондильяк „всяка система є ніщо інше як розміщення різних частин якої-небудь науки чи мистецтва у відомому порядку, в якому вони всі взаємо підтримують один одного” [80]. Економічний словник визначає систему як „сукупність взаємопов’язаних між собою частин, елементів, які утворюють єдине ціле” [127].

Тому, коли ми говоримо про ощадно-кредитну систему, ми хочемо підкреслити взаємозалежність її складових, спорідненість їх основних завдань та можливість якісного розвитку тільки у випадку органічного об’єднання у єдине ціле.

Необхідно чітко розмежовувати поняття „фінансово-кредитна система” та „ощадно-кредитна система”. Функція перерозподілу вільних фінансових ресурсів від фізичних та юридичних осіб, котрі їх нагромаджують (вкладники, інвестори тощо), до осіб (переважно юридичних), яким ці ресурси потрібні для економічного та соціального розвитку, в економіці виконує фінансово-кредитна система [71]. Основними функціями інституцій ощадно-кредитної системи є залучення середньо- та довгострокових фінансових ресурсів і раціональне їх використання через інструменти довгострокового кредитування. У процесі розвитку інституцій їх функції розширюються і вони стають більш або менш універсальними установами, але основна функція має зберігатися. Таким чином, коли мова йде про ощадно-кредитну систему, ми маємо на увазі сферу залучення та розміщення коштів довгострокового характеру.

Таким чином, під поняттям „ощадно-кредитна система” ми пропонуємо розуміти сукупність організаційно-економічних та перерозподільчих відносин між суб’єктами економіки з приводу акумулювання і використання середньо- та довгострокових фінансових ресурсів, що використовуються банками та небанківськими фінансовими установами як джерела фінансового забезпечення інвестиційних процесів.

Такий підхід надає категоріальній визначеності ощадно-кредитній системі як цілісному утворенню у складі фінансово-кредитної системи.

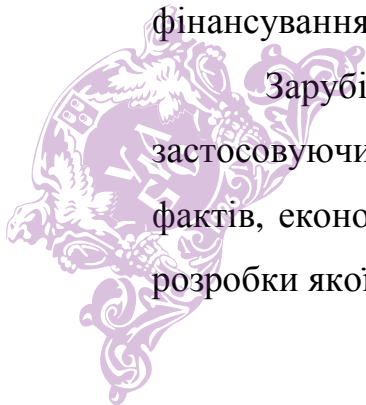
При вивченні ощадно-кредитної системи важливу роль відіграють ощадно-кредитні методи, форми, важелі, які регулюють та забезпечують розвиток економіки країни. Багато науковців займалися вивченням методів, форм, інструментів, важелів фінансово-кредитної системи.

Для правильного розуміння даних термінів звернемося до тлумачного словника української мови, відповідно до якого „метод – це шлях, спосіб теоретичного дослідження або практичного здійснення чогось” [83, с. 140], „форма – це вид, тип, устрій, структура, спосіб організації чогось” [83, с.282].

Учений В.І. Олігін-Нестеров писав: "Прогнози і прогнозування, плани і планування, стимули і стимулювання являють собою важливі форми і методи свідомого використання економічних законів у механізмі їх дії" [125].

Вивчаючи теоретико-методичної бази фінансово-кредитної системи, у своїх працях М.І. Крупка [100] писав, що „фінансово-кредитні методи — це конкретні способи дії, спрямовані на практичне досягнення поставлених завдань економічної політики. Фінансово-кредитні форми — це конкретні прояви категорій фінансово-кредитної сфери. Фінансово-кредитні важелі — це прийоми дії фінансово-кредитних методів”. Також М.І. Крупка стверджував [100], що до фінансово-кредитних інструментів належать: відрахування, внески, збори, вклади, кредити, дотації, субсидії тощо; до фінансово-кредитних важелів - стимули і санкції, норми і нормативи, умови і порядок формування доходів, нагромаджень і фондів, умови і принципи фінансування та кредитування.

Зарубіжний учений-економіст Дж. Робінсон писала: "Тільки застосовуючи свій інструментарій під час дослідження спостережуваних фактів, економісти можуть побудувати таку модель реальної дійсності, для розробки якої і має служити створюваний інструментарій [155].

Оскільки ощадно-кредитна система є складовою фінансово-кредитної системи, ми вважаємо, що методи, форми, важелі та інструменти цих систем є подібними. Їх специфіка для ощадно-кредитної системи полягає у зорієнтованості основних цілей останньої на акумулювання та розподілення середньо- та довгострокових фінансових ресурсів.

Особливості ощадно-кредитної системи втілюється в її суб'єктах та об'єктах. Об'єкти ощадно-кредитної системи – грошові та матеріальні цінності. В умовах ринкової економіки об'єктом ощадно-кредитних відносин виступають грошові фонди. Суб'єктами ощадно-кредитної системи є кредитор та позичальник, вкладник та депозитотримач.

На думку автора, ощадно-кредитна система України ґрунтується на загальних та специфічних принципах функціонування (рис. 1.1). Загальними принципами, що можна віднести й до ощадно-кредитної системи є принципи науковості, системності, стимулювання, реалістичності.

Специфічними принципами системи є:

1) принцип єдності ощадної і кредитної підсистем – єдність ощадно-кредитної системи України забезпечується системним підходом до ощадної та кредитної систем як підсистем у структурі цілісного утворення, єдиною грошовою системою та грошовою одиницею;

2) принцип збалансованості ресурсів – розміщення фінансових ресурсів через середньострокове та довгострокове кредитування має відбуватися в межах залучених коштів;

3) принцип збалансованості відсоткових ставок – відсоткові ставки за кредитами мають бути збалансовані відносно до відсоткових ставок за депозитами;

4) принцип національної ефективності – при виконанні операцій із залучення та використання коштів необхідно прагнути до досягнення максимального ефекту забезпечення економіки держави кредитними ресурсами, залученими з національної економіки через депозити;

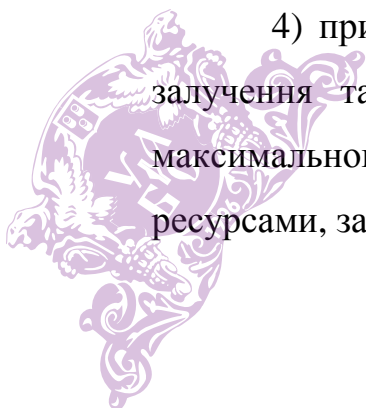

Рис. 1.1 Принципи функціонування ощадно-кредитної системи.

5) принцип повноти перерозподілу коштів - до складу ощадно-кредитної системи належать кошти всіх фінансових інститутів, що займаються залученням та використанням довгострокових фінансових ресурсів (інститути банківської та небанківської систем);

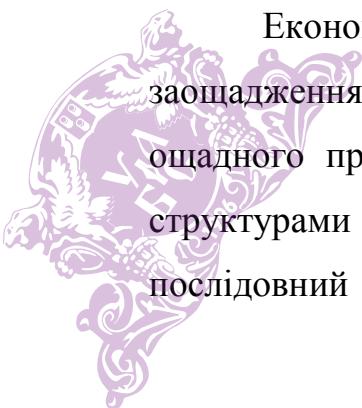
6) принцип наукової обґрунтованості методів управління – основні методи управління ощадно-кредитною системою формуються на реалістичних макропоказниках економічного та соціального розвитку держави;

7) принцип цільового використання ресурсів – ощадно-кредитна система базується на засадах цільового довгострокового використання залучених довгострокових ресурсів на інвестування пріоритетних інноваційних галузей економіки.

Практичною формою діяльності ощадної системи є ощадна справа. Неможливо не погодитися з думкою академіка НАН України, доктора економічних наук М.М. Паламарчука, що „ощадна справа наукою посправжньому не досліджується. Численні підрозділи економічної науки явно применшують її важливість” [133]. Також вважаємо недоречним той факт, що при вивченні ощадної справи більшість науковців базуються на особливостях діяльності Ощадного банку [42, 172- 176], який сьогодні є універсальним банком, й применшують значення інших комерційних банків та небанківських установ у виконанні ощадних функцій.

За думкою вчених Н.М. Внукової, П.М. Кулікова, В.А. Череватенка, М.М. Паламарчука „ощадна справа - це діяльність, яка безпосередньо пов'язана із заощадженням, накопиченням і використанням грошей” [133, 42].

Економісти З.І. Шибиволок, Р.Б. Кульчицька вважають, що оскільки заощадження є функцією грошей, то ощадна справа - це організація ощадного процесу кредитно-фінансовими інститутами, підприємницькими структурами чи державним апаратом. А сам ощадний процес визначають як послідовний рух заощаджень з моменту їх формування від доходів до

споживання в майбутньому, що відбувається закономірним порядком. Вони ж пропонують визначення ощадного потенціалу населення як маси вільних грошових коштів, яка може бути при бажанні її власників розміщена в банківських та небанківських установах [187].

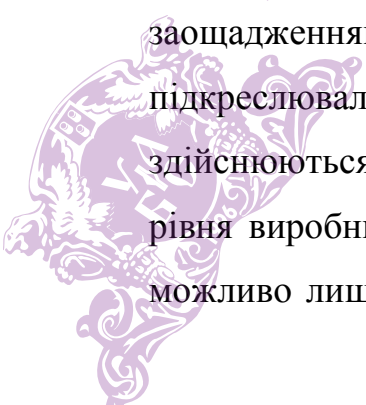
Оскільки будь-яка організація передбачає структурування процесів і визначення зв'язку між ними, то відповідно організація ощадної справи - це структурування процесів, що пов'язані з проведенням ощадного бізнесу. Така організація, крім мобілізації заощаджень, передбачає процеси розміщення і використання фонду заощаджень, управління активно-пасивними операціями і захист заощаджень, проведення тактичної і стратегічної політики і т.п. [187].

Відносно заощаджень населення зміст ощадної справи полягає в тому, що вона є прямим і опосередкованим залученням і нагромадженням на добровільній основі грошових коштів населення ощадно-кредитними інститутами, забезпечує їх надійне зберігання та ефективно і раціональне використання в інтересах підвищення добробуту населення, сприяє зростанню прибутку цих установ і зміцненню економіки країни в цілому.

Таким чином, ощадна справа є формою практичної реалізації діяльності ощадної системи.

На нашу думку, ощадна система як перша складова ощадно-кредитної системи – це сукупність економічних відносин, що пов'язані із залученням середньо- і довгострокових фінансових ресурсів (заощаджень) з метою їх накопичення та подальшого інвестування.

Заощадження є одним із об'єктів діяльності ощадно-кредитної системи. Світова економічна думка давно почала приділяти увагу заощадженням. Ще представники класичної школи економічної теорії підкреслювали взаємозв'язок заощаджень населення та інвестицій, які здійснюються в економіці. Вони підкреслювали, що для досягнення високого рівня виробництва та повної зайнятості необхідні постійні інвестиції. А це можливо лише тоді, коли населення менше споживає та більше заощаджує.

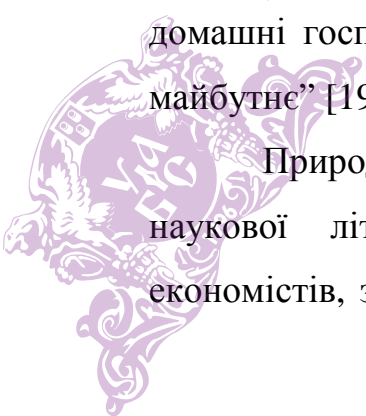
Найбільш вагомий внесок у наукову розробку цього питання зробив Дж.М.Кейнс. У відомій праці «Загальна теорія зайнятості, процента та грошей» Дж. М. Кейнс проаналізував взаємозв'язок споживання, заощадження та інвестування і довів, що їх співвідношення відіграє вирішальну роль в економічному зростанні країни [76].

Відправною точкою даного аналізу є просте припущення, що та частина сукупного доходу домашнього господарства, фірми чи держави в цілому, яка не споживається, приймає форму заощаджень. Вони, таким чином, дорівнюють доходу за мінусом видатків на споживання. На цьому постулаті побудована вся сучасна макроекономічна теорія [158, 122, 63].

Сукупний ефект заощаджень визначає темпи економічного зростання, обсяги випуску продукції, рівень технічного прогресу і, нарешті, економічну могутність країни, добробут її населення. Хоча заощадження завжди виступають певним відрахуванням від поточного споживання, вони забезпечують стійке підвищення рівня капіталоозброєності та продуктивності праці, зайнятості населення, максимум споживання на одного працівника, і врешті-решт, оптимізують економічний добробут [124].

Економічна наука по різному дає визначення поняття «заощадження». Практичний підхід до даного поняття спостерігається у роботах Пол А.Семюелсон, Вільям Д. Нордгауз, зокрема, вони вважають, що «Заощадження – це різниця між використовуваним індивідом доходом і його видатками на споживання. Та частина доходу, яка не споживається» [161]. У підручнику "Макроекономіка" під поняттям заощадження розуміється „доход після сплати податків, не використаний на придбання споживчих товарів” [118]. Дж. Сломан у своїх роботах трактує заощадження як „доход, який домашні господарства (і компанії) прагнуть не витратити, а відкласти на майбутнє” [197].

Природу заощаджень, досліджували і радянські економісти. Аналіз наукової літератури показав, що переважна більшість радянських економістів, зокрема Ю.М. Белугін, під поняттям „заощадження” розуміли

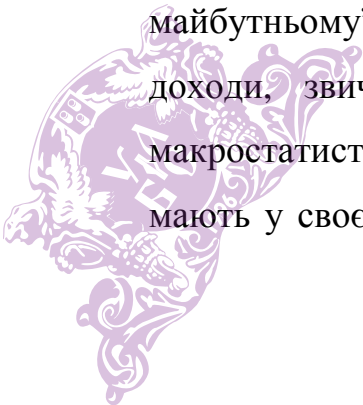

„тимчасово невикористану на поточні потреби частину особистого доходу, яка вкладається громадянами в кредитні установи або залишається на руках у населення і нагромаджується” [14].

Інша точка зору у визначенні сутності заощаджень належить Б.В.Ракитському та О.М. Шохіну. Вони під грошовими заощадженнями населення мають на увазі поступово сформовану і ту, що формується за рахунок частини поточних доходів, сукупність коштів, яка необхідна населенню для забезпечення безперервного процесу споживання та його підвищення відповідно до ustalених закономірностей, умов і форм реалізації та зростання необхідного продукту [152]. Зазначимо, що одним з недоліків такого трактування є твердження авторів про те, що заощадження ведуть до підвищення рівня споживання.

Теперішня національна та російська економічна наука також розвиває зміст заощаджень, але він майже тотожний поданому вище. Зокрема, в "Экономической энциклопедии" наголошується, що заощадження — це частина грошових доходів населення, не використана для поточних споживчих потреб. Разом з тим заощадження розглядаються у двох аспектах: з одного боку, як функція грошей, тобто заощадження є частиною коштів з відносно тривалим строком обігу, з іншого боку — як потенційний попит споживачів, пов'язаний з формуванням купівельного фонду населення [190]. Енциклопедія банківської справи України дає визначення заощадження як нагромадження частини доходів для задоволення майбутніх потреб [65].

Учений-економіст М.Д. Алексєєнко вважає, що „заощадження — це частина доходів суб'єктів економіки, не використана на споживання, сплату податків і неподаткових платежів та призначена для забезпечення потреб у майбутньому” [5]. Проте, в даному визначенні є певні недоречності, оскільки доходи, звичайно, можуть витратитись на сплату податків, однак у макростатистиці є кілька видів доходів. Так, особисті доходи населення мають у своєму складі прибуткові податки (це доходи до сплати податків).

Наявні доходи населення – це доходи, які використовуються лише на споживання та заощадження (доходи після сплати податків).

Виходячи з вищевикладеного, ми вважаємо, що заощадження – це активи економічних суб'єктів, що не набули споживчо-виробничого використання у поточному періоді. Де:

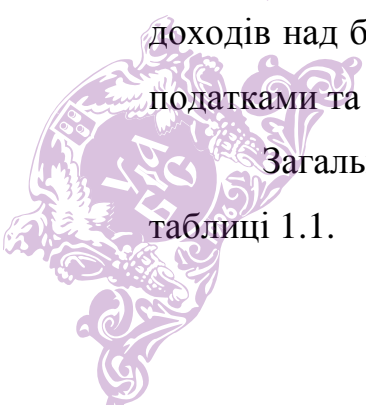
1) Активи – надбання у фінансовій чи речовій формі. Фінансові активи – гроші, цінні папери, валюта. Реальні активи – майно, земля, нерухомість, коштовності тощо.

2) Економічні суб'єкти – домашні господарства (населення), підприємства, держава, (до сукупних заощаджень віднесемо також заощадження нерезидентів – зовнішні заощадження).

3) Виробничо-споживче використання: для домашніх господарств – придбання товарів повсякденного вжитку, товарів тривалого використання та оплата послуг; для підприємств – придбання елементів основного та оборотного капіталу за рахунок чистого прибутку; для держави – повне витрачання надходжень бюджету на споживчі та інвестиційні цілі; для нерезидентів – повне використання валютних надходжень за активними операціями поточного рахунку платіжного балансу на пасивні операції.

М.Д. Алексеєнко [5] вважає, що краще зрозуміти сутність заощаджень можливо через їх класифікацію. Зокрема, він стверджує, що сукупність заощаджень домашніх господарств, фірм та держави створюють національні або внутрішні заощадження; заощадження домашніх господарств утворюються при перевищенні наявного доходу над поточним споживанням; заощадження фірм формуються за рахунок прибутку та амортизації; державні заощадження мають місце у випадку перевищення бюджетних доходів над бюджетними видатками й визначаються як різниця між чистими податками та державними закупівлями товарів і послуг.

Загальну класифікацію заощаджень можна представити у вигляді таблиці 1.1.

Класифікація заощаджень

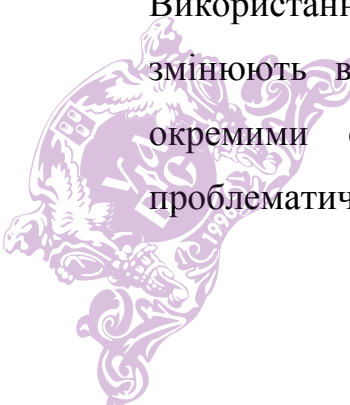
	Види заощаджень
За належністю до інституціональних секторів економіки	Нефінансових корпорацій
	Фінансових корпорацій
	Державних установ
	Некомерційних організацій, що обслуговують домашніх господарств
За формою	Грошові
	Речово-майнові
	Корпоративні
За мотивацією	Вмотивовані
	Невмотивовані
За характером мобілізації	Організовані
	Неорганізовані

Складено автором на основі джерел: [5, 117]

Заощадження, вкладені в акції та на придбання часток (паїв) у статут, капітал юридичної особи відносять до корпоративних. До речово-майнових заощаджень належить вкладення у товар, рухоме і нерухоме майно, дорогоцінності, антикваріат тощо.

Цілком зрозуміло, що накопичувати вартість найзручніше у грошовій формі. Це пов'язано з тим, що грошовій формі притаманна абсолютна (чи близька до цього) ліквідність, що дає можливість в будь-який момент перетворити накопичену вартість у потрібну власнику споживну вартість [5].

Грошові заощадження включають готівкові кошти на руках у населення, страхові поліси, депозитне та недепозитне розміщення коштів у фінансово-кредитних установах. У свою чергу грошові заощадження можуть формуватися і зберігатися в національній та іноземній валютах. Використання грошової форми заощаджень є доцільним тоді, коли гроші не змінюють власної номінальної вартості. За умов інфляції формування окремими суб'єктами економіки заощаджень у грошовій формі є проблематичним, тому акумулювати вартість можна в натурально-речовій

формі — товарах, рухомому та нерухомому майні, коштовностях, творах мистецтва, антикваріаті тощо [5].

Враховуючи, що величина довгострокових депозитів юридичних осіб складає лише 28% від загальної кількості довгострокових депозитів, залучених банками України на кінець 2008, причому половина з яких - кошти торгівлі та операцій з нерухомим майном, ми допускаємо у своєму дослідженні обмежитися лише грошовими заощадженнями фізичних осіб.

Учені економісти-теоретики та практики у своїх працях по різному визначають мотиви утворення заощадження населення. Зокрема, О.І. Білик вважає, що необхідність заощадження домогосподарств диктується низкою мотивів:

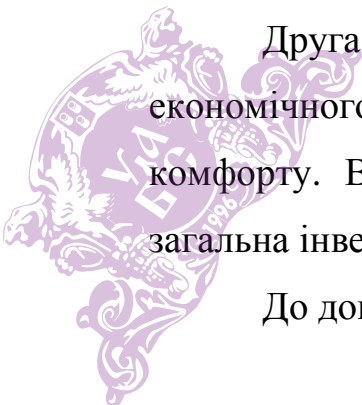
- придбання товарів та послуг, оплата яких потребує коштів більших ніж сума, що залишається після задоволення поточних потреб;
- прагнення підготуватися до не передбачуваних обставин (очікування змін у соціально-економічному та політичному житті країни, які можуть призвести до ускладнень в особистому житті – тимчасового безробіття, переїзду на інше місце проживання тощо);
- бажання уникнути втрат капіталу, який зберігається, скажімо, у формі цінних паперів, унаслідок очікуваного підвищення норми позичкового процента та ін. [17].

У своїх роботах С.В. Волосович [46] вважає, що необхідно розглядати мотиви утворення заощаджень населення з точки зору двох принципових функціональних відмінностей:

Перша — заощадження можуть обслуговувати як довгострокові, так і короткострокові інтереси домогосподарств.

Друга — заощадження можуть виступати або як інструмент економічного виживання, або як засіб забезпечення економічного комфорту. Від того, яку мету мають ощадні дії населення, залежить загальна інвестиційна ситуація в країні.

До довгострокових мотивів, за думкою С.В. Волосович, належать:

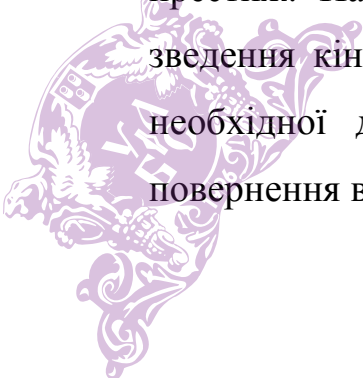

- забезпечення себе житлом, що включає його купівлю, будівництво та ремонт некосметичного характеру;
- підтримання й поліпшення здоров'я, що досягається за допомогою відпочинку та лікування;
- розвиток своєї справи;
- турбота про власну старість та пенсійне забезпечення;
- піклування про дітей та онуків, включаючи оплату їхнього навчання і заповіт їм достатньої спадщини;
- вкладання з метою отримання додаткового доходу у віддаленій перспективі.

До короткострокових мотивів належать:

- подання допомоги родичам і близьким;
- своєчасне повернення боргів;
- купівля необхідних речей;
- наявність мінімальних резервних коштів на поточні потреби;
- святкування особливих подій.

Якщо розглянути другу відмінність, то необхідно наголосити, що коли йдеться про ту частину заощаджень, яка використовується для забезпечення соціально-економічного комфорту, то тут мається на увазі не якийсь мінімум потреб чи елементарні зручності, а те, що можна назвати респектабельним життям. Це означає зняття поточного побутового напруження завдяки наявності необхідних резервів і крім того, можливість дотримуватися своїх звичок кудись поїхати, відпочити, розважитися, відзначати традиційні свята й важливі події, забезпечити собі соціальний престиж. На противагу цьому, соціально-економічне виживання — це зведення кінців із кінцями, страхування себе про чорний день, подання необхідної допомоги близьким, що мають у ній потребу, а також повернення власних боргів [46].

За аналізом робіт учених-економістів [2, 17, 187, 137], чинники, що впливають на схильність до заощаджень домогосподарств, можна представити у вигляді таблиці 1.2.

Щоб краще усвідомити проблеми активізації використання заощаджень населення в інвестиційній сфері економіки, необхідно проаналізувати усю сукупність їх джерел. А оскільки відомо, що провідним джерелом заощаджень населення є доходи громадян, то відповідно необхідно розглянути їх види.

Сучасні вчені економісти В. Базилевич, С. Волосович серед найвагоміших джерел доходу визначають:

- заробітну плату;
- дохід від підприємницької діяльності (разом з дивідендами за акціями та орендним доходом);
- процентний дохід від надання грошей у позику;
- доходи зі спекулятивних операцій; виграші та призи за лотереями, на конкурсах, змаганнях, а також знайдені скарби;
- державні пенсії, стипендії, аліменти, субсидії;
- додаткові пенсії й суми, отримані із страхування;
- отримана спадщина та подарунки.

Ці джерела можна поділити на доходи, отримання яких пов'язане з високим та низьким ступенем ризику. До першої групи доходів належать доходи від підприємницької діяльності, дивіденди, процентний дохід, дохід зі спекулятивних операцій, а до другої — державні пенсії, стипендії, заробітна плата, гонорари [9].

На думку М. Алексеєнко [5] основну роль в сукупному доході домогосподарств відіграють грошові доходи, обсяг і структура яких є важливими економічними показниками рівня життя населення. Водночас заощадження домашніх господарств у замкнутій економіці — це, фактично, єдине джерело надходження коштів на грошовий ринок. За його рахунок інші інституціональні одиниці можуть збільшити свої інвестиції та/або

Вплив чинників ощадної активності на схильність до заощадження домогосподарств

Чинник ощадної активності	Середня схильність до заощадження	
	вища, якщо	нижча, якщо
1. Очікування щодо цін і доступності товарів	Очікується зниження цін та дефіциту	Очікується збільшення цін і дефіциту
2. Очікування щодо доходу і фінансової стабільності	Очікується зменшення доходу	Очікується збільшення доходу
3. Споживча заборгованість	Високий рівень заборгованості	Низький рівень заборгованості
4. Процентні ставки	Високі реальні процентні ставки	Низькі реальні процентні ставки
5. Розвиток системи державного соціального забезпечення	Слаборозвинена система соціального страхування	Високорозвинена система соціального страхування
6. Розвиток страхування внесків	Високі гарантії і стабільність фінансової системи	Слабкі гарантії і нестійкість фінансової системи
7. Розвиток ринку капіталу	Ефективні інвестиційні інструменти	Доступність споживчого кредитування
8. Демографічні чинники	Переважають люди середнього віку; переважають освічені люди	Переважають молоді люди; переважають люди з низьким рівнем освіти
9. Рівень корупції в країні	Низький рівень корупції	Високий рівень корупції
10. Привабливість та можливість порушення податкового законодавства	Майже весь дохід отриманий офіційно	Більша частка доходу отримана з порушенням законодавства
11. Передбачуваність політики і макроекономічних показників	Високий ступінь невизначеності в економіці	Низький ступінь невизначеності в економіці
12. Довіра до фінансових інститутів і наявність зручних інструментів інвестування	Високий ступінь довіри, наявність надійних, зручних інструментів інвестування	Високий ступінь недовіри, відсутність надійних, зручних інструментів інвестування
13. Досвід ощадної та інвестиційної діяльності	Наявність позитивного досвіду в минулому	Відсутність позитивного досвіду, втрати заощаджень у минулому

Складено на основі джерел: [17, 187, 137]

профінансувати бюджетний дефіцит. Якщо формування заощаджень уповільнюється або зовсім припиняється, починаються скорочення інвестицій та „проїдання” раніше нагромаджених заощаджень. Коли витрати на споживання протягом певного періоду більші, ніж отриманий за цей період доход, то виникають від’ємні заощадження, які покриваються за рахунок заощаджень минулих періодів та/або позик. В економічній літературі існує думка, що від’ємні заощадження — це чисте зростання заборгованості за споживчим кредитом [19]. Ці заощадження виникають тоді, коли громадяни із-за політичної та економічної нестабільності зневіряються в діяльності фінансових інститутів і збільшують свої витрати на купівлю товарів.

Дослідження показують, що в цілому на появу і стабільний приріст заощаджень населення негативно впливають такі фактори:

- недовіра до банківської системи, яка поки що сформована у людей за наслідками руйнації радянської банківської системи з усіма негативними наслідками цього процесу;
- недорозвиненість фондового ринку;
- політична нестабільність (дія фактора проявляється у ризиках, і пов'язаних з правонаступництвом влади);
- негативні очікування.

Друга складова ощадно-кредитної системи – кредитна система – має автономний характер, хоча тісно пов’язана з ощадною системою. Її основною функцією є перетворення грошових заощаджень у кредитні ресурси та їх включення до економічного обороту у вигляді довгострокових кредитів.

У вітчизняній науці прийнято розглядати кредитну систему в широкому та вузькому розумінні. Так у широкому розумінні кредитною системою вважають сукупність кредитних відносин, форм кредиту, методів кредитування і кредитних установ [54, 74].

У вузькому тлумаченні під кредитною системою розуміють сукупність кредитних установ, які акумулюють тимчасово вільні кошти, а

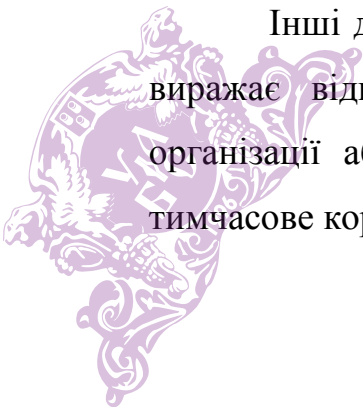
потім перетворюють їх на кредит. Такий підхід дістав назву інституційного, оскільки характеризує інституційну форму організації кредитних відносин [39].

На нашу думку, з точки зору ощадно-кредитної системи кредитну систему можна розуміти як сукупність економічних відносин з перетворення акумульованих середньо- та довгострокових фінансових ресурсів на кредитний ресурс.

При вивченні кредитної системи важливу роль відіграють кредитні методи, форми, важелі, які регулюють та забезпечують розвиток кредитного ринку. Кредитна система як складова ощадно-кредитної системи має подібні методи, форми та важелі. Їх специфікою для кредитної системи є зорієнтованість переважним чином на розподілення довгострокових фінансових ресурсів між різними суб'єктами економіки.

Велика кількість учених займалися питаннями теорії та практики кредиту. Серед науковців немає єдиної позиції щодо визначення кредиту [11, 73, 96]. На думку економіста О.Т. Євтух „незважаючи на величезну кількість досліджень, ми не тільки не маємо сьогодні загальної теорії кредиту - у нас відсутній системний підхід до розв'язання проблем, пов'язаних з цією важливою категорією” [66]. Одні дослідники вважають, що кредит - це система грошових відносин, які виникають у процесі мобілізації і використання на умовах поворотності тимчасово вільних коштів держбюджету, об'єднань, підприємств, організацій і населення. Кредит відрізняється від фінансування тим, що він носить поворотний характер, у той час як фінансування підприємств і організацій із державного бюджету здійснюється безповоротно [138].

Інші дослідники вважають, що кредит - це економічна категорія, яка виражає відносини, які проявляються в тому, що різні господарські організації або окремі особи передають один одному грошові засоби у тимчасове користування на умовах поворотності [104].

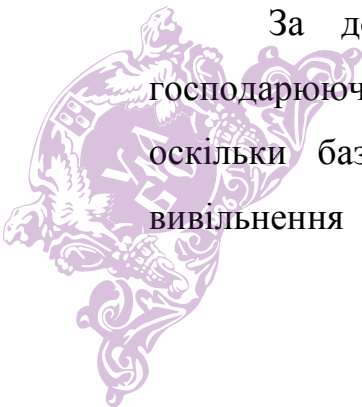
Можна визначити спільні риси трактувань даного поняття різними вченими, а саме: кредит є формою руху позикового капіталу. З кредиту випливає поняття кредитування як сукупності механізмів реалізації кредитних відносин, а кредитне забезпечення у контексті попереднього – це елемент кредитного механізму, який пов'язаний із спрямуванням кредитних ресурсів на забезпечення підприємницької діяльності [106, с. 15].

Більшість науковців мають однакове бачення принципів кредитування. Це – терміновість повернення, платність, забезпеченість кредиту, цільовий характер, що у свою чергу визначається кредитною політикою, яка залежить від таких чинників:

- 1) основних джерел формування банківських ресурсів, їх вартості;
- 2) спеціалізації комерційного банку;
- 3) прийнятності для банку рівня ризику;
- 4) темпів інфляції;
- 5) пріоритетних напрямків кредитування;
- 6) методу оцінки кредитоспроможності позичальника [151].

Досить дискусійним у теорії кредиту є визначення форм та видів кредиту. Дискусії точаться не тільки навколо з'ясування таких понять як форма кредиту та вид кредиту, але й кількості форм кредиту [7, 26, 55]. Західні вчені, створюючи класифікацію кредитів, не проводять розмежування між формою, видом та категорією кредитів [62, 194]. Вони вважають, що цей підхід дозволяє систематизувати кредити за певними ознаками, а не проводити безплідні для банківської практики дискусії: банківський кредит є формою чи видом кредитних відносин [40, с. 23]. Класифікацію форм кредиту можна представити у вигляді рисунка 1.2.

За допомогою кредиту компенсується нестача коштів одних господарюючих суб'єктів за рахунок тимчасового надлишку коштів інших, оскільки база функціонування кредитних відносин – саме тимчасове вивільнення коштів та поява тимчасової потреби в них. Саме кредит є

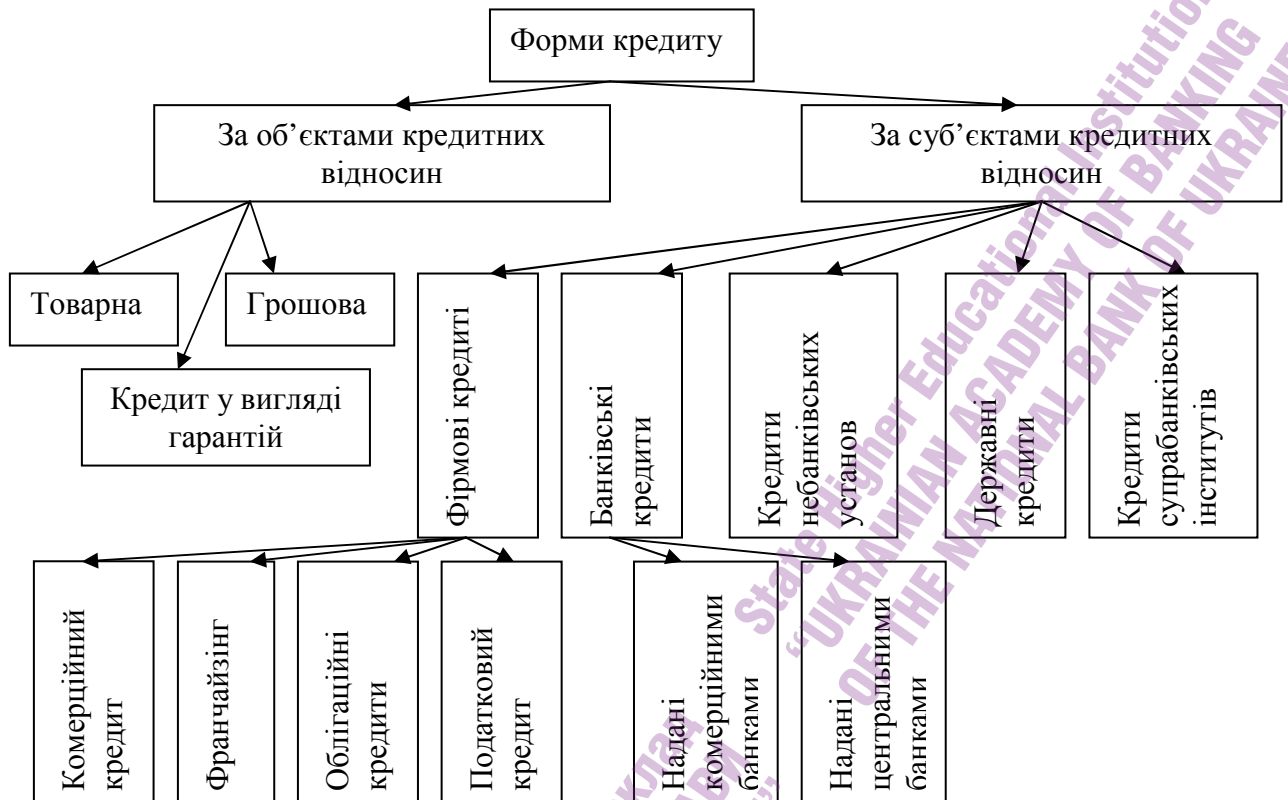

Рис. 1.2 Класифікація форм кредиту за суб'єктами та об'єктами кредитних відносин

економічною формою задоволення тимчасової потреби в коштах: без його залучення в обіг забезпечити доступність вільних ресурсів неможливо. Специфіка кредиту як економічної категорії втілюється в його суб'єктах та об'єктах. Об'єкти кредиту – грошові та матеріальні цінності, щодо яких укладається угода. В умовах ринкової економіки об'єктом кредитних відносин переважно виступають гроші як загальний ресурс, за який можна придбати всі інші ресурси. Суб'єктами кредиту є кредитор та позичальник. Реалізацію кредитних відносин між суб'єктами кредиту можна представити у вигляді схеми (рис. 1.3) [40, с. 17-19].

У ринкових умовах кредитний механізм є одним з найефективніших інструментів впливу на інвестиційні процеси з точки зору якнайповнішого використання переваг самого ринку [186]. Указаний ефект досягається, насамперед, за рахунок перерозподільної та контрольно-стимулюючої

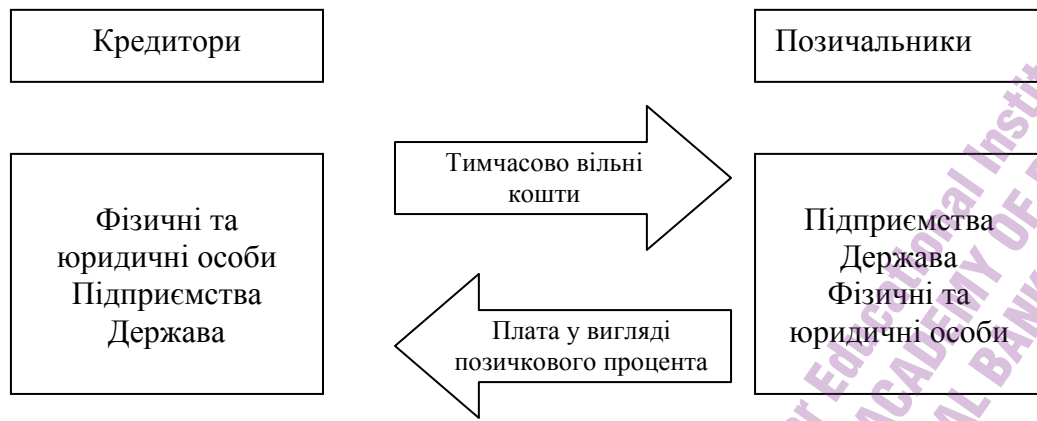

Рис. 1.3 Схема реалізації кредитних відносин

функції кредиту. В умовах відсутності відчутних структурних зрушень у національній економіці, низького інвестиційного потенціалу держави та обмежених можливостей підприємств самостійно фінансувати інвестиційні проблеми об'єктивно актуалізується підвищення ролі кредитних джерел фінансування інвестицій, у тому числі - за рахунок банківських кредитів [186]. Розглядаючи кредитна систему в межах ощадно-кредитної системи, ми зорієнтовуємось саме на довгострокові кредитні ресурси, які можна отримати за рахунок залучення заощаджень населення на довгострокові терміни.

Реалізацію депозитних і кредитних відносин між суб'єктами економіки в умовах існування ощадно-кредитної системи можна представити у вигляді схеми (рис. 1.4). Основними вкладниками середньо-, довготермінових коштів є домогосподарства. Основними суб'єктами, що найбільше потребують й повинні отримувати акумульований довготерміновий кредитний ресурс є підприємства пріоритетних галузей економіки. Рух коштів середньо- і довгострокового характеру відбувається між ощадною та кредитною системами.

Таким чином, ощадно-кредитна система є важливою складовою фінансово-кредитної системи, що об'єднує поняття та механізми ощадної і кредитної систем та виокремлює проблеми й механізми залучення і розміщення середньо- та довгострокових ресурсів.

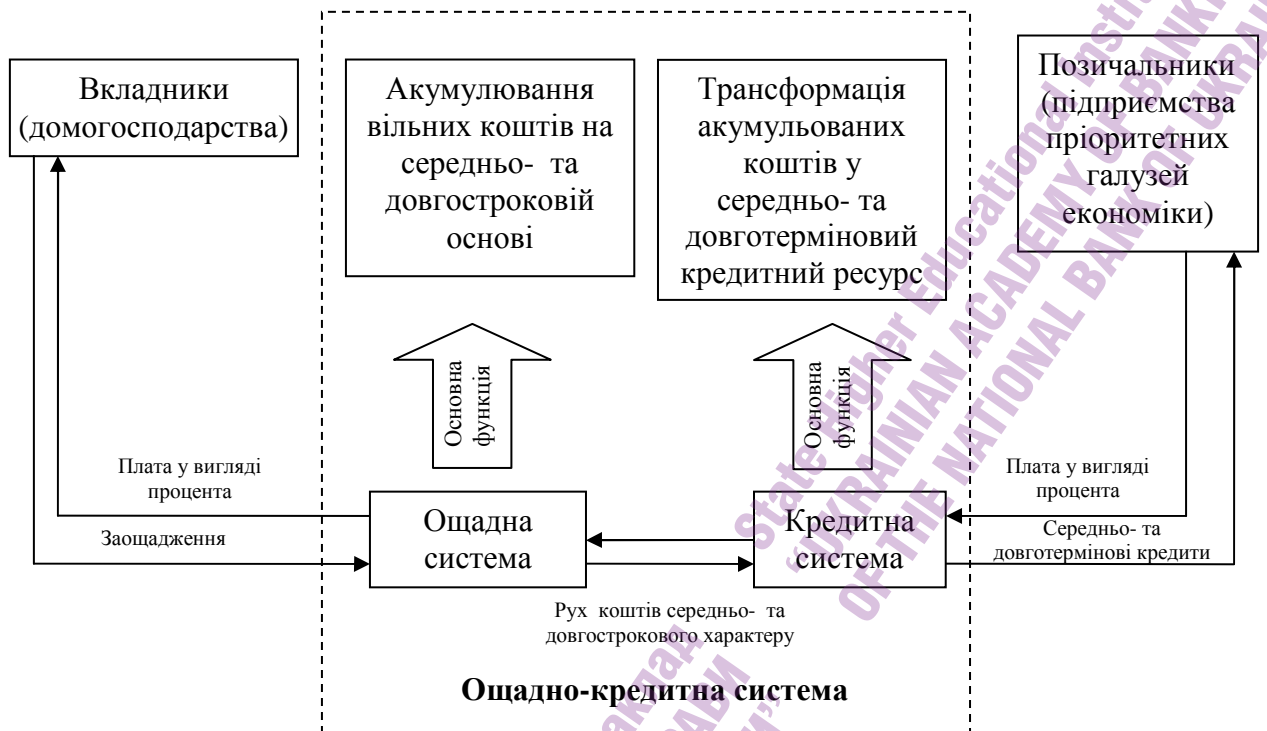

Рис. 1.4 Схема реалізації депозитних та кредитних відносин в умовах ощадно-кредитної системи

Коли ми говоримо про ощадно-кредитну систему, то підкреслюємо її цілісність, взаємозалежність складових, спорідненість їх основних завдань та можливість якісного розвитку лише у випадку органічного об'єднання у єдине ціле. Основною зорієнтованістю системи є максимальне залучення, через банківські та небанківські інститути, до економіки держави вільних національних фінансових ресурсів довгострокового характеру з метою подальшого їх розподілення через довгострокове кредитування до пріоритетних галузей економіки. Надалі ці кошти мають використовуватися для реалізації, переважним чином, інноваційних проектів та забезпечення сталого розвитку господарчого комплексу України.

1.2. Методичні основи формування інституційної структури ощадно-кредитної системи

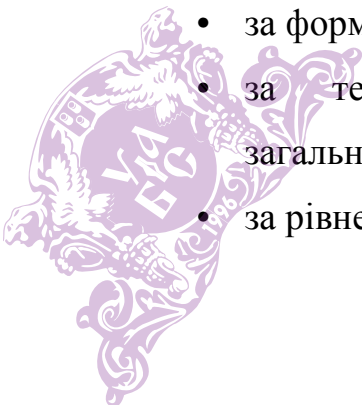
Розвиток і вдосконалення товарно-грошових відносин свідчать: чим вищий рівень спеціалізації та концентрації суспільного виробництва, тим вища роль установ системи заощаджень і кредиту. Акумуляуючи тимчасово вільні кошти, фінансово-кредитні установи надають їх у господарсько-виробниче використання.

Основними інститутами фінансово-кредитної системи є банківські та небанківські установи. Банківська система України, відповідно до Закону України «Про банки та банківську діяльність», складається з Національного банку України та інших банків, а також філій інших банків, що створені і діють на території України відповідно до положень цього Закону [141].

Відповідно до статті 1 закону України «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг» [149], до фінансових установ належать: кредитні спілки, ломбарди, лізингові компанії, довірчі товариства, страхові компанії, установи накопичувального пенсійного забезпечення, інвестиційні фонди і компанії та інші юридичні особи, виключним видом діяльності яких є надання фінансових послуг.

Науковці М.М. Паламарчук, Н.М. Внукова, П.М. Куліков, В.А.Череватенко [133, 42] інститутами ощадно-кредитної системи визначають каси, банки, фінансові установи, що можуть мати різні форми:

- за рівнем спеціалізації – ощадні, поштово-ощадні тобто спеціалізовані на ощадній справі;
- за формами власності - приватні, акціонерні, громадські;
- за територіальним принципом – міжнародні, регіональні, загальнодержавні;
- за рівнем централізації – централізовані і децентралізовані.

Ми вважаємо даний поділ дещо обмеженим, оскільки він орієнтований переважно на спеціалізовані ощадні установи без урахування інститутів довгострокового кредитування і не має чіткого розподілу видів небанківських установ, що беруть участь в ощадно-кредитній системі.

З точки зору інституційної структури ощадно-кредитної системи та її місця у фінансовій системі держави, під ощадно-кредитною системою пропонуємо розуміти сукупність взаємно пов'язаних інститутів із залучення середньо- та довгострокових коштів (заощаджень) з метою їх подальшого інвестування (рис. 1.5).

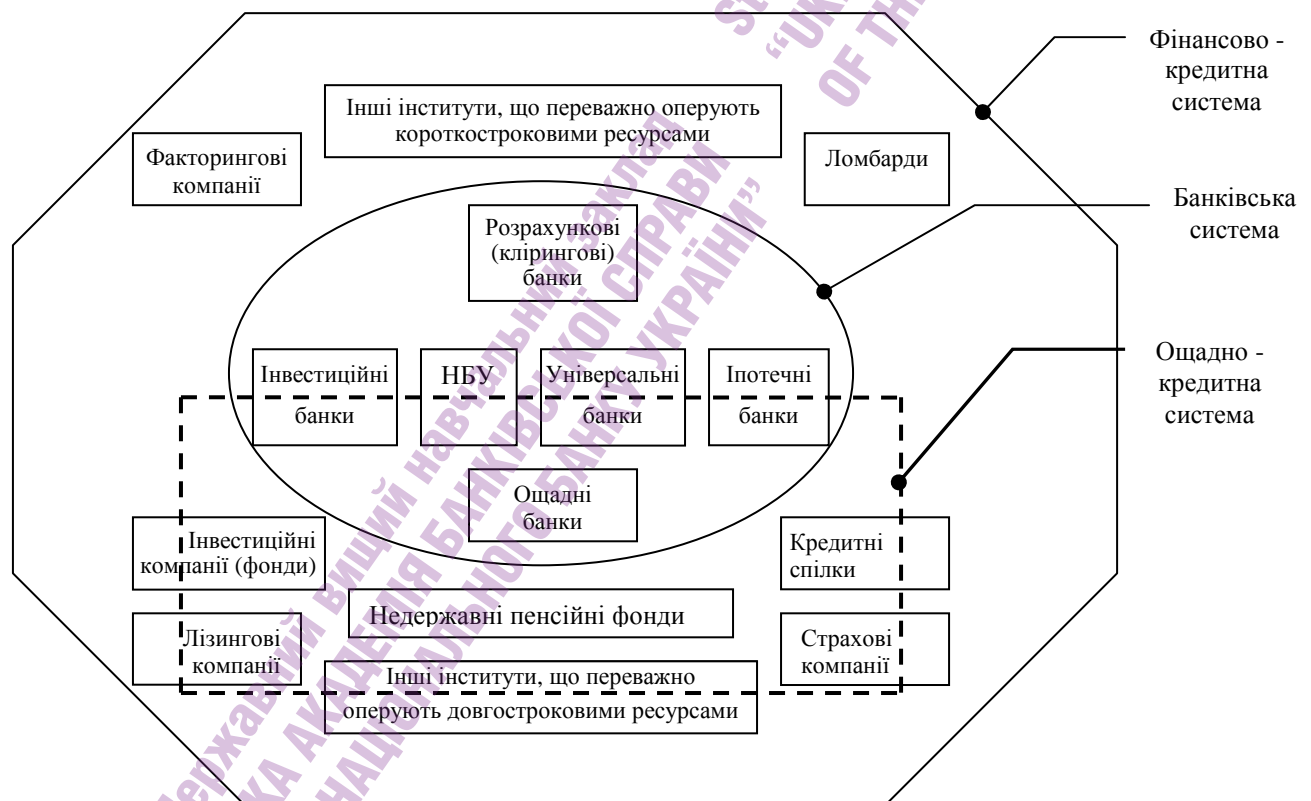

Рис. 1.5 Інституційна структура ощадно-кредитної системи

Мобілізуючи розрізнені доходи та заощадження, що не використовуються на поточне споживання, але об'єктивно потрібні товаровиробникам і населенню для задоволення безперервності процесу споживання, ощадно-кредитні установи перетворюють ці кошти на додаткове джерело інвестицій.

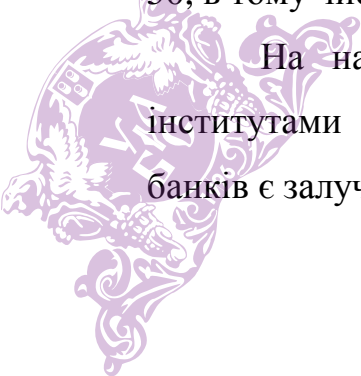
Формуючи концепцію інституційної структури ощадно-кредитної системи, ми намагалися відобразити декілька основних аспектів. По-перше, ощадно-кредитну систему доцільно розглядати у межах фінансово-кредитної системи. Дане твердження витікає із економічної сутності ощадно-кредитної системи: акумуляція довгострокових фінансових ресурсів фізичних осіб та подальший їх перерозподіл через механізм кредитування.

По-друге, наявна певна невизначеність щодо можливості віднесення до ощадно-кредитної системи значної кількості фінансово-кредитних інститутів. Дана невизначеність існує об'єктивно і обумовлюється тенденцією щодо універсалізації функцій більшості фінансових інститутів. Таким чином, значна кількість банків та небанківських фінансових установ можуть лише частково вважатись суб'єктами досліджуваної системи. Пропонуємо більш детально розглянути особливості функціонування фінансових посередників які, на нашу думку, повністю або частково можуть бути віднесені до ощадно-кредитної системи.

Банківська система функціонально призначена для акумуляції тимчасово вільних коштів і видачі кредитів та надання інших послуг, передбачених законодавством, тому універсальні банки можна вважати інститутами ощадно-кредитної системи.

Нині в Україні переважна більшість банків є універсальними. На кінець листопада 2008 року в Україні зареєстровано 197 банків, серед них кількість банків, що мають ліцензію на здійснення банківських операцій – 184. Із цих числа 152 - акціонерні товариства (113 - відкриті акціонерні товариства, з них 2 - державні; 39 - закриті акціонерні товариства), товариств з обмеженою відповідальністю – 30. Банків з іноземним капіталом в Україні 50, в тому числі зі 100% іноземним капіталом – 18 [34].

На нашу думку, універсальні банки можна вважати основними інститутами ощадно-кредитної системи, оскільки основними операціями банків є залучення та перерозподіл фінансових ресурсів.

Спеціалізовані банківські установи доцільно розглядати з точки зору їх спеціалізації на виконанні банківських операцій, які спрямовані на залучення довгострокових ресурсів фізичних осіб та їх розміщення у довгострокові кредитні проекти.

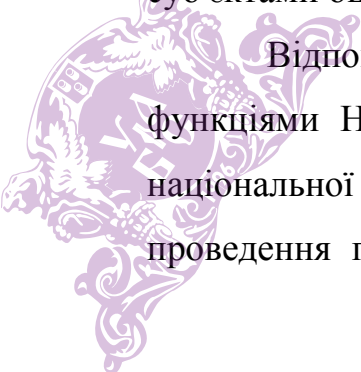
Враховуючи положення статті 4 Закону України «Про банки та банківську діяльність», за спеціалізацією банки можуть бути: розрахунковими (кліринговими), ощадними, іпотечними та інвестиційними [141].

Відповідно до положення статті 4 Закону, банк набуває статусу ощадного, у відповідності, якщо більше 50% його пасивів є вкладами фізичних осіб. Таким чином, ощадні банки, можуть вважатись суб'єктами ощадно-кредитної системи.

Іпотечні та інвестиційні банки можуть бути частково віднесені до ощадно-кредитної системи. Значення даних інститутів в аспекті функціонування досліджуваної системи, залежатиме від інтенсивності використання ними довгострокових ресурсів фізичних осіб у процесі кредитування під заставу нерухомості та придбання цінних паперів відповідно.

Останнім видом комерційних банків за ознакою спеціалізації є розрахункові (клірингові) банки. Сутність діяльності даних банків полягає у забезпеченні міжбанківських розрахунків у межах певної фінансової (фінансово-промислової) групи. Як наслідок, переважна частина активів та пасивів даного банку носять короткостроковий характер і зберігаються у вигляді залишків на кореспондентських рахунках. З огляду на строковість фінансових ресурсів, розрахункові (клірингові) банки не доцільно вважати суб'єктами ощадно-кредитної системи.

Відповідно до статті 99 Конституції України [81] основними функціями Національного банку України є монопольне здійснення емісії національної валюти України та організація її обігу; визначення та проведення грошово-кредитної політики, встановлення для банків правил

проведення банківських операцій, бухгалтерського обліку, звітності захисту інформації, коштів та майна; організація системи рефінансування та надання кредитів для банків тощо.

На нашу думку, у процесі виконання функцій, визначених статтями 6 та 7 Закону України «Про Національний банк України», НБУ може здійснювати заходи, спрямовані на стимулювання банками залучення довгострокових заощаджень фізичних осіб та забезпечення їх ефективного перерозподілу через банківську систему [145]. Таким чином, Національний банк України частково може вважатись суб'єктом ощадно-кредитної системи.

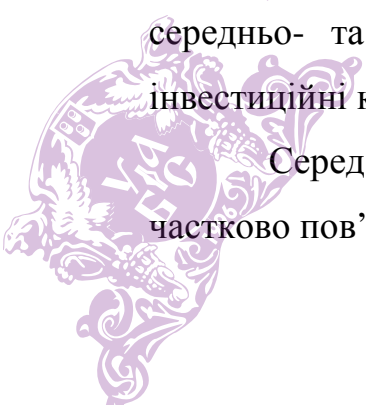
На стратегічних цілях (орієнтирах) грошово-кредитної політики Національного банку України та їх особливостях зосереджені в своїх роботах Н.І. Гребеник, А.О. Єпіфанов, В.І. Міщенко [67, 51 - 53, 12].

Діяльність універсального банку в умовах ощадно-кредитної системи може бути пов'язана з двома видами операцій: пасивними; активними (рис. 1.6).

Пасивні операції – це операції, за допомогою яких створюються ресурси банку (пасиви). До пасивних операцій, що проводять банківські установи в умовах ощадно-кредитної системи можна віднести: залучення та зберігання коштів на рахунках клієнтів; прийом вкладів і депозитів; емісія власних цінних паперів; збільшення власного капіталу; отримання доходів від операцій з цінними паперами; отримання кредитів інших банків.

Активні операції – операції, пов'язані з розміщенням власних грошових ресурсів з метою отримання доходів. До активних операцій, що проводять банківські установи в умовах ощадно-кредитної системи, можна прирахувати: середньо- та довгострокові кредити надані фізичним особам, середньо- та довгострокові кредити надані юридичним особам, лізинг, інвестиційні кредити та засновницькі кредити.

Серед інститутів небанківської системи більшість установ варто частково пов'язати з ощадно-кредитною системою.

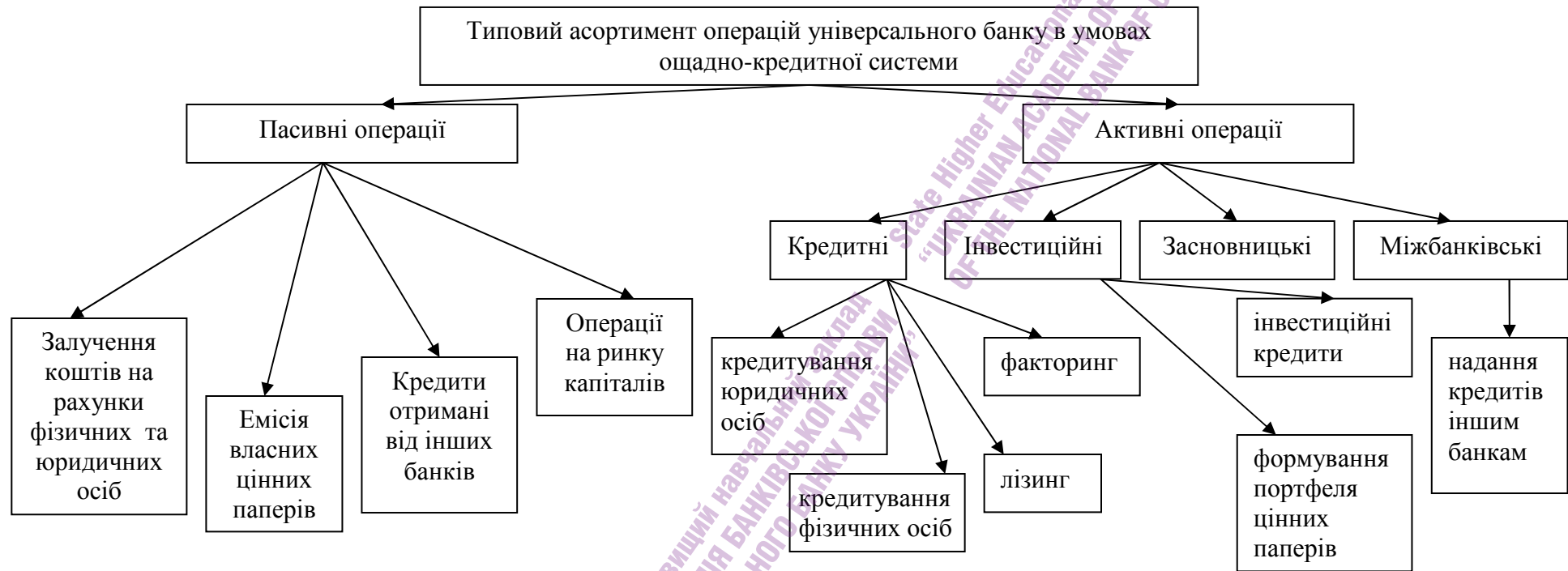

Рис. 1.6 Схема типового асортименту операцій універсального банку в умовах ощадно-кредитної системи

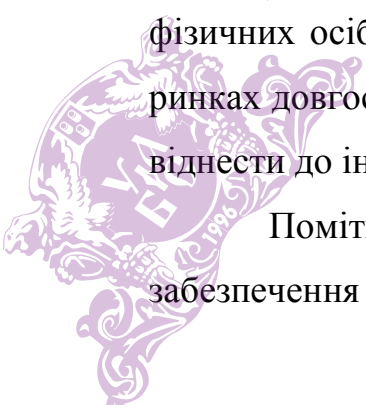
Недержавні пенсійні фонди – відносно нове явище на фінансовому ринку. Дані фонди є надійним, а в більшості випадків пільговим засобом забезпечення після виходу на пенсію. Інша, не менш важлива функція недержавних фондів полягає в тому що вони є джерелом довготермінових інвестицій, необхідних для економічного розвитку країни. Акумулюючи заощадження населення в рамках пенсійних програм та інвестуючи їх різні фінансові інструменти, пенсійні фонди здійснюють довгострокове фінансування економіки. Тому, на нашу думку, недержавні пенсійні фонди, з огляду на зміст їх діяльності, можуть бути однозначно включені до інститутів ощадно-кредитної системи.

Кредитні спілки та страхові компанії зазнають подальшого розвитку й з кожним роком збільшують кількість фінансових ресурсів довгострокового характеру. Страхові компанії, незважаючи на те, що фінансова система лише проходить становлення, уже нині забезпечують четверту частину усіх капіталовкладень. Враховуючи, що ці фінансові ресурси мають довготермінову дію, можна вважати, що страхові компанії виступають помітним локомотивом щодо здійснення структурної перебудови виробництва та досягнення його нової якості шляхом фінансування інноваційного розвитку економіки.

У період виконання основних страхових функцій страхові компанії оперують певною кількістю фінансових ресурсів короткострокового характеру, наприклад, під час страхування майна. Тому страхові компанії також можна віднести до інститутів ощадно-кредитної системи, але частково.

Такі інститути небанківської системи як кредитні спілки, що і банківські установи, здійснюють тотожні операції, зокрема залучення коштів фізичних осіб на строкові депозити. Активно працюють кредитні спілки на ринках довгострокового кредитування, тому кредитні спілки частково можна віднести до інститутів ощадно-кредитної системи.

Помітний вплив на формування ринку фінансів, а значить і на забезпечення сталого економічного розвитку на інноваційній основі

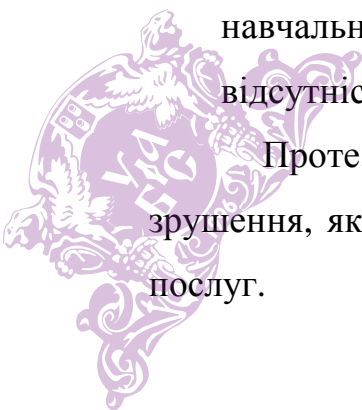
здійснюють інвестиційні фонди, які економічною науковою віднесені до небанківських установ. Фінансовий потенціал інвестиційні фонди формують через накопичення ресурсів інвесторів шляхом емісії цінних паперів. Фонди у повній мірі вирішують побажання вкладників щодо дохідності й надійності їх заощаджень. Тому інвестиційні фонди необхідно частково віднести до складових ощадно-кредитної системи.

З іншого боку, факторингові компанії та ломбарди здійснюють переважно короткострокові фінансові операції і не відносяться до ощадно-кредитної системи.

Сучасний темп розвитку небанківських фінансових установ в Україні є незадовільним, їх діяльність розгортається повільно і здебільшого хаотично. Така ситуація зумовлена низкою загальних чинників, що стримують активність усіх категорій небанківських фінансових установ, незважаючи на величезний потенційний попит на їхні послуги, зокрема відсутність:

- сприятливого макроекономічного клімату;
- цілеспрямованої довгострокової урядової політики щодо створення ефективного фінансового сектора, до якого входили б також ефективні та надійні небанківські фінансові установи;
- досконалого захисту учасників основних ринків, що пов'язано як з відсутністю належної законодавчої системи, яка б регулювала фінансові операції небанківських установ, так і з браком належного нагляду;
- довіри населення до будь-яких фінансових установ взагалі;
- якісного рівня професійного середовища, що пов'язано з незадовільною кваліфікацією багатьох спеціалізованих установ, браком належних навчальних закладів і програм для розв'язання цієї проблеми та відсутністю кваліфікованих вимог до таких фахівців.

Проте, варто зазначити, що протягом останніх років відбулися певні зрушення, які в майбутньому стимулюватимуть розвиток ринку фінансових послуг.

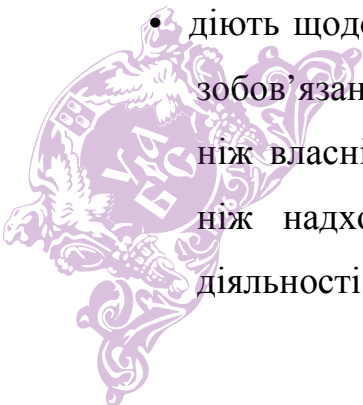

Насамперед, це становлення органу, покликаного здійснювати регулювання сектора небанківських фінансових установ - Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг України (Держфінпослуг). Зауважимо, що до моменту створення цього органу державної влади регулювання відносин на цих ринках практично не здійснювалося (за винятком страхових послуг). Завданням Держфінпослуг є здійснення регулювання та нагляд за діяльністю з надання послуг у сфері страхування, накопичувального пенсійного забезпечення, фінансового лізингу та діяльності інших небанківських установ, зокрема ломбардів та кредитних спілок.

Одним із перших основних кроків вищезгаданої комісії було впровадження на практиці Закону України "Про кредитні спілки", що забезпечило поглиблення діяльності цих небанківських установ, а Закон України "Про недержавне пенсійне забезпечення", що покликаний поступово реформувати існуючу солідарну пенсійну систему, дав поштовх у розвитку пенсійних фондів.

За своїм загальним функціональним призначенням небанківські фінансові установи мають багато спільного з банками, а саме [164]:

- функціонують у тому самому секторі ринку, що й банки, - у секторі опосередкованого фінансування;
- формують свої ресурси, випускаючи подібно до банків боргові зобов'язання, які менш ліквідні, ніж зобов'язання банків, проте теж можуть реалізовуватися на ринку як додатковий фінансовий інструмент;
- розміщують свої ресурси у дохідні активи, купуючи боргові зобов'язання, створюючи власні вимоги до інших економічних суб'єктів, хоча ці вимоги менш ліквідні і більш ризиковані, ніж активи банків;
- діють щодо створення зобов'язань і на тих самих засадах, що й банки: їх зобов'язання менші за розмірами, більш ліквідні і коротші за термінами, ніж власні вимоги, внаслідок чого їх платежі за зобов'язаннями менші, ніж надходження за вимогами, що створює базу для прибуткової діяльності.

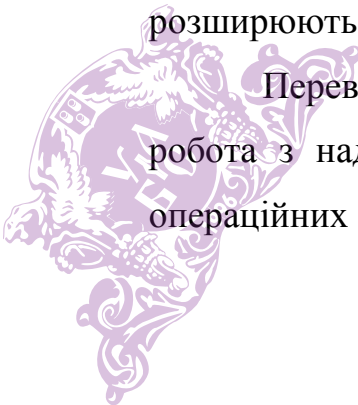

Водночас посередницька діяльність небанківських фінансових установ має низку відмінностей, що істотно відрізняють її від банків. По-перше, вона не пов'язана з тими операціями, що визнані як базові банківські. По-друге, вона не впливає на динаміку пропозиції грошей, а отже немає потреби контролювати їх діяльність так само ретельно, як банківську, насамперед поширюючи на них вимоги обов'язкового резервування. По-третє, вона є вузько спеціалізованою і здійснюється за двома критеріями: за характером залучення вільних грошових коштів кредиторів і за тими додатковими послугами, які надають фінансові посередники своїм кредиторам [137] (табл. 1.3).

Нині на вітчизняному ринку фінансового посередництва спостерігаються не тільки посилення конкуренції між банками та окремими небанківськими інститутами, а й взаємна співпраця, яка сприяє розширенню спектра послуг даних інститутів.

Активно співпрацюють банки з такими небанківськими інститутами як страхові компанії. Це страхування специфічних банківських ризиків, ризиків, що викають в інвестиційних проектах та інших операціях із клієнтами, страхування заставного майна при іпотечному та споживчому кредитуванні, страхування життя позичальника, страхування вкладника, спільні продажі банківських та страхових продуктів. Поступовий розвиток вітчизняного фінансового ринку сприяв появі різних форм співробітництва банків і страхових компаній. Страхові компанії за допомогою банків одержали можливість ефективніше розмішувати свої фінансові активи, а банки — страхувати власні ризики. Крім задоволення взаємних інтересів, вони створюють спільні банківсько-страхові продукти і послуги, які значно розширюють фінансові можливості населення [167].

Переваги зі співробітництва із страховою компанією для банку: робота з надійним партнером зі страхування застав; закриття власних і операційних ризиків; керування резервами страхової компанії; просування

Порівняльна характеристика діяльності банків та небанківських фінансових інститутів

	Фінансові посередники	
	Банківські установи	Небанківські установи
Правовий статус	Комерційна організація	1) Комерційна організація (страхові компанії, лізингові компанії) 2) Некомерційна організація (кредитні спілки, недержавні пенсійні фонди)
Коло осіб, що обслуговується	Не обмежене (працює на відкритому фінансовому ринку)	1) Не обмежене (працює на відкритому фінансовому ринку) 2) Тільки члени організації (кредитні спілки)
Співвідношення клієнт – власник - менеджер	Коло клієнтів, власників, менеджерів не збігається	1) Коло клієнтів, власників, менеджерів не збігається (страхові компанії) 2) Коло клієнтів, власників, менеджерів збігається (кредитні спілки) 3) Коло клієнтів і власників не збігається, управління активами здійснюють уповноважені організації (недержавні пенсійні фонди)
Види діяльності	Банківські операції та інші фінансові послуги клієнтам за наявності ліцензії НБУ	Спеціалізовані для кожного інституту окремо
Відповідальність	Обмежена відповідальність	1) Обмежена відповідальність 2) Субсидіарна солідарна відповідальність пайовиків (кредитні спілки) 3) Обмежена відповідальність і фонду, і компанії з управління активами (недержавний пенсійний фонд)
Посередницька діяльність	Більше універсальна	Вузькоспеціалізована

Джерело: [137]

Державний вищий навчальний заклад
 "УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПІЛКИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ
 State Higher Educational Institution
 "UKRAINE ACADEMY OF BANKING
 OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE"

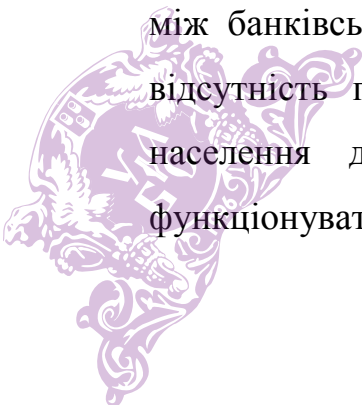
банківських продуктів через страхову компанію (пластикові картки, страхування в кредит).

Переваги співробітництва з банком для страхової компанії: використання банківських каналів для збуту для продажу страхових продуктів; просування страхових продуктів новому сегменту споживачів, готових отримувати фінансові послуги; страхування ризиків виробництва [160].

Фінансовий ринок усе об'ємніше наповнюється продуктами і послугами таких інститутів, якими є недержавні пенсійні фонди. Законом України "Про недержавне пенсійне забезпечення" банкам надані переважне право бути зберігачами пенсійних активів фонду, а також можливість інвестування коштів у депозити банків. Але при цьому пенсійним фондам забороняється тримати на депозитних рахунках та в ощадних сертифікатах банків більш як 40% вартості пенсійних активів фонду, причому у зобов'язаннях одного банку — не більше 10% [146].

Недержавні пенсійні фонди розміщують свої кошти переважно на депозитних рахунках банків. За результатами 2008 року переважними напрямками інвестування пенсійних активів залишаються депозити в банках (56,3% інвестованих активів), акції (9%) та облігації (22,6%) підприємств, які є резидентами України. Враховуючи загальну тенденцію до поступового зниження банками розміру відсоткових ставок на депозитні вклади, пенсійні активи розміщено в середньому на строк від 3 до 12 місяців за депозитними ставками, розмір яких коливається від 11 до 18% [130].

За теперішнього часу в Україні, хоча це часто трапляється в країнах зі стабільною економікою, немає чітко вираженого, агресивного суперництва між банківською системою і фондовим ринком. Це пояснюється тим, що відсутність правової бази та економічних засад, низький рівень довіри населення до небанківських інститутів не дозволяють повнокровно функціонувати фондовому ринку, як результат, у громадян України не

сформовано навиків та бажання вкладати кошти в цінні папери і населення поки що левову частину заощаджень зберігає в банківських установах.

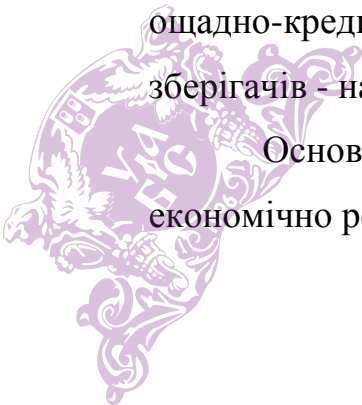
У свою чергу, банки займають домінуючі позиції на фондовому ринку України. За даними Державної комісії з цінних паперів та фондового ринку, оприлюднених на Другому міжнародному форумі "Банк - розвиток - 2007", який відбувся у жовтні 2007 року в Києві, 42 % торгів на неорганізованому фондовому ринку у I півріччі 2007 року відбулося за участю банків, вони були андерайтерами половини емітованих корпоративних облігацій. Банки беруть участь у роботі депозитарно-клірингової системи - вони є зберігачами і реєстраторами українських акціонерних компаній [188].

Таким чином, визначено основні інститути ощадно-кредитної системи, якими є різні інститути банківської та небанківської систем у залежності від наявності операцій, що спрямовані на залучення і розміщення середньо- та довгострокових фінансових ресурсів. Дане визначення допоможе оцінити стан ощадно-кредитної системи в залежності від діяльності її інститутів та запропонувати механізми їх удосконалення в умовах подальшого становлення ощадно-кредитної системи.

1.3. Зарубіжний досвід розбудови та діяльності ощадно-кредитної системи

У країнах з ринковою економікою діє досить розгалужена система ощадно-кредитних інститутів, що займаються залученням коштів від зберігачів - населення та підприємств з подальшим їх розподіленням.

Основним ощадно-кредитним інститутом практично у всіх економічно розвинутих країнах світу є банки.

У процесі історичного розвитку в США сформувалися й успішно працюють нині три групи ощадних фінансових установ:

- депозитні установи;
- недепозитні установи;
- фінансові посередники федерального уряду [97].

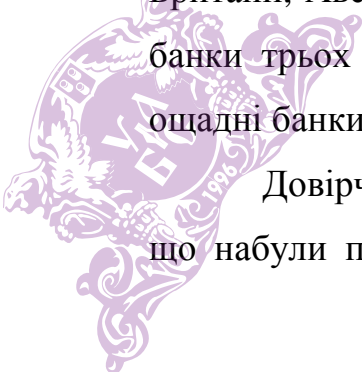
Серед них на ощадному ринку діють дві великі групи ощадних установ: депозитні і недепозитні. Перші мобілізують ресурси шляхом прийому грошових коштів у формі відкриття депозитних рахунків (вони створюють боргові інструменти, що функціонують як засіб обігу і включаються до складу грошових агрегатів для виміру обсягів грошової маси), другі є приватними фінансовими інститутами, що не створюють депозитів і використовують інші форми залучення заощаджень (продаж страхових полісів, прийом пенсійних внесків, продаж цінних паперів тощо).

Нині у США працює два основних типи депозитних установ: перший - комерційні банки, другий - ощадні установи, до яких належать ощадно-позикові асоціації, ощадні банки, кредитні союзи. Усі вони відрізняються один від одного видами депозитів, які ці установи використовують як основне джерело залучення коштів, і категоріями кредитів, наданих своїм клієнтам.

Найменування "ощадний банк" було уперше використано в Шотландії в 1810 році. Сьогодні ощадні (депозитні) банки - це комерційні ощадні структури, що "здійснюють банківські операції переважно за рахунок залучення депозитів (вкладів)" [97].

Ощадні банки виникли як невеликі кредитні установи, що діяли в масштабі регіонів чи окремих міст. Вони розвивалися у США, Великій Британії, Австралії і деяких скандинавських країнах. Тут працювали ощадні банки трьох видів: довірчо-ощадні банки, взаємо-ощадні банки, поштово-ощадні банки.

Довірчо-ощадні банки - різновид кооперативних банківських установ, що набули поширення і діють у Великій Британії. Разом з Національним

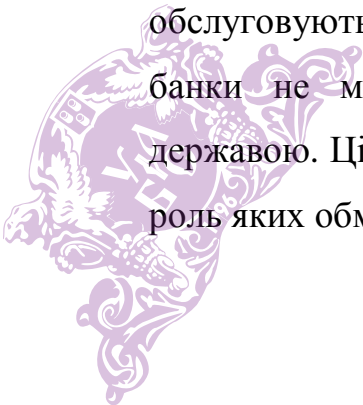

ощадним банком Великої Британії вони практикували відкриття численних рахунків для населення і підприємств. Вкладник мав право зняти кошти після попереднього повідомлення. Кошти, що знаходяться на цих рахунках сьогодні, розміщуються в урядові цінні папери, а дивіденди, одержані з них є джерелом виплати відсотків за депозитними рахунками [97].

Взаємо-ощадні банки - різновид кооперативних банківських установ, що поширилися в США. Усі взаємо-ощадні банки поєднувалися в Національну асоціацію взаємо-ощадних банків. У кредитній системі США ці установи займають третє місце за обсягом залучених коштів у депозити. Взаємо-ощадні банки виникли на початку XIX ст. з метою мобілізації і заохочення дрібних заощаджень населення за типом довірчих ощадних банків у Великій Британії. Їхня особливість полягала в тому, що вони не мали як такого акціонерного капіталу. Тобто, спочатку внесений капітал було згодом повернуто засновникам. Керують взаємо-ощадними банками ради довірчих осіб, які офіційно одержують винагороду. Оскільки взаємо-ощадні банки відносяться до категорії некомерційних установ, нині до них застосовується пільговий податковий режим, установлюваний державою [97].

Поштово-ощадні банки - одні з найбільш розповсюджених видів ощадних установ у закордонних країнах, в організаційному відношенні - об'єднаних з поштовою системою. Ці банки виникли наприкінці XIX - початку XX ст. як інститути із залучення заощаджень населення. У сучасних умовах поширені у Великій Британії, Франції, Фінляндії, Японії, Єгипті, Індії та інших країнах.

Поштово-ощадні банки виступають кредиторами держави й обслуговують населення в місцевостях, де немає банків. Поштово-ощадні банки не мають акціонерного капіталу, їхні зобов'язання гарантовані державою. Ці банки акумулюють кошти населення через поштові відділення, роль яких обмежується прийомом і видачею коштів [97].

Поряд із зазначеними вище трьома видами ощадних банків, тепер поширені так звані житлово-ощадні банки, ощадною основою діяльності яких, як і інших ощадних банків, є залучення грошових заощаджень у депозити, а специфіка діяльності виявляється у наданні кредитів тільки для придбання нерухомості (на будівництво або придбання житла). Метою створення житлово-ощадних банків вважався розвиток нових видів вкладів - "вклади в нерухомість", що за своєю суттю є не тільки житлом, але й водночас капіталом - базою зростання матеріального благополуччя зберігача.

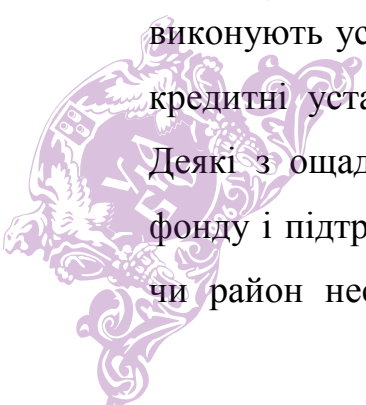
Велику групу ощадних установ за кордоном складають ощадні каси. Вважається, що ощадні каси у великих капіталістичних країнах виникли до кінця XVIII-XIX ст.

Нині у промислово розвинутих країнах діють три види ощадних кас:

- державні ощадні каси;
- приватні ощадні каси;
- муніципальні ощадні каси.

Організаційна структура ощадних кас у різних країнах формувалася по-різному: у Великій Британії, Німеччині, Італії, Японії - це державні ощадні каси; у Франції - приватні ощадні каси (або частки товариства); у США - так звані "взаємні". Так, наприклад, у систему ощадних кас Німеччини входить близько 710 ощадних кас у 12 регіональних об'єднаннях, 13 земельних банків (жироцентрів), 13 земельних будівельних ощадних кас. Система ощадних кас мала федеральну структуру. Значення системи ощадних кас Німеччини визначається також і тим, що близько 60% громадян Німеччини мають у них свої рахунки [97].

Ощадні каси нинішньої Німеччини є універсальними банками і виконують усі грошові і кредитні операції для своїх клієнтів. Це самоврядні кредитні установи. Власниками більшості ощадних кас є міста і райони. Деякі з ощадних кас представлені у формі господарського об'єднання чи фонду і підтримуються активними громадянами на благо суспільства. Місто чи район несе відповідальність за ощадну касу. Тим самим, наприклад,

вклади, заощадження цілком гарантовані наявними в розпорядженні міста чи району резервними фондами. Клієнти ощадних кас звертаються до довгострокових грошових вкладів, зокрема, з метою забезпечення до старості або до різних форм пайової участі в акціонерному капіталі через ощадні сертифікати чи облігації ощадних кас, державні позики або купівлю акцій аж до придбання часткою інвестиційного фонду.

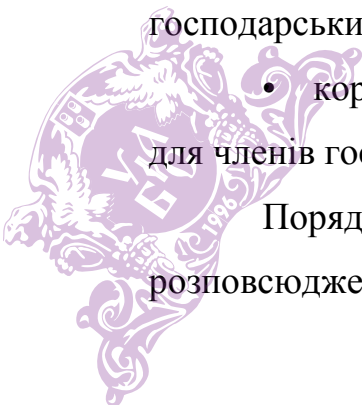
Ощадно-позикові асоціації є різновидом кредитно-ощадних установ і здійснюють "аккумуляцію заощаджень населення з метою здійснення довгострокового кредитування будівництва і фінансування заходів щодо купівлі житлових будинків". Такі асоціації вперше з'явилися в США у 1831 р. за зразком англійських будівельних товариств, де згодом набули поширення.

Перша ощадно-позикова асоціація була заснована у Філадельфії у 1831 році. Це було закрите товариство, членами якого стали 40 осіб, які домовилися щотижня зберігати певну суму й об'єднати свої кошти для того, щоб надавати позики членам товариства. Основною метою асоціації було: стимулювання заощадження шляхом об'єднання коштів для надання позик на фінансування житлового будівництва [97].

Однак між ощадно-позиковими товариствами й асоціаціями є відмінність. Ощадно-позикові товариства завжди на момент свого створення відносилися до приватних кредитно-ощадних установ як установи дрібного кредиту на основі паїв, внесених членами товариства одноразово або частинами. Основними цілями створення ощадно-позичкових товариств є надання членам товариств можливості:

- розміщувати заощадження для збільшення відсотків;
- одержувати на необтяжливих умовах позики для задоволення господарських потреб;
- користуватися посередництвом товариства при купівлі необхідних для членів господарств товарів і продажу продуктів їхньої праці.

Поряд із представленими вище основними, найбільш розповсюдженими, ощадними інститутами у розвинутих країнах є

"альтернативні" ощадні інститути (частіше інститути недепозитного характеру). До них можна віднести в окремих випадках Національні центральні банки (наприклад, у Великій Британії - Національний ощадний банк), кредитні союзи, кредитні товариства, інвестиційні фонди, інвестиційні банки, недержавні пенсійні фонди, страхові компанії тощо [97].

Перші кредитні союзи виникли у Німеччині в 1848 р., потім - в Італії, де вони набули широкого поширення. Зокрема, перші кредитні союзи були кредитні кооперативи, організовані певними групами приватних осіб чи дрібних кредитних установ. У тих умовах вони могли створюватися у двох варіантах:

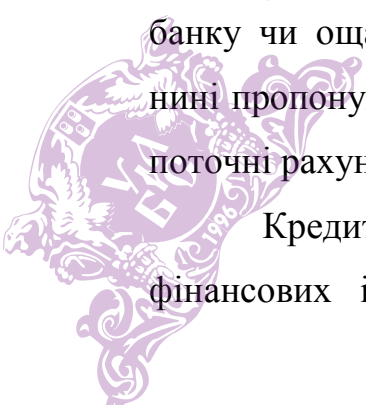
- організовані групою фізичних осіб за професійною чи територіальною ознакою з метою надання короткострокового споживчого кредиту;
- у вигляді добровільних об'єднань ряду самостійних кредитних товариств, наприклад позико-ощадних товариств, установ взаємного кредиту, кооперативів тощо.

Капітал кредитних союзів формувався шляхом оплати паїв, періодичних вкладів їхніх членів, а також випуску позик, а основними операціями були і є нині:

- залучення вкладів і випуск позик;
- торгівельно-посередницькі і комісійні операції;
- надання позик під забезпечення своїм членам, облік векселів;
- консультаційні й аудиторські послуги для своїх членів.

Залучення заощаджень кредитним союзом у вклади практично нічим не відрізняється від вкладення грошей на ощадний рахунок в ощадному банку чи ощадно-позиковій асоціації. Так, багато кредитних союзів США нині пропонують своїм членам депозитні сертифікати і відкривають для них поточні рахунки.

Кредитні товариства, як різновид спеціалізованих кредитно-фінансових інститутів, створювалися з метою кредитно-розрахункового

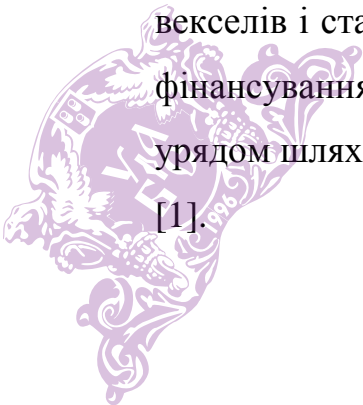
обслуговування своїх членів: кооперативів, орендних підприємств, малого і середнього бізнесу, фізичних осіб. Капітал кредитних товариств формувався шляхом купівлі паїв і оплати обов'язкового вступного вкладу, що при вибутті не повертався. Серед основних операцій таких товариств були: 1) залучення вкладів фізичних і юридичних осіб; 2) розміщення позик; 3) позикові операції; 4) комісійні послуги; 5) торговельно-посередницька діяльність [97].

Зарубіжний досвід щодо розбудови та діяльності інститутів ощадно-кредитної системи засвідчує, що держава не може бути осторонь формування фінансового ринку, зокрема ринку заощаджень.

Серед країн, які досягли прогресу в акумуляції заощаджень громадян, їх підтримці та створенні відповідної інфраструктури, слід зазначити США, Канаду і Велику Британію. Чинниками, що цьому сприяли, на нашу думку, є, по-перше, диверсифікація фінансових інструментів, а по-друге, розробка й запровадження спеціальних програм, які значно спрощують взаємовідносини між державою-позичальником та населенням.

Інвестиції у державні цінні папери — досить популярний спосіб заощадження коштів серед громадян Сполучених Штатів. Про це свідчить той факт, що близько 55 млн. американців володіють ощадними облігаціями на загальну суму 185 млрд. дол. США. З метою фінансування державного боргу США, який у 2000 р. склав 5,7 трлн. дол., Державним Казначейством на регулярній основі випускаються ощадні облігації (savings bonds) [166].

Основна функція цих урядових боргових зобов'язань полягає у державній підтримці національної системи заощаджень, наданні переважно резидентам США можливості інвестувати грошові кошти у надійні цінні папери із дохідністю, яка здебільшого перевищує дохідність казначейських векселів і ставку банківських депозитів. Роль ощадних облігацій як джерела фінансування бюджету країни є незначною: частка коштів, що залучається урядом шляхом їх випуску, становить близько 3% від суми державного боргу [1].

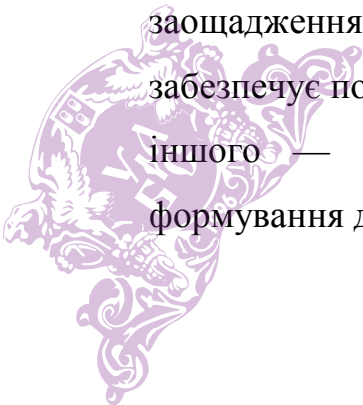
Своїм значним поширенням американські державні ощадні облигації завдячують, серед іншого, численним заходам уряду щодо забезпечення їх володарям різноманітних переваг. Перш за все це звільнення облигаційних доходів від федеральних і місцевих податків. Окрім того, американське законодавство передбачає використання ощадних цінних паперів для здобуття вищої освіти [166].

Ощадні цінні папери американського уряду реалізуються у більшості фінансових інститутів країни. Їх також можна придбати за допомогою спеціальної програми "Payroll Savings Programm", яка дає можливість власникам малого та середнього бізнесу організувати заощадження найманих працівників.

До неринкових державних цінних паперів, крім зобов'язань уряду США, належать також облигації пенсійного фонду та індивідуальні пенсійні облигації [109]. Вони призначені для накопичення коштів, необхідних для пенсійного забезпечення осіб, які не працюють за наймом.

Розповсюдження канадських ощадних цінних паперів здійснюється через банки, кредитні спілки, трастові компанії або громадські каси, а також через фінансових посередників. Як і в США, тут діє програма купівлі облигацій на робочому місці — New Canada Savings Bonds Programm. Умови її функціонування подібні до тих, що діють у Сполучених Штатах, проте суттєве поповнення внеску (максимум — 200 канадських дол.) можна зробити лише раз на рік під час передплатної кампанії на CSB.

Слід зауважити, що управління національними заощадженнями та розробку відповідних фінансових інструментів здійснює спеціальне агентство Департаменту фінансів уряду Канади — "Інвестиції та заощадження Канади" (Canada Investment and Savings). З одного боку, воно забезпечує потреби населення в організованих та надійних заощадженнях, а з іншого — інтереси уряду та платників податків щодо ефективного формування державного боргу.

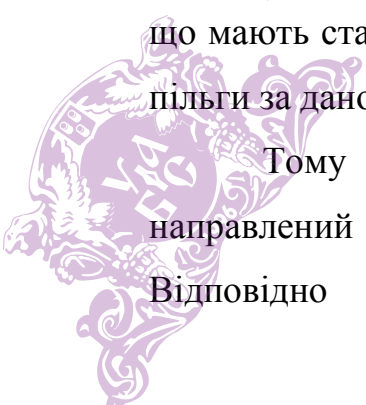

У Великій Британії подібні функції покладено на агентство казначейства, яке має назву "Національні заощадження" (National Savings). Загальний фонд коштів, інвестованих британцями у фінансові продукти цього агентства, становить понад 62 млрд. фунтів стерлінгів, тобто приблизно 1100 ф. ст. на кожного жителя країни. Більше половини населення Сполученого Королівства (близько 30 млн. осіб) інвестують свої заощадження в National Savings. Йому належить 10 % національного ринку безризикових персональних заощаджень [166].

Важливим вплив на формування обсягу заощаджень здійснює податкова система. Податкове стимулювання заощаджень практикується у більшості розвинених країн. Традиційно це є зниження податкових виплат для заощаджувачів, що й стимулює процес заощадження.

Заслугує на увагу досвід зарубіжних країн, які, завдяки стимулюванню заощаджень, змогли вирішити проблему наявності інвестицій в країні. Зокрема, Німеччина після другої світової війни змогла досить швидко наростити обсяг інвестицій за рахунок збільшення заощаджень. Для цього держава проводила політику стимулювання заощаджень у вигляді детально опрацьованої системи. Упродовж трьох років приймалися закони про заощаджувальні премії та соціальне страхування. Зокрема, в 1948 році був прийнятий закон, у відповідності до якого від доходу, що обкладався податком, можна було віднімати так звані „спеціальні витрати”, які включали поточні заощадження в банківських установах, вклади в страхові компанії, будівельні каси та вартість купівлі облігації. Проте, при максимальній границі „спеціальних витрат” в 15% доходу, що обкладається податком, дана система непрямого стимулювання заощаджень давала переваги лише особам, що мають стабільний високий дохід. Для малозабезпечених шарів населення пільги за даною системою були незначними [168].

Тому в 1951 році у Німеччині приймається закон, спеціально направлений на зацікавлення в заощадженнях робітників та службовців. Відповідно до даного закону збільшення заощаджень населення

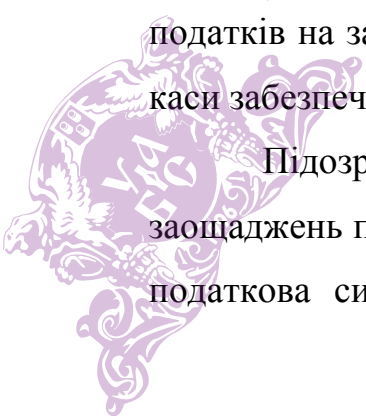
передбачалося проводити не лише шляхом стимулювання державою ощадної діяльності, а й прямими дотаціями підприємцям, котрі, окрім заробітної плати, виплачуватися робітникам компанії для розміщення на рахунках в банківській системі.

Тобто, замість непрямого податкового стимулювання вводиться пряме стимулювання збільшення заощаджень за допомогою преміальних виплат. Зокрема, відповідно до державних програм, передбачались виплати премій за ощадними вкладками в розмірі 20% від суми вкладів за рік і премій за заощадженням від 25% до 35% річних вкладів. Умовою виплати премій було обов'язкове 7-річне резервування таких заощаджень. Окрім того, було прийнято закон про гарантії премій за вкладками. Відповідно до цього закону, за умови вкладу грошей терміном на 5 років держава гарантувала премії в розмірі 20% від вкладу. Метою виконання цього закону було розширення кола дрібних вкладників.

За рахунок даних програм відбулося не лише загальне збільшення заощаджень (майже у 8 разів), підвищення темпів росту вкладів, але й формування певної структури заощаджень, де переважну більшість складають ощадні вклади й вклади у страхові компанії на досить великий термін, що дозволяло банкам збільшити об'єм довгострокового кредитування [168].

Однак у 80-90-тих роках ХХ століття у стимулюванні заощаджень податками відбулися певні зміни. У даний час таке регулювання базується на зниженні податкових виплат для тих, хто бере участь у пенсійних програмах. Для розширення можливостей формування пенсійних заощаджень держава передбачає певні податкові пільги. Зокрема, передбачається відсутність податків на заощадження при вкладанні коштів у незалежні пенсійні каси та каси забезпечення, що діють у вигляді взаємних страхових асоціацій.

Підозри стосовно ефективності податкового стимулювання форм заощаджень пов'язані з дією різних режимів та його оподаткування. Ідеальна податкова система не повинна впливати на вибір домогосподарств при

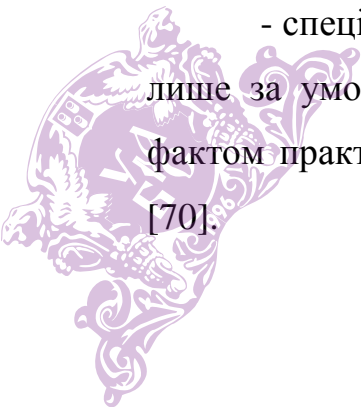
розподілі активів. Таким чином, важливим завданням податкового стимулювання є можливість для домогосподарств володіти частиною заощаджень в тій формі, на які податкова система діє нейтрально [168].

Важливе місце в ощадній справі займає проблема захисту вкладів. З огляду на зарубіжний досвід, страхування депозитів може попередити згубні наслідки масового вилучення вкладниками своїх депозитів з банків та інших фінансово-кредитних установ, що завдає шкоди грошовій та платіжній системам країни. Коли серед населення поширюються несприятливі очікування щодо стану банківської системи, у той час як фінансовий стан банків є достатньо стабільним, таке страхування виконує роль певного психологічного заспокійливого засобу, що гарантує вкладникам відшкодування їхніх втрат [123, с. 75].

Аналіз діяльності систем страхування депозитів [70] у розвинутих країнах показав, що управлінські витрати і фінансові втручання у разі неплатоспроможності банків фінансуються на основі законів, які різні в кожній країні. Такі положення відіграють у структурі програм гарантування депозитів основну роль з огляду на дестабілізуючі наслідки, що може мати невідповідна оцінка ресурсів для фінансової системи. Система, що не фінансується належним чином, не може захистити вкладників банків у стані кризи, тим самим зтягуючи процедуру ліквідації банку-банкрута і збільшуючи наслідки кризи. Нині існує два способи побудови фонду гарантування депозитів:

- періодичні внески (тобто система попередніх платежів), що можуть обчислюватися різноманітними способами. Такі системи існують у Бельгії, Данії, Греції, Іспанії, Португалії, Фінляндії та Швеції;

- спеціальні внески (система платежу за фактом), які можна обчислити лише за умови невиплати депозитів одним із банків. Системи внесків за фактом практикуються у Франції, Італії, Люксембурзі, Голландії та Австрії [70].

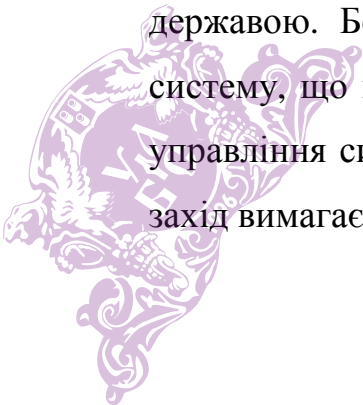

Внески банків-учасників у фонди захисту депозитів, як правило, обчислюються від загальної суми депозитів чи суми застрахованих депозитів, і лише зрідка при цьому враховується реальна ризиковість діяльності окремого банку. Системи внесків, які враховують ризики, що їх приймає на себе кожен банк, діють нині в Канаді, Фінляндії, США, Португалії, Швеції і, частково, в Італії. Коли величина фінансових ресурсів фонду є недостатньою, то система захисту депозитів може вдатися до державного фінансування (урядом чи центральним банком) або залучити необхідні кошти на грошовому ринку [70].

Водночас зарубіжний досвід засвідчує, що більшість іноземних країн весь процес страхування депозитів контролює своїми урядовими інституціями, оскільки формування фінансових ресурсів для захисту заощаджень за рахунок держави не може бути безмежним та безконтрольним.

Дослідження зарубіжного досвіду також показує, що державне управління системою гарантування депозитів найчастіше є найоптимальнішим варіантом, оскільки забезпечує низку переваг. До таких переваг відносять можливість отримання системою страхування депозитів державних коштів у разі настання несприятливих подій, а також можливість отримання інформації про активи, ризики потенційних збитків і рентабельність банків-учасників [193].

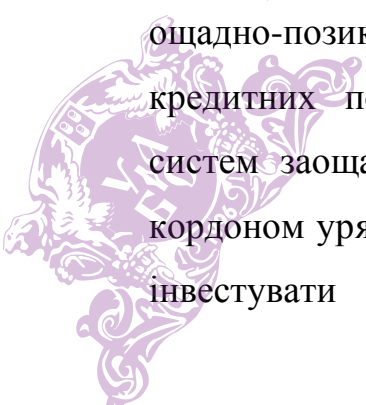
В Австрії, Фінляндії, Франції, Німеччині, Італії та Люксембурзі системою гарантування депозитів опікуються або приватні структури, або торгово-промислові чи банківські об'єднання, у той час як у Канаді, Данії, Португалії, Швеції і Сполучених Штатах депозити, навпаки, страхуються державою. Бельгія, Греція, Японія, Голландія та Іспанія обрали змішану систему, що поєднує в собі державну та приватну участь. В Італії офіційно управління системою є незалежним від наглядового органу, але будь-який її захід вимагає попереднього схвалення Банком Італії [196].

У Європейському Союзі рівень покриття депозитів є різним залежно від країни. Деякі країни - учасниці ЄС (Австрія, Великобританія, Голландія, Греція) встановили свої максимальні обсяги відшкодування, які дорівнюють мінімуму, що встановлений ЄС, на рівні 20 000 євро. Рівень захищеності, вищий за 20 000 євро, існує у Фінляндії (близько 25 000 євро), Швеції (близько 29 000 євро), Данії (близько 40 000 євро), Франції (приблизно 61 000 євро) та Італії (приблизно 100 000 євро). У Німеччині вкладники приватних банків, що беруть участь у системі гарантування приватних депозитів, захищені в розмірі аж до 30% капіталу банку. У країнах, які не є членами ЄС, максимальна сума забезпечення різна: у Канаді вона дорівнює приблизно 50000 доларів США, а в Японії та Сполучених Штатах вона сягає, відповідно, 77000 і 100000 доларів [195].

Водночас треба наголосити, що універсальної моделі організації програми захисту депозитів не існує. Однак є загальні принципи, які слід ураховувати в ході становлення та подальшого розвитку української системи страхування депозитів: 1) система гарантування депозитів має бути обов'язковою для всіх банків; 2) вона має охоплювати вклади дрібних вкладників, а також частково і великі депозити; 3) у процесі розвитку система гарантування вкладів повинна поступово забезпечувати покриття депозитів юридичних осіб; 4) фонд гарантування депозитів має діяти як незалежна організація, а держава повинна надавати йому певну фінансову допомогу і підтримку в разі виникнення непередбачених кризових явищ [70].

Таким чином, зарубіжний досвід організації інститутів ощадно-кредитної діяльності показує існування за кордоном таких інститутів як довірчо-ощадні, взаємо-ощадні, поштово-ощадні, житлово-ощадні банки, ощадно-позикові асоціації, що дозволяє розширити спектр та якість ощадно-кредитних послуг наданих споживачам. Важливою формою підтримки систем заощаджень, яку варто використати для України, є існування за кордоном урядових боргових зобов'язань, що надає можливості населенню інвестувати грошові кошти у державні цінні папери. Податкове

стимулювання заощаджень практикується у більшості економічно розвинених країнах й традиційно воно полягає у зниженні податкових виплат для заощаджувачів. Для розвитку системи захисту вкладів України важливо використати загальні принципи, які характерні для систем захисту вкладів зарубіжних країн.

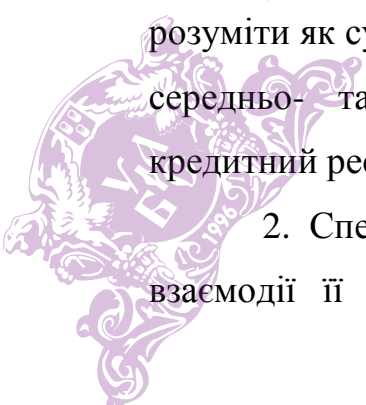
Висновки до розділу 1

1. На основі дослідження сутності ощадно-кредитної системи нами було запропоновано визначення поняття „ощадно-кредитної системи” під яким пропонується розуміти сукупність організаційно-економічних та перерозподільних відносин між суб'єктами економіки з приводу акумулювання і використання середньо- та довгострокових фінансових ресурсів, що використовуються банками та небанківськими фінансовими установами як джерела фінансового забезпечення інвестиційних процесів. Такий підхід надає категоріальній визначеності ощадно-кредитній системі як цілісному утворенню у складі фінансово-кредитної системи.

Запропоновано розуміння поняття „ощадна система” та „кредитна система” з точки зору поняття „ощадно-кредитна система”. На нашу думку, стосовно ощадно-кредитної системи ощадна система – це сукупність економічних відносин, пов'язаних із залученням довгострокових фінансових ресурсів (заощаджень) з метою їх накопичення та подальшого інвестування.

Кредитну систему, з точки зору ощадно-кредитної системи, можна розуміти як сукупність економічних відносин з перетворення акумульованих середньо- та довгострокових фінансових ресурсів на довгостроковий кредитний ресурс.

2. Специфіка функціонування ощадно-кредитної системи полягає у взаємодії її елементів – об'єктів, суб'єктів, принципів, методів, форм,

важелів. Об'єкти ощадно-кредитної системи – грошові та речові цінності. В умовах ринкової економіки об'єктом ощадно-кредитних відносин виступають грошові фонди. Суб'єктами ощадно-кредитної системи є кредитор та позичальник, вкладник та депозитотримач. На думку автора, ощадно-кредитна система України ґрунтується на таких специфічних принципах: 1) єдності ощадної і кредитної підсистем; 2) збалансованості ресурсів; 3) збалансованості відсоткових ставок; 4) повноти перерозподілу коштів; 5) наукової обґрунтованості методів управління; 6) національної ефективності; 7) цільового використання ресурсів.

3. Визначено основні інститути ощадно-кредитної системи, якими є установи банківської та небанківської систем у залежності від наявності та пріоритетності операцій, що спрямовані на залучення і розміщення середньо- та довгострокових фінансових ресурсів. Тому основними інститутами ощадно-кредитної системи є ощадні банки та недержавні пенсійні фонди, оскільки вони переважним чином оперують довгостроковими фінансовими ресурсами. Клірингові банки, ломбарди та факторингові компанії не є інститутами системи, оскільки переважна частина активів і пасивів даних інститутів носять короткостроковий характер. Усі інші установи банківської та небанківської систем частково можна віднести до інститутів ощадно-кредитної системи.

4. Визначено вплив чинників ощадної активності на схильність до заощадження домогосподарств, встановлено основні фактори, що негативно впливають на стабільний приріст заощаджень населення.

5. Досвід організації заощаджень населення зарубіжних країн може бути актуальним для українського фондового ринку, зокрема у випадку урядових боргових зобов'язань, що забезпечують державну підтримку національної системи заощаджень через надання переважно резидентам можливості інвестувати грошові кошти у надійні цінні папери із дохідністю, яка здебільшого перевищує дохідність казначейських векселів і ставку банківських депозитів. Важливий вплив на формування обсягу заощаджень

також здійснює податкове стимулювання вкладів через зниження податкових виплат для заощаджувачів.

б. Визначено, що навіть з урахуванням досвіду зарубіжних країн, універсальної моделі організації захисту депозитів не існує. Водночас існують загальні принципи, котрі на основі зарубіжного досвіду можна використати у подальшому розвитку української системи гарантування вкладів, які заключаються в тому, що система гарантування депозитів має бути обов'язковою для всіх банків; система гарантування вкладів повинна забезпечувати повернення депозитів не лише фізичних, а й юридичних осіб; фонд гарантування депозитів має діяти як незалежна організація.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в розділі 1 дисертаційної роботи, знайшли своє відображення у наступних публікаціях автора: [60, 86, 92].

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СТАНОВЛЕННЯ ОЩАДНО-КРЕДИТНОЇ СИСТЕМИ В УКРАЇНІ

2.1. Методичні підходи до оцінки стану ощадно-кредитної системи

Обумовленість економічних явищ і процесів причинно-наслідковим зв'язком потребує від методики оцінки вивчення факторів, що викликають зміни тих чи інших показників. За допомогою оцінки встановлюються найсуттєвіші факторні показники, які впливають на зміни результатів діяльності об'єкта дослідження. Виявлення та вимірювання взаємозв'язку між показниками, що аналізуються, забезпечує комплексне, органічно взаємопов'язане дослідження діяльності об'єкта.

У науковій літературі сформовано методики кількісного та якісного аналізу кредитної та депозитної діяльності фінансових інститутів [6, 143], проте не існує методичних підходів до комплексного аналізу стану ощадно-кредитної системи як єдиного цілого, які не обмежуються оцінкою діяльністю окремого інституту, а реалізуються на макрорівні.

На нашу думку, методика оцінки стану ощадно-кредитної системи повинна не лише надавати якісний та кількісний аналіз стану основних показників системи, а й забезпечувати можливість подальшого передбачення і розвитку.

На відміну від існуючих методик, вважаємо за доцільне формалізувати процес оцінки стану ощадно-кредитної системи у вигляді алгоритму, наведеного на рис. 2.1. На нашу думку, цей алгоритм, на основі застосування універсальних методів аналізу, дозволяє комплексно визначити якісні й кількісні характеристики зовнішнього, внутрішнього середовища та ризиків ощадно-кредитної системи.

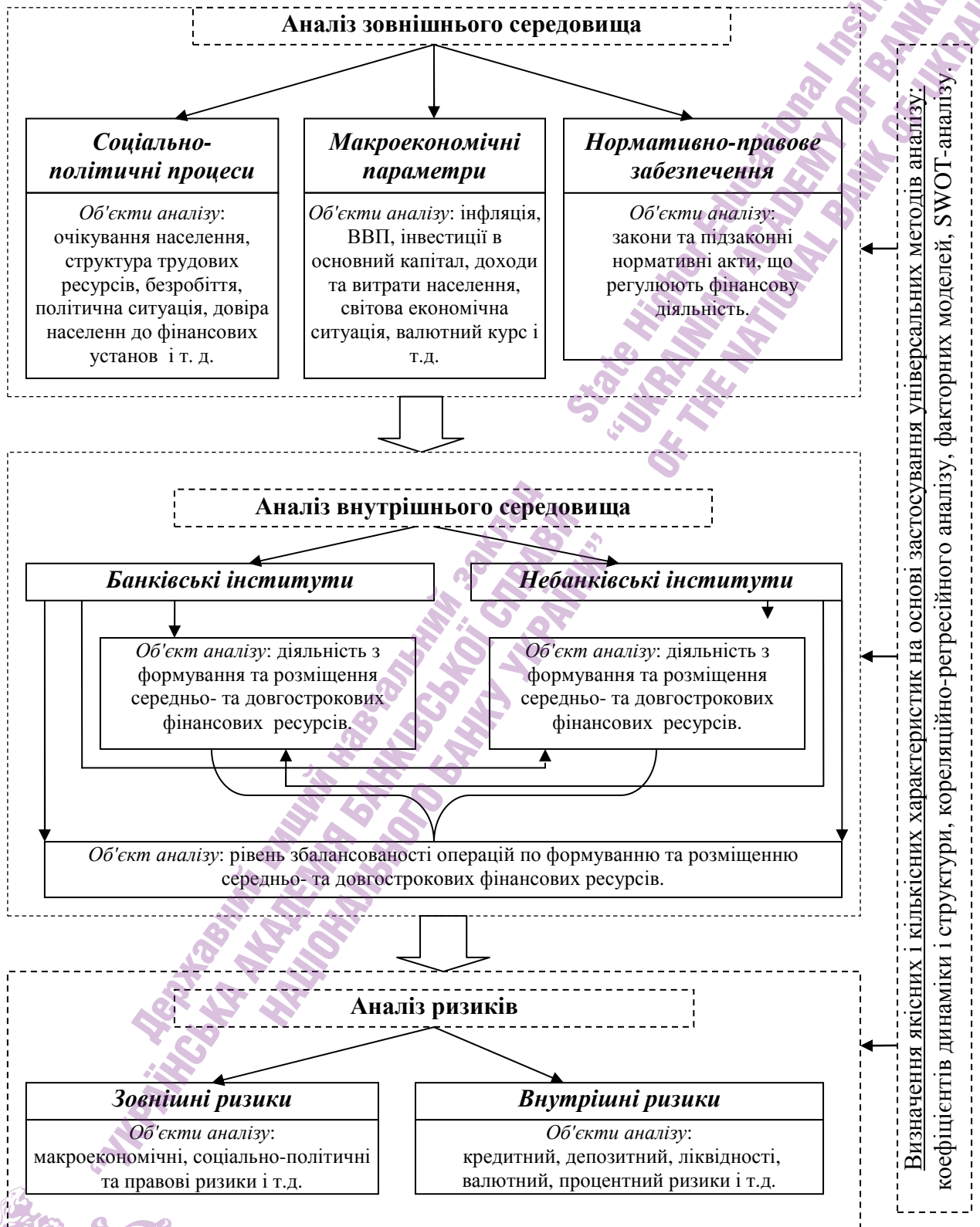
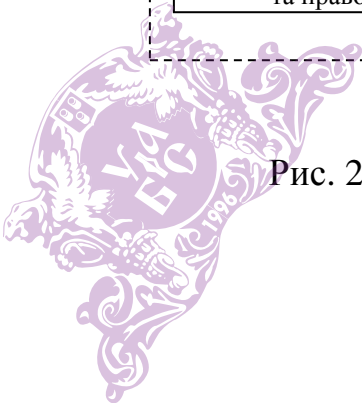

Рис. 2.1 Алгоритм оцінки стану ощадно-кредитної системи

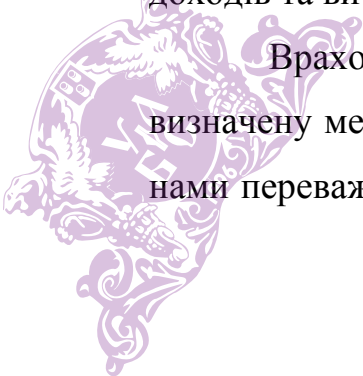

Запропонована методика дозволить комплексно оцінити стан ощадно-кредитної системи: передбачити зовнішні загрози та можливості на основі оцінки стану макроекономічних та соціально-політичних тенденцій, а також врахувати зміни у правовому регулюванні; визначити її слабкі та сильні сторони на основі визначення стану кредитної й депозитної діяльності інститутів системи; з'ясувати їх збалансованість не тільки в межах окремих фінансових установ, а забезпечити подальше прогнозування її розвитку за рахунок виявлення, попередження та управління можливими ризиками.

На нашу думку, необхідно виділити три основні напрями оцінки стану ощадно-кредитної системи: 1) аналіз зовнішнього середовища; 2) аналіз внутрішнього середовища; 3) аналіз ризиків. За кожним напрямком оцінки визначено об'єкти аналізу, які необхідно досліджувати у контексті оцінки їх впливу на процес формування та використання довгострокових фінансових ресурсів у ощадно-кредитній системі держави.

Першим напрямком є оцінка зовнішніх факторів, що впливають на діяльність системи. Дані фактори можна згрупувати у відповідності до їх природи та середовища походження, виділивши наступні їх групи: соціально-політичні, макроекономічні та нормативно-правові. На рис. 2.1 наведено основні об'єкти аналізу у розрізі зазначених факторів зовнішнього середовища. Зокрема, як соціально-політичні фактори, що впливають на стан ощадно-кредитної системи, слід виділити такі як структура трудових ресурсів, рівень безробіття, політична ситуація в країні, довіра населення до фінансових установ і т.д. Основними макроекономічними параметрами, що мають вагомий вплив на стан та розвиток ощадно-кредитної системи є: рівень та динаміку ВВП, інфляції, інвестицій в основний капітал, рівень доходів та витрат населення, світову економічну ситуацію, курси валют і т.д.

Враховуючи спрямованість даного дисертаційного дослідження та визначену мету і завдання його проведення, у наступних підрозділах роботи нами переважно вивчатиметься вплив зовнішніх макроекономічних факторів

на формування довгострокових ресурсів суб'єктами ощадно-кредитної системи.

Наступним напрямком є аналіз внутрішнього середовища, яке включає як окреме вивчення кредитної та депозитної діяльності банківських та небанківських інститутів в межах системи, так і оцінку рівня збалансованості даних видів діяльності загалом та в межах строковості.

Під час розрахунку внутрішнього середовища ощадно-кредитної системи можливо використовувати стандартний набір коефіцієнтів для обрахунку кредитної та депозитної діяльності банківських та небанківських установ. Вважаємо за необхідним звернути увагу на обрахунки даних коефіцієнтів в межах строковості.

Аналіз депозитної та кредитної діяльності фінансових інститутів в межах ощадно-кредитної системи варто розпочати з індексів зростання та приросту депозитних та кредитних операцій.

Темп зростання депозитних операцій $I_{зр. деп.}$ визначається як співвідношення величини депозитів на кінець періоду до величини депозитів на початок періоду [6, с.74]:

$$I_{зр. деп.} = \frac{Dn_{кін}}{Dn_{поч}} * 100\% \quad (2.1)$$

де $Dn_{кін}$ - величина депозитів на кінець періоду,

$Dn_{поч}$ - величина депозитів на початок періоду.

Темп приросту депозитних операцій $I_{пр. деп.}$ розраховується за формулою [6, с.74]:

$$I_{пр. деп.} = \frac{Dn_{кін} - Dn_{поч}}{Dn_{поч}} * 100\% \quad (2.2)$$

Темп зростання кредитних операцій $I_{зр.кр.}$ визначається як співвідношення величини кредитів на кінець періоду до величини кредитів на початок періоду [6, с.125]:

$$I_{зр.кр.} = \frac{Kp_{кін}}{Kp_{поч}} * 100\% \quad (2.3)$$

де $Kp_{кін}$ - величина кредитів на кінець періоду,

$Kp_{поч}$ - величина кредитів на початок періоду.

Темп приросту кредитних операцій $I_{пр.кр.}$ розраховується за формулою [6, с.125]:

$$I_{пр.кр.} = \frac{Kp_{кін} - Kp_{поч}}{Kp_{поч}} * 100\% \quad (2.4)$$

Комплексне використання даних коефіцієнтів дозволить не лише розрахувати величини приросту та зростання обсягів депозитів і кредитів, а й порівняти темпи приросту та зростання кредитної і депозитної діяльності в межах системи, виявити переважання чи сповільнення темпів тієї чи іншої діяльності, запропонувати напрями до їх збалансованості. Водночас, правильний висновок про розширення масштабів кредитної діяльності можна зробити лише за умови урахування інфляційного чинника. Розрахунок даних коефіцієнтів варто провести і в межах строковості, що дозволить виявити темпи приростів і зростання короткострокових та довгострокових фінансових ресурсів.

Середній термін зберігання вкладених коштів або тривалість одного обороту депозитних вкладень у днях можна розрахувати за формулою [6, с.80-81]:

$$t = \frac{\text{Середній залишок вкладів}}{\text{Оборот з видачі вкладів}} \cdot \text{Кількість днів у періоді} \quad (2.5)$$

Даний показник відбиває в динаміці стабільність вкладів, що дуже важливо для оцінювання вкладів як ресурсів кредитування. Чим більший цей показник, тим стабільніша ресурсна база. Тобто, позитивно вважається тенденція уповільнення оборотності депозитних вкладів. Дана оборотність депозитних вкладень характеризує кількість оборотів, що здійснюють депозитні вкладення за певний період, і розраховується за формулою [6, с.80-81]:

$$N = \frac{\text{Оборот з видачі кредитів}}{\text{Середній залишок вкладів}} \quad (2.6)$$

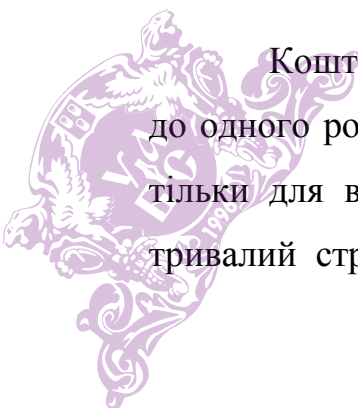
Для розрахунку середнього «віку» депозитів розраховується середній термін використання депозитів [6, с.80-81]:

$$t = \frac{\sum \text{Депозит } i\text{-й} \cdot \text{Строк використання депозиту}}{\sum \text{Депозиту}} \quad (2.7)$$

Коефіцієнт нестабільності депозитів характеризує рівень достроково вилучених строкових депозитів. Зниження середнього терміну використання депозитів у поєднанні зі значним коефіцієнтом нестабільності (більше 10 %) говорить про посилення нестабільності депозитної бази. Коефіцієнт нестабільності депозитів розраховується за формулою [6, с.80-81]:

$$K_{\text{нест}} = \frac{\text{Сума достроково вилучених депозитів}}{\text{Загальна сума депозитів}} \quad (2.8)$$

Кошти, що залучаються комерційними банками як депозити строком до одного року, можуть у певних економічних межах використовуватися не тільки для видачі короткострокових позик, а й для надання їх на більш тривалий строк. Для того, щоб установити межу, в рамках якої можливе

спрямування короткострокових ресурсів на середньо- і довгострокове кредитування, необхідно розраховувати коефіцієнт трансформації короткострокових позик у довгострокові за формулою [6, с.82]:

$$K_T = \left(1 - \frac{D_0}{K_0}\right) \cdot 100\% \quad (2.9)$$

де K_T — коефіцієнт трансформації;

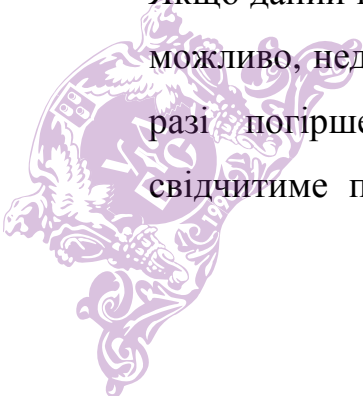
D_0 — дебетовий оборот з видачі короткострокових позик строком до одного року;

K_0 — кредитовий оборот з надходження коштів на депозитні рахунки строком до одного року.

Аналізуючи кредитну діяльність банку, доцільно визначити місце, яке посідають кредитні операції в загальному обсязі активів банків, тобто необхідно дати загальну оцінку масштабів кредитної діяльності. Для цього доцільно розрахувати коефіцієнт частки кредитів у загальних банківських активах за формулою [6, с.124]:

$$Ч_{к.о.} = \frac{\text{Середні кредитні кладення}}{\text{Середні активи}} \quad (2.10)$$

Цей показник може бути розрахований як у цілому за період, що аналізується так і на якусь певну дату, тобто на початок, чи кінець періоду. Він показує частку кредитних операцій у загальних активах банків і характеризує кредитну активність інститутів ощадно-кредитної системи. Якщо даний коефіцієнт занадто високий, то це означає, що діяльність банків, можливо, недостатньо диверсифікована, що, у свою чергу, підвищує ризик у разі погіршення кредитного портфеля. Навпаки, коефіцієнт низький свідчатиме про те, що банківські інститути недостатньо використовують

джерела фінансування у процесі формування прибуткових активів і тим самим обмежують свій прибутковий потенціал [6, с.124].

Аналіз оборотності позик доцільно починати з порівняння дебетових та кредитових оборотів за позиковими рахунками. Якщо дебетовий оборот значно перевищує кредитовий, то це свідчить про небезпечну політику банків з нарощування видачі позик в умовах несвоєчасного їх повернення. Якщо така тенденція спостерігається протягом кількох років, це неминуче приведе інститути ощадно-кредитної системи до значних фінансових труднощів, і політику в галузі кредитної діяльності доведеться докорінно змінювати [6, с.128-129]:

$$K_{\text{спів.}} = \frac{\text{Оборот дебетовий}}{\text{Оборот кредитовий}} \quad (2.11)$$

Рівень збалансованості залучених депозитів та наданих кредитів у межах ощадно-кредитної системи пропонуємо розраховувати за допомогою коефіцієнту використання депозитів $K_{\text{вик}}$, який обраховується як відношення величини кредитів на кінець періоду до величина депозитів на кінець періоду.

$$K_{\text{вик}} = \frac{K_p}{D_n} * 100\% \quad (2.12)$$

де K_p - величина кредитів на кінець періоду,

D_n - величина депозитів на кінець періоду.

Цей коефіцієнт показує, який процент від загального обсягу залучених ресурсів розміщений у кредити. На думку вчених-дослідників А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко [6], якщо цей коефіцієнт перевищує 75%, то це свідчить про ризиковану агресивну

кредитну політику банку. Якщо ж він менший 65%, то це свідчить про пасивну кредитну політику (табл. 2.1).

Таблиця 2.1

Критерії оцінки збалансованості використання депозитів по відношенню до кредитних операцій

Значення коефіцієнта $K_{вик}$	Характеристика кредитної політики
Менше 65	Пасивна кредитна політика
67-75	Збалансована кредитна політика
Більше 75	Агресивна кредитна політика

Джерело: [6]

На відміну від існуючих розрахунків, ми пропонуємо розраховувати рівень збалансованості залучених депозитів та наданих кредитів у межах строковості. При цьому слід враховувати, що поточні депозити також можливо використовувати для надання середньо- та довгострокових кредитів у межах коефіцієнта трансформації. Таким чином, коефіцієнт збалансованості кредитної та депозитної діяльності у межах строковості, пропонуємо розраховувати за формулою:

$$K_{зб.ст.} = \frac{K_{серед.} + K_{довг.}}{D_{строк.} + K_m} * 100\% \quad (2.13)$$

де $K_{серед.}$ - кількість середньострокових кредитів на кінець періоду;

$K_{довг.}$ - кількість довгострокових кредитів на кінець періоду;

$D_{строк.}$ - кількість строкових депозитів;

K_m - коефіцієнт трансформації.

Розрахунок даного коефіцієнта дозволить обчислити рівень використання депозитів для надання середньо- та довгострокових кредитів,

визначити обсяг довгострокових кредитів, що надаються не за рахунок залучених коштів.

Важливим напрямком аналізу стану ощадно-кредитної системи є вивчення впливу на ефективність ощадно-кредитної діяльності зовнішніх та внутрішніх ризиків. В умовах переходу до ринкової економіки в ощадно-кредитній сфері збільшується значення правильної оцінки ризику. Для банківської та небанківської діяльності важливим є не уникнення ризику взагалі, а його передбачення та зниження до мінімального рівня, тобто застосування різних методів управління ризиками.

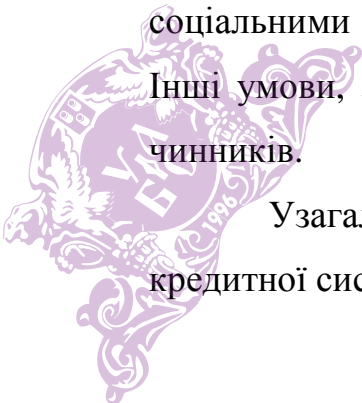
Усі зовнішні ризики, що безпосередньо впливають на процес формування та розміщення довгострокових фінансових ресурсів, доцільно розглядати у розрізі трьох груп: макроекономічні, соціально-політичні та правові. Серед внутрішніх ризиків найбільший вплив на ефективність функціонування ощадно-кредитної системи будуть здійснювати такі як кредитний, депозитний, ліквідності, валютний, процентний ризики.

Методика оцінки стану ощадно-кредитної системи передбачає виявлення ризиків, що можуть загрожувати повноцінному функціонуванню ощадно-кредитної системи, вимірювання впливу ризиків на її діяльність та прогнозування управління ними.

Ризики стану ощадно-кредитної систем, як загалом і фінансово-кредитної системи, виникають завдяки впливу внутрішніх (ендогенних), так і зовнішніх (екзогенних) факторів [148]. Здебільшого зовнішні фактори не підконтрольні системі, а тому важко не лише їх спрогнозувати, а й передбачити результати за ними.

Зовнішні ризики, як правило, формуються політичними та соціальними чинниками, які в кінцевому рахунку продукують економічні. Інші умови, за яких виникають ці ризики, є похідними від вище вказаних чинників.

Узагальнено процес аналізу та управління ризиками ощадно-кредитної системи можна представити за допомогою рис. 2.2.

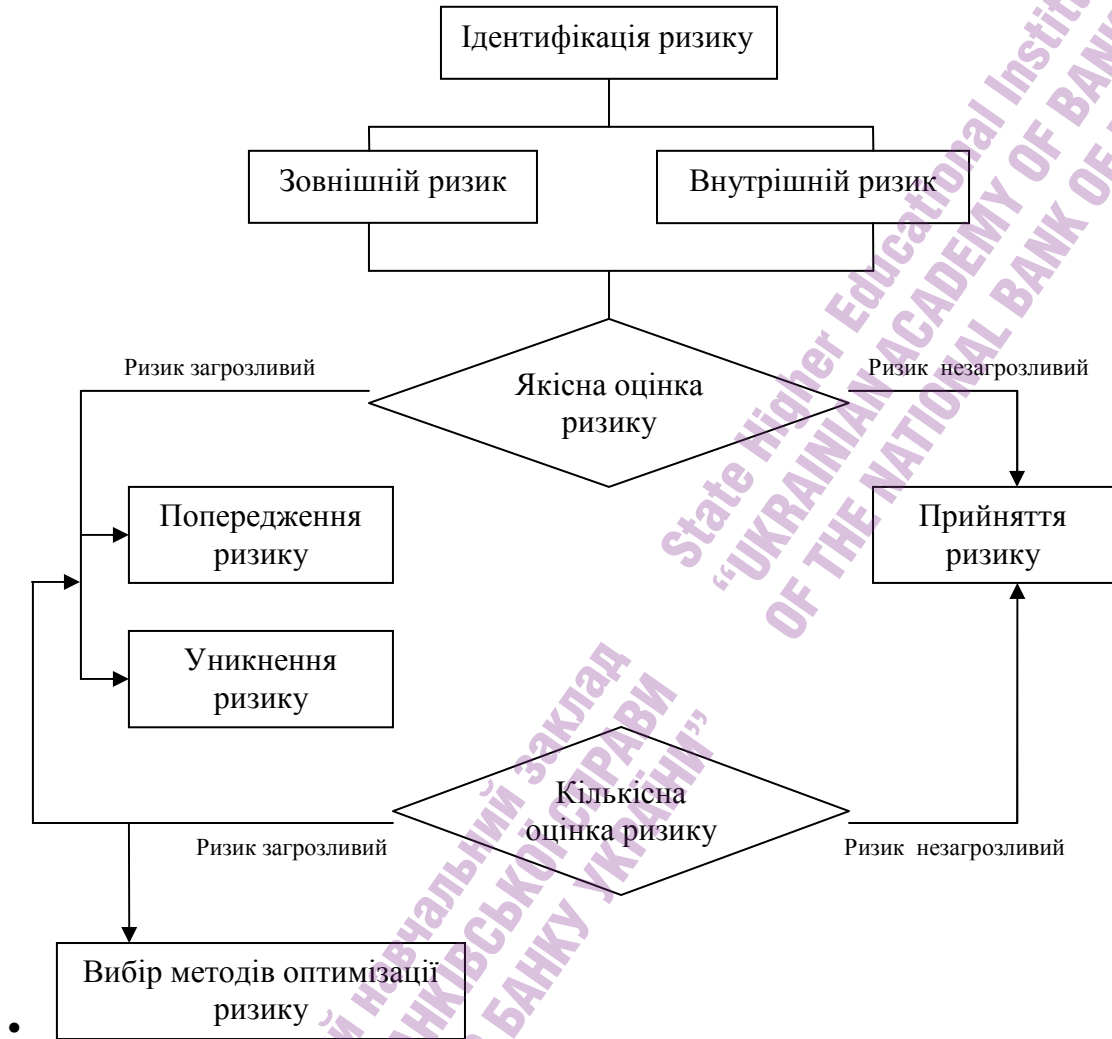

Рис. 2.2 Узагальнена схема процесу оцінки та управління ризиками ощадно-кредитної системи

Як зазначено в підрозділі 1.2, основними інститутами ощадно-кредитної системи є банківські та небанківські установи, тому для системи притаманні переважна більшість ризиків, що відповідно до постанови НБУ „Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України” характерні для банківських установ [148]:

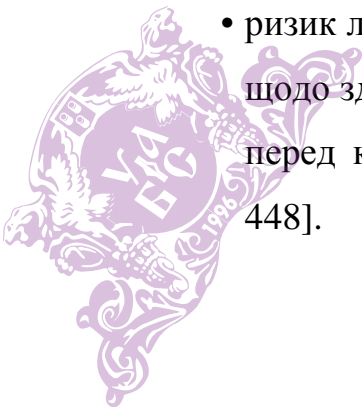
- ризик форс-мажорних обставин - пов'язаний з виникненням непередбачених обставин, які негативно впливають на діяльність інститутів системи та/або його партнерів (стихійні лиха та інше).

- ризик країни – пов’язаний з можливістю настання несприятливих для діяльності інститутів системи умов в політичній, правовій, економічній сфері;
- зовнішньополітичний ризик – обумовлений змінами міжнародних відносин, а також політичної ситуації в одній із країн, які впливають на діяльність інститутів або його партнерів (війни, міжнародні скандали, імпічмент главі держави, закриття кордонів);
- правовий ризик – пов’язаний зі змінами законодавства;
- макроекономічний ризик – виникає через несприятливі зміни кон’юнктури на окремих ринках або всієї економічної ситуації в цілому (економічна криза). Окремо слід виділити складову макроекономічного ризику – інфляційний ризик.

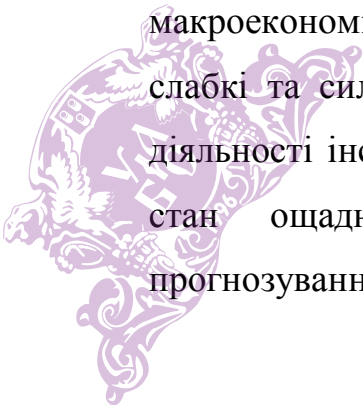
Серед внутрішніх ризиків, притаманних банківським та небанківським інститутам відповідно до суті ощадно-кредитної системи є:

- кредитний ризик – ймовірність неповернення позичальниками отриманих кредитів та процентів за користування позикою в результаті фінансових ускладнень, шахрайства [6, с. 479];
- депозитний ризик – це міра (ступінь) невизначеності щодо можливості переведення поточного рахунку до іншого банку або дострокового зняття вкладу;
- валютний ризик – ризик потенційних збитків від зміни валютних курсів;
- ризик платоспроможності або банкрутства інститутів системи;
- ризик процентної ставки - це уразливість фінансового стану інститутів до непередбачених змін процентних ставок;
- ризик ліквідності інститутів системи – це міра (ступінь) невизначеності щодо здатності інституту забезпечити своєчасне виконання зобов’язань перед клієнтами шляхом перетворення активів на кошти [44, с. 442-448].

Потрібно зазначити, що для вивчення об'єктів аналізу стану ощадно-кредитної системи визначено особливості застосування спеціальних та універсальних методів (інструментів) дослідження. Сутність спеціальних методів полягає у їх виключному використанні для дослідження окремих об'єктів аналізу, тоді як універсальні методи можуть застосовуватись для аналізу різноманітних об'єктів аналізу. Наприклад, до останньої групи інструментів належать: аналіз коефіцієнтів структури та динаміки, методика SWOT-аналізу, факторні моделі, кореляційно-регресійний аналіз і т. д. Спеціальними методами можна вважати окремі методи управління ризиками (GAP-аналіз, дюрація, VAR-аналіз і т.д.), відносні коефіцієнти, котрі призначені для вивчення окремих аспектів діяльності фінансової установи (кредитні операції, депозитні операції, операції з цінними паперами і т.д.), а також інші методи.

Таким чином, запропонований методичний підхід до оцінки стану ощадно-кредитної системи полягає у реалізації комплексу послідовних дій, а саме: аналізі зовнішнього середовища (соціально-економічні процеси, макроекономічні параметри, нормативно-правове забезпечення); аналізі внутрішнього середовища (банківські та небанківські інститути); аналізі ризиків; визначенні якісних і кількісних характеристик на основі застосування універсальних методів аналізу. Це дозволить: комплексно оцінити стан ощадно-кредитної системи як єдиного цілого, не обмежуючись оцінкою діяльності окремого інституту, а реалізуючись на макрорівні; виявити найбільш оптимальні фактори, використання яких забезпечить максимальне досягнення основних цілей ощадно-кредитної системи через передбачення зовнішніх загроз та можливостей на основі оцінки стану макроекономічних, соціально-політичних і правових тенденцій; визначити її слабкі та сильні сторони на основі аналізу стану кредитної й депозитної діяльності інститутів системи. Окрім того оцінка ризиків, що впливають на стан ощадно-кредитної системи надасть можливість подальшого прогнозування її розвитку за рахунок попередження та управління ними.

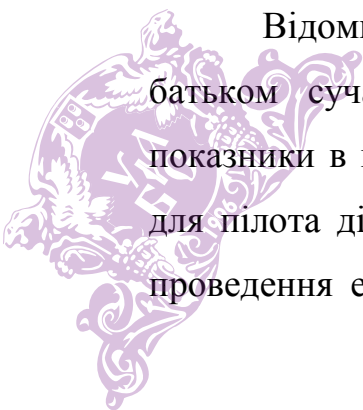
2.2. Макроекономічні передумови нагромадження довгострокових фінансових ресурсів

Питанням макро- та мікроекономічних складових розвитку економіки держави, зокрема рівню внутрішнього валового продукту та інвестицій в основний капітал, рівню інфляції та обмінного курсу присвячені роботи В.С.Стельмаха, А.О. Єпіфанова, І.В. Сала, О.І. Петрика, І.І. Д'яконової, М.А.Єпіфанової, О.М. Сергієчко [68, 159, 162, 169, 170]. У роботі В.Ф.Бесєдіна зазначається, що сутність проблеми макроекономічної політики на сучасному етапі розвитку полягає у недостатній ефективності її засобів, незначному впливі на реальні економічні показники та макроекономічні пропорції [16].

У роботах А.В. Крушевського, Д.П. Крушевської, О.А. Складенко[98] розглянуто економетричне моделювання показників розвитку економіки України, отримані економетричні моделі для багатьох макроекономічних показників: валового внутрішнього продукту, доходів населення, введення в експлуатацію загальної площі житлових будинків.

У роботах О.Ф. Бондаренка [20] досліджуються макроекономічні показники розвитку економіки України та вплив макроекономічних факторів на показник витрати населення. У роботі В.М. Боговасової [18] досліджено основні передумови розвитку економіки у середньостроковій перспективі. У працях проведено аналіз прогностичної динаміки основних макроекономічних показників із визначенням основних причин диспропорцій, що склалися. Визначено вплив зовнішньоекономічного середовища на українську економіку та окреслено основні фактори, що впливатимуть у майбутньому.

Відомий американський економіст Пітер Дракер, якого називають батьком сучасної теорії менеджменту, ще 1954 року писав: „Цільові показники в ключових сферах бізнесу є приладною панеллю, яка необхідна для пілота ділового підприємства”. Досить очевидно, що для успішного проведення економічної політики також необхідна „приладна панель”, яка

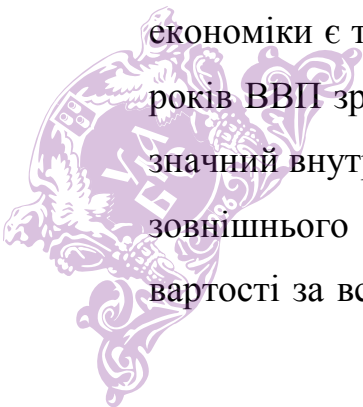

надавала б правильні орієнтири економічного курсу. У загальному плані до основних макроекономічних показників стабільності та рівноваги, які необхідно підтримувати на певних заданих рівнях та з яких можна сформувати так звану „приладну панель” стійкого та збалансованого зростання на думку багатьох науковців [77], можна віднести такі:

- темпи приросту реального ВВП;
- річний рівень інфляції;
- рівень безробіття;
- темпи зростання грошової маси;
- обсяг дефіциту державного бюджету;
- динаміка валютного курсу;
- обсяг державного боргу тощо.

У зв'язку з проведеними дослідженнями та визначеною метою вважаємо, що на величину нагромадження та ефективного використання довгострокових фінансових ресурсів впливають такі макроекономічні показники як: темпи приросту внутрішнього валового продукту, інвестицій в основний капітал, обсяг заощаджень державного бюджету, темпи зростання грошової маси, рівень індексу споживчих цін та інфляційна динаміка. Окремо необхідно проаналізувати рівень доходів та витрат населення як основного акумулятора довгострокових фінансових ресурсів у вигляді заощаджень.

Аналіз економічного та соціального розвитку України свідчить, що за 1997-2007 роки в країні забезпечувалося економічне зростання, проте світова економічна криза та внутрішня політична нестабільність привели до втрати цієї сталості розвитку у 2008 році. Основним показником зростання економіки є темпи приросту валового внутрішнього продукту. За останні сім років ВВП зріс у 37 разів. Основними чинниками зростання ВВП виступали значний внутрішній (споживчий) попит, інвестиційна активність, підвищення зовнішнього попиту на продукцію металургії, збільшення валової доданої вартості за всіма видами економічної діяльності тощо. Проте реальний ВВП

залишається досить низьким й у 2007 році склав 12%, а у жовтні 2008 року цей показник склав лише 2,1%.

В Україні збільшувалися інвестиції в основний капітал. За останні сім років вони зросли майже у вісім разів. Щорічні темпи зростання залишилися сталими і перебували у межах 101,9 – 131,1%, однак у 2008 році вони зменшилися до 72% (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Інвестиції в основний капітал (капітальні вкладення)

Роки	Інвестиції в основний капітал, млн. грн.	Темпи приросту (зниження), до відповідного періоду попереднього року в порівняльних цінах, %	У % до ВВП
1997	12401	91,2	13,3
1998	13958	106,1	13,6
1999	17552	100,4	13,45
2000	23629	114,4	13,9
2001	32573	120,8	15,95
2002	37178	108,9	16,45
2003	51011	131,3	19,08
2004	75714	128,0	21,94
2005	93096	101,9	21,92
2006	125254	119,0	23,01
2007	188486	129,8	26,43
2008	136971	72,6	15,38

Складено автором за джерелами: [28-34]

За 1997-2007 роки значно зріс фінансовий результат підприємств та організацій України від звичайної діяльності до оподаткування. Водночас, ситуацію погіршує те, що за підрахунками економістів, тіньовий сектор складає 40-50% ВВП.

Економічна активність в Україні продовжує значною мірою визначатися зовнішнім попитом. Як результат, товари в основному експортуються сировиною, а звідси і ціни на них є дуже низькими й визначаються рівнем обробки. Саме ці товари і складають основу

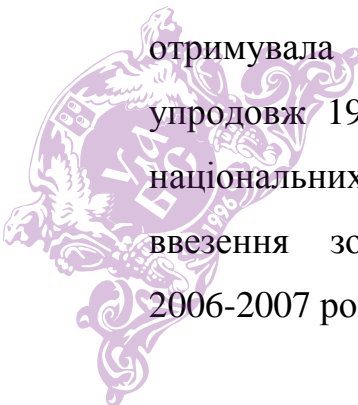
українського експорту (у 2006 році частка металургії сягала 42%, хімічних виробів — 12, зернових — 3,5%). Частка машинобудування, яке все ще залишається низькотехнологічним, складає лише 14,3%.

Економіка України залежить від зовнішнього попиту, про що найвиразніше свідчить рівень реалізації продукції металургії. Цим пояснюється початок спаду виробництва у четвертому кварталі 2004 року і його посилення у 2005-му. Лише поліпшення ситуації на зовнішніх ринках у другому кварталі 2006 року, зробило металургійний комплекс (добування металевих руд і металургійне виробництво) і машинобудуванням локомотивом як промисловості, так і економіки в цілому.

Позитивним у динаміці економічного розвитку країни є те, що доходи і видатки Зведеного бюджету у відсотках до ВВП зростали. Україна зменшувала свій як валовий зовнішній, так і державний внутрішній борг. Проте аналіз показників бюджету та платіжного балансу України за 1997-2007 роки показав відсутність перевищення бюджетних доходів над бюджетними витратами та наявність дефіциту зведеного бюджету України, а отже фактичну відсутність державних заощаджень країни.

Дані таблиці 2.3 показують, що рівень дефіциту зведеного бюджету України у відсотках до ВВП протягом 1997-2007 років залишався порівняно невисоким, хоча мав здатність до значних коливань. Це можна пояснити активізацією соціальної політики держави, пов'язаної з додатковими бюджетними витратами, недосконалістю оподаткування. У результаті скоротилися джерела формування бюджету, який за своїм призначенням служить базою державних інвестицій.

Сальдо поточного рахунку свідчить, що до 1999 року країна отримувала із зовнішніх джерел певну частку зовнішніх заощаджень, упродовж 1999-2004 років спостерігається поступове збільшення надання національних заощаджень іноземним позичальникам, а отже зменшення ввезення зовнішніх заощаджень на територію держави. Проте протягом 2006-2007 років сальдо поточного рахунку знову набуло від'ємних значень.

Основні показники розвитку фінансового сектору України
(у відсотках до ВВП)

Показники	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Доходи Зведеного бюджету	30,1	28,2	25,2	28,9	26,9	27,4	28,2	26,5	31,6	33,6	30,8
Видатки Зведеного бюджету	36,8	30,4	26,7	28,3	27,2	26,7	28,4	29,4	33,4	32,6	31,7
Дефіцит Зведеного бюджету	6,6	2,2	1,5	0,6	0,3	0,7	0,2	3,2	1,8	1,0	1,1
Сальдо поточного рахунку платіжного балансу	-3,7	-3,0	3,0	3,9	3,7	7,2	5,8	10,6	3,0	-1,5	-4,2
Валовий зовнішній борг	–	–	66,2	61,1	53,6	51,1	47,5	47,2	46,7	50,6	59,9
Державний зовнішній борг	–	–	40,4	33,3	26,7	–	21,3	19,3	15,7	12,8	10,7
Експорт товарів та послуг	–	–	53,1	62,4	55,4	55,1	57,8	63,6	53,4	46,6	45,3
Імпорт товарів та послуг	–	–	49,5	57,4	53,8	50,7	55,2	56,0	52,6	49,5	50,9

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Упродовж останніх років індекс споживчих цін не є відповідним макроекономічній ситуації в Україні (табл. 2.4). Економіка України розвивалася, однак, характеризувалась значною волатильністю та супроводжувалася високим інфляційним тиском. Так, середньорічні темпи приросту ВВП у 2005 –2008 роках становили 4,8%. Споживча інфляція у цей період зростала набагато швидше – в середньому на 15,2%.

Таблиця 2.4

**Індекс споживчих цін та цін виробників промислової продукції
в Україні (у %)**

Період	Індекс споживчих цін	в тому числі			Індекс цін виробників промислової продукції
		продовольчі товари	непродовольчі товари	послуги	
1997	110	114	103	108	105
1998	120	122	124	113	135
1999	119	126	111	112	116
2000	126	128	109	131	121
2001	106	108	100	105	101
2002	99	98	102	103	106
2003	108	111	102	105	111
2004	112	115	105	108	124
2005	110	111	104	116	109
2006	111	103	102	149	114
2007	117	110	107	150	123

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Пожвавлення інфляційної динаміки було зумовлено, насамперед, чинником адміністративного шоку внаслідок істотного зростання адміністративно-регульованих тарифів, зокрема – житлово-комунальних. Якщо динаміка цін на певну групу продовольчих і непродовольчих товарів, за якими обчислюється індекс споживчих цін, була більш стриманою (у межах 102 – 104 відсотки), то на платні послуги, левову частку яких складають адміністративно регульовані тарифи на житлово-комунальні

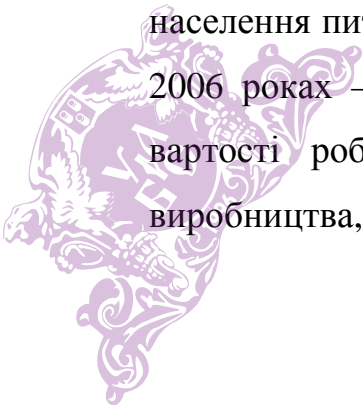
послуги, послуги транспорту і зв'язку, ціни коливалися від 105 до 149,4 відсотка.

У 2007 році інфляція ІСЦ зростає до 14,4% р/р, інфляція ШВ залишається стабільно високою на рівні близько 20% р/р. Високий рівень інфляції пояснюється сукупністю факторів: зростанням цін на основні експортні товари України, нещодавньою глобальною тенденцією зростання цін на продукти харчування, ефектом від вищих цін на енергоносії, зростанням грошової маси внаслідок припливу капіталу.

Визначення ціни як важливого фактору взаємодії реального та банківського секторів економіки, проблематика трансферного ціноутворення в комерційних банках досліджується в роботах М.І. Макаренка, Т.Г.Савченка [115 - 117].

Ріст ВВП, зростання інвестицій в основний капітал позитивно позначилися на пропорціях розподілу національного доходу та темпах зростання реальних доходів населення, а отже привели до нагромадження довгострокових фінансових ресурсів. Проте постійне підвищення темпів інфляції, перевищення бюджетних доходів над бюджетними витратами, що значно впливає на соціальну політику, не дозволило значно збільшити заощадження населення. На рис. 2.3 графічно показано загальні тенденції змін доходів, витрат, заощаджень населення та ключового макроекономічного показника ВВП.

В Україні зростають грошові доходи населення (додаток А). За останні десять років вони зросли майже у 9,5 разів. Однак слід зазначити, що у структурі доходів населення за 2002-2006 роки не зростає, а зменшилася питома вага заробітної плати. Якщо у 1997-2001 роках у структурі доходів населення питома вага заробітної плати становила 51,1% – 47,1 %, то у 2002-2006 роках – лише 42,3 % – 43,2%. Економіка, яка базується на низькій вартості робочої сили, має такі вади: вона не стимулює діяльність виробництва, процес нагромадження, якісне відтворення людського капіталу,

а отже стримується й розвиток соціальної сфери та розв'язання інших соціально-економічних проблем.

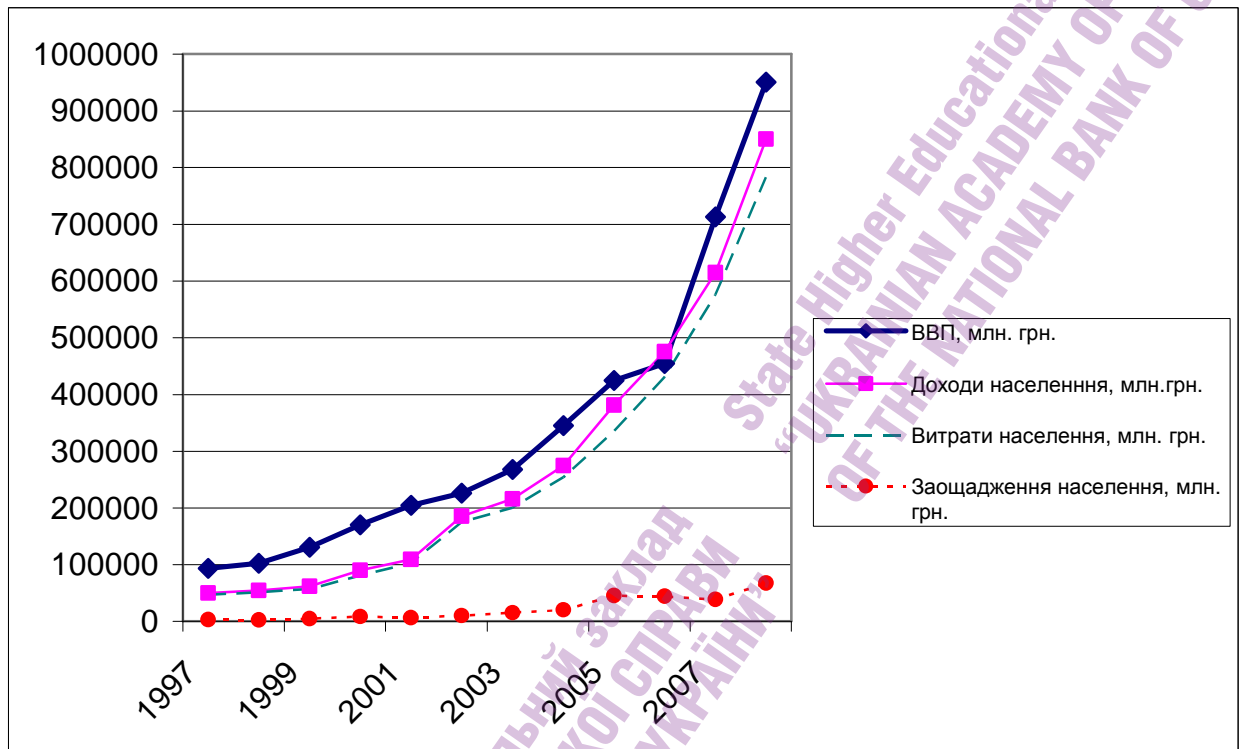

Рис. 2.3 Зіставлення динаміки доходів, витрат, заощаджень населення України з ВВП

Зростання нової доданої вартості (тобто оплати праці найманих працівників, включаючи соціальні нарахування, валового прибутку та змішаного доходу) значно відстає від збільшення випуску продукції протягом всього проаналізованого періоду. Якщо за базу порівняння взяти 1999 рік (останній рік економічного падіння, коли додана вартість становила лише 40% від рівня 1990 року), то додана вартість зросла на 40, а валовий випуск — на 60%. Це зумовлено нарощуванням майже вдвічі проміжного споживання, тобто споживання сировини та матеріалів. Розрив між обсягами доданої вартості і випуском продукції особливо посилюється під впливом соціальної та фіскальної політик і підвищення цін на газ. Як результат, економіка України продовжує залишатися високовитратною,

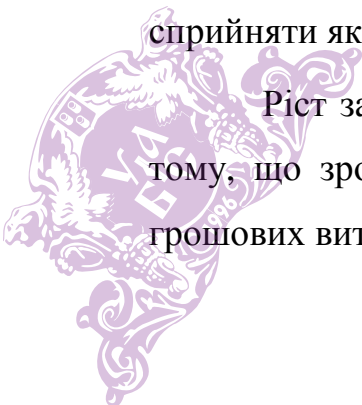
матеріаломісткою; частка проміжного споживання багатьох років залишається на дуже високому рівні — більше 60%. Для порівняння: у 1991 році у структурі випуску ця частка становила близько 50%, тобто була на 10 відсоткових пунктів нижчою. У розвинених країнах цей рівень сягає 45 — 50%.

Водночас питома вага соціальної допомоги у структурі доходів населення зросла з 24,9 % у 1997 році до 39,2 % у 2006 році. Причому, за останні три роки цей показник залишається стабільним, що поряд з позитивними моментами має негативний і характеризує не лише турботу держави про населення, а й зменшення мотивації до праці, скорочення зайнятості та зростання частки соціально незахищеного населення. Як результат, за останні п'ять років рівень безробіття залишається сталим і чисельність громадян, зареєстрованих, як безробітні, постійно перебуває у межах 1 млн. чоловік. Такі тенденції посилюють тиск на виплати допомоги по безробіттю з бюджетів усіх рівнів.

Середньомісячна заробітна плата зросла з 311,08 грн. у 2001 році до 1041,44 грн. в 2006 році. Індекс реальної середньомісячної заробітної плати працівників у 2005-2006 роках становить відповідно 131,5% і 118,3% (рис. 2.4).

Структура витрат і заощаджень також постійно перебуває в динаміці. У структурі витрат найбільшими залишаються витрати на придбання товарів і оплату послуг: якщо у 1997 році на ці цілі населення витратило 66,5% грошових доходів, то у 2006 році — 80,6%. За останні десять років зменшилися витрати на поточні податки та інші витрати і за 2006 рік їх питома вага в структурі витрат склала 7,0% (у 1997 році — 11,9%). Це можна сприйняти як ознаку макроекономічного оздоровлення.

Ріст заробітної плати, зменшення витрат на поточні податки сприяли тому, що зросла сума заощаджень населення. Їх питома вага в структурі грошових витрат за 2006 рік складала 10,9% (у 1997 році — 5,4%).

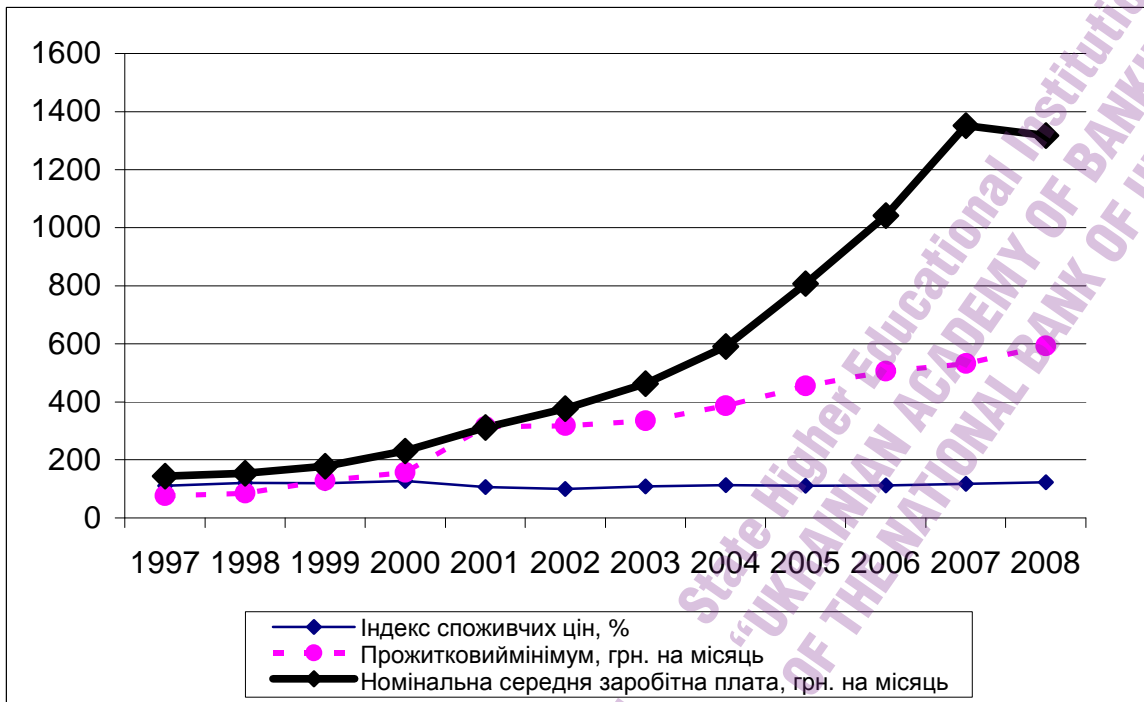

Рис. 2.4 Динаміка інфляції, середньої номінальної заробітної плати та прожиткового мінімуму

Проте зазначимо, що протягом 2000–2003 років в Україні спостерігався, з погляду класичної економічної теорії, парадокс – із зростанням реальних доходів населення його схильність до заощадження зменшувалася, а споживчі витрати збільшувалися. Так, в 2000 році населенням заощаджено 9,6 % доходів, у 2002 році 5,5%, а у 2004 році – 7,5%. З урахуванням того, що в Україні до 2000 року існував дефіцит на товари довготривалого вжитку (пральні машини, холодильники, електро- та газові плити, пылесоси тощо) та інші побутові товари, у 2000-2004 роках населення почало активно витратити наявні кошти переважним чином на їх придбання.

Проте, незважаючи на незначне зростання заощаджень населення, переважну частину національних заощаджень становлять саме заощадження домогосподарств.

У структурі доходів населення значне місце посідають необліковані доходи. Це доходи, джерелом яких є великий тіньовий сектор української

економіки, а також доходи значної кількості українських «остарбайтерів». За оцінками експертів, на сьогоднішній день тіньовий сектор економіки України становить близько 50% ВВП, в якому поряд з генерацією тіньових доходів акумульовано, за різними оцінками, від \$10 до 20 млрд. тіньових заощаджень [13, 41].

Достатньо значний запас доходів населення України є і в надходженнях із-за кордону. Нині за кордоном працює близько 2,5 - 3 млн. українців, кожний з яких щомісячно заощаджує приблизно \$300-400. У підсумку це складає до \$4 млрд. заощаджень, які лише частково потрапляють в Україну і в дуже обмежених обсягах – в офіційний сектор економіки у вигляді заощаджень [64].

Отже, стан основних макроекономічних показників за період 1997-2007 роки можна характеризувати:

- зростанням валового внутрішнього продукту;
- зростанням інвестицій в основний капітал;
- зростанням фінансових результатів діяльності підприємств та організацій, за наявності значного тіньового сектора економіки;
- порівняно високим рівнем інфляції;
- зростанням доходів населення, але в переважній більшості за рахунок соціальних виплат, а не збільшення питомої ваги заробітної плати;
- збільшенням витрат та заощаджень населення, проте наявністю значної кількості доходів та заощаджень в тіньовому секторі економіки.

До основних макроекономічних показників, що позитивно впливають на нагромадження фінансовими установами заощаджень населення належить: 1) зростання внутрішнього валового продукту; 2) зростання інвестицій в основний капітал; 3) зростання фінансового результату підприємств та організацій; 4) зростання соціальних виплат населення; 5) збільшення заощаджень населення; 6) зменшення витрат на поточні податки.

Негативними факторами, що впливають на заощадження населення є: 1) значне податкове навантаження підприємств України, а отже розвиток тіньового сектора; 2) значний ріст інфляції; 3) збільшення витрат населення за рахунок росту цін; 4) зростання доходів населення не за рахунок збільшення заробітної плати; 5) наявність значної кількості доходів та заощаджень в тіньовому секторі економіки; 6) висока чутливість доходів та витрат громадян до внутрішньої та зовнішньої економічної нестабільності.

Світова фінансова криза, внутрішня економічна та політична нестабільність привели до погіршення у 2008 рік всіх макроекономічних показників України. Впливове рейтингове агентство Fitch, проаналізувавши 73 країни, поставило Україну на друге місце серед держав з найбільшим ризиком макроекономічної нестабільності. У червні Всесвітній Банк вніс Україну у своїй доповіді «Фінансування Глобального Розвитку 2008» разом з Росією й Казахстаном у список країн, які ризикують більше всіх постраждати від світової фінансової кризи. Тенденції, які ми спостерігаємо з осені 2008 року, цілком підтверджують ці невтішні прогнози.

Власне вплив світових фінансових турбуленцій Україна почала відчувати ще в другій половині 2007 року. Але тоді їхній вплив не був негативним. У результаті іпотечної кризи в США американські та європейські фондові ринки падали впродовж липня-вересня. Однак, український фондовий ринок зазнав лише незначного падіння.

Перший етап фінансової кризи не тільки не відвернув іноземних інвесторів, але зробив український ринок, у порівнянні з розвиненими країнами, більш привабливим для інвестицій. В Україну хлинув потік спекулятивного капіталу. Це дозволило вивести обсяг портфельних інвестицій в 2007 році на рівень у \$5,7 млрд.

У другому півріччі 2007 року країна залучила в півтора рази більше прямих іноземних інвестицій (ПІІ), ніж у першому (\$5,57 млрд. у порівнянні з \$3,6 млрд.). Обсяг ПІІ за весь 2006 рік склав \$5,7 млрд. За підсумками 2007 року Україна увійшла в десятку найбільших одержувачів ПІІ. Наприкінці

року уряд двічі змінював прогнози номінального ВВП - у вересні з 594 млрд. грн. до 679 млрд. грн. і в листопаді до 708,3 млрд. грн.

За даними Держкомстату, у травні 2008 року рівень інфляції в Україні був найвищим серед країн СНД - 31% у річному обчисленні. Дії НБУ з обмеження грошової маси мали наслідком зменшення ліквідності комерційних банків і подорожчання кредитів.

Водночас збільшилися бюджетні соціальні виплати й компенсації втрачених заощаджень громадян, що зменшувало фінансові ресурси економіки країни й збільшувало споживчі настрої серед населення. Видатки населенню за I півріччя 2008 року, у порівнянні з аналогічним періодом попереднього року, виросли на 41%.

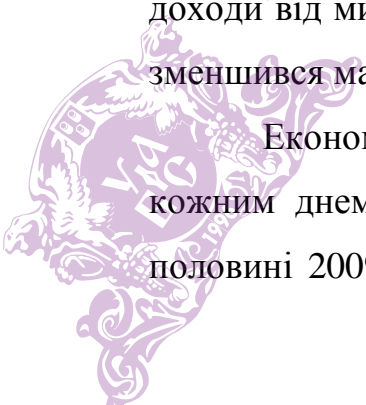
Небезпечних розмірів досягла зовнішня заборгованість України, яка за рік виросла на \$35 млрд. Зі \$100 млрд. наявного зовнішнього боргу \$30 млрд. мають бути виплачені впродовж 2008-2009 років.

Ріст споживчих настроїв задовольнявся різким ростом імпорту, чому сприяла девальвація долара стосовно гривні в другому кварталі 2008 року.

Відсутність попиту на сировинні ресурси на світових ринках позначилася зниженням валютних надходжень в країну від експорту продукції. Усі металургійні підприємства України скоротили своє виробництво через відсутність замовлень в Україні.

Одним з головних джерел прибутків у державний бюджет в 2008 році стала Державна митна служба: річний обсяг перевиконань був досягнутий вже за 9 місяців, а митні збори склали 75,6 млрд. грн. (обсяг перерахувань Держмитслужби в 2006 - 37,8 млрд. грн., в 2007 - 54,1 млрд. грн.). Однак, доходи від мита стали знижуватися, оскільки вже в жовтні 2008 року імпорт зменшився майже на 50%.

Економічна криза в Україні поступово переростає у кризу соціальну. З кожним днем в Україні стрімко зростає кількість безробітних. У першій половині 2009 року їх кількість сягатиме до 1,5-2 млн. І це лише офіційно

zareestrovanih. Okrim toho ochikuetsya, sho z Rosii povernetsya blizko 250 tysyach osib. Natomist z Evropi masovogo poverнення трудових migrantiv ne ochukuyut [182].

Bezperечно, finansova kriza negativno vplinuła na stan usih makroekonomichnih pokaznikiv diyalnosti derzhavi, a otzhe stvorilaperedumovi dlya strimkogo zmenennya nagromadzhennya dovhostrokovih finansovih resursiv. Shob цей proces ne zatyguvavsya na roki, derzhava має vzhivati adekvatnih zakoniv sho do vikhodu ta podolannya naslidkiv ekonomichnoyi krizi.

2.3. Tendentsii formuvannya ta rozmischnya dovhostrokovih resursiv bankivskoyu sistemoyu

Formuvannya innovatsiynoi modeli strukturnoi perebudovi ekonomiki derzhavi potrebuє aktivizatsii investitsiynih procesiv, zoseredzhennya uvagi na analizi usih mozhливостей sho do mobilizatsii nayavnih i potentsiynih dzhерел finansovih resursiv ta stворenni umov dlya ih efektyvnoho vikorystannya, transformatsii u investitsiyno-innovatsiyni vkladennya.

Zagalom, praktyka funktsionuvannya bankivskikh sistem kraїн zi staloyu ekonomikoю perekonuє, sho same diyalnisty цих sistem zabezpechuє aktivnu realizatsiu innovatsiyno-investitsiynih proektiv ta pidvishchennya rivnya zhytтя lyudey. Zvidsi, v Ukraїni, de vidbuvaetsya lyshе stanovlennya rynkovoho gospodar'skoho kompleksu, i nadalі, domіnuyucha rol' vidvoditsya bankam.

Za period 1997-2007 rokiv, yak pokazuє provedeniy analiz, v Ukraїni vidbuvaetsya zmenennya u groshoviy masi (M_3) groshей poza bankami (M_0) z 48,8% v 1997 roci do 28% u 2007 roci, sho pidtvverduє pidvishchennya roli

банківської системи в загальному розвитку економіки держави, зростання довіри населення до банків, постійне вдосконалення менеджменту банківської діяльності (табл. 2.5). Проте, незважаючи на попередню позитивну динаміку, у зв'язку із різким погіршенням економічної ситуації в країні, кількість грошової маси поза банками на кінець 2008 року є досить великою і складає 154,8 млрд. грн.

Таблиця 2.5

Динаміка змін грошової маси у грошових ресурсах України

Роки	Грошова маса M_3 , млрд. грн.	Готівка поза банками M_0 , млрд. грн.	Питома вага M_0 в M_3 , %
1997	12,5	6,1	48,8
1998	15,7	7,1	45,2
1999	22,0	9,5	43,2
2000	32,0	12,7	39,7
2001	45,5	19,4	42,6
2002	64,8	26,4	40,7
2003	95,0	33,1	34,9
2004	125,8	42,3	33,6
2005	194,0	60,2	31,0
2006	261,0	74,9	28,7
2007	396,1	111,1	28,0
2008	515,7	154,8	30,1

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Ресурсна база банків упродовж 1997-2007 років постійно зростала, що відповідним чином відображалось і на обсягах банківських зобов'язань. Позитивною була динаміка акумуляції вільних коштів на банківських рахунках — протягом 10 років кількість депозитів на рахунках суб'єктів господарювання та фізичних осіб збільшився у 44 рази. Особливо високі темпи зростання були помітні в період 2002-2003 роки (на 61%) та у 2006-2007 роках (на 65%). Для періоду у 2002-2003 роках це можна пояснити відносною стабільністю економічної ситуації, тоді як у 2006-2007 роках це зростання відбулося переважно за рахунок збільшення інфляційних процесів. У 2008 році приріст депозитів становив 18%. За оцінками експертів його

можливо було отримати лише за умови обмеження постановою НБУ №319 «Про додаткові заходи щодо діяльності банків» [142] достроково знімати кошти з депозитних рахунків та проведення стимулюючої роботи щодо пролонгації депозитних договорів.

Позитивним є те, що зростають обсяги заощаджень у національній грошовій одиниці і вони є більшими, ніж у іноземній валюті. Зокрема, зростання обсягів депозитів у національній валюті більше, ніж на 67% протягом 2000 р., понад 51% — протягом 2001 р., понад 47% — у 2002 р., понад 65% — у 2003 р. і понад 60% — у 2007р. можна розглядати як підвищення довіри до національних грошей (табл. 2.6).

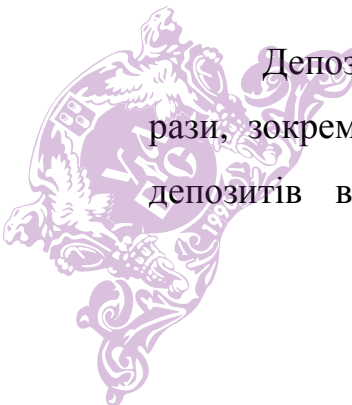
Таблиця 2.6

Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання та фізичних осіб (за видами валют)

Період	Всього, млн. грн.	У національній валюті		В іноземній валюті	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
1997	6357	4685	73,70	1672	26,30
1998	8278	5046	60,96	3232	39,04
1999	12156	6830	56,19	5326	43,81
2000	18738	11551	61,64	7188	38,36
2001	25674	17393	67,75	8281	32,25
2002	37715	25636	67,97	12079	32,03
2003	61617	41954	68,09	19663	31,91
2004	82959	52759	63,60	30200	36,40
2005	132745	87198	65,69	45546	34,31
2006	184234	114093	61,93	70142	38,07
2007	279738	189906	67,89	89832	32,11
2008	359740	210835	58,60	157905	41,40

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Депозити в іноземній валюті за період 1997-2007 роки зросли у 53 рази, зокрема за останні чотири роки — у 3 рази. Нарощування обсягів депозитів в іноземній валюті зумовлене тим, що з кожним роком

збільшується експортна спроможність виробництва та не зменшується попит на товари довготермінового використання (особливо легкові автомобілі).

Частка зобов'язань банків за коштами, залученими у національній грошовій одиниці та в іноземній валюті в 2007 році, співпадає з даними 2001 року – відповідно 67,8% і 32,3%.

Вклади фізичних осіб значно перевищували вклади суб'єктів господарювання як за кількістю, так і за темпами зростання (рис. 2.5).

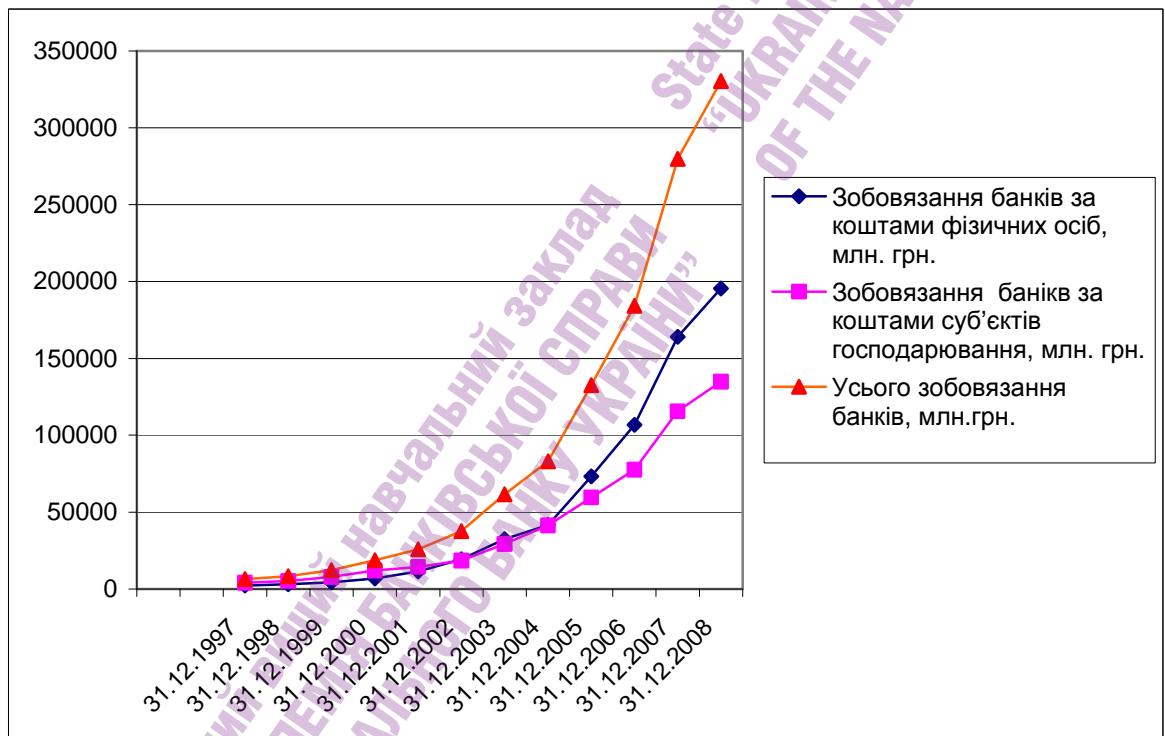

Рис. 2.5 Зіставлення динаміки зобов'язань банків

У структурі коштів, залучених банками на кінець 2007 року, вклади фізичних осіб склали 164,1 млрд. грн. або 58,6%, а суб'єктів господарювання - 115,5 млрд. грн. або 41,3%.

Проте до 2002 року вклади суб'єктів господарювання були переважаючими в загальній кількості депозитів, залучених банками й коливалися в межах 63-55%. Відносне вирівнювання обсягів депозитів суб'єктів господарювання та фізичних осіб спостерігається з 2004 року й

пояснюється збільшенням доходів населення, що пов'язується з політичною стабільністю та ростом соціальних виплат та заробітної плати працюючим, підвищенням довіри населення до банківської системи (табл. 2.7).

Таблиця 2.7

Зобов'язання банків за коштами суб'єктів господарювання та фізичних осіб до загального числа зобов'язань (у відсотковому співвідношенні)

Період	Відсоток зобов'язань банків за коштами суб'єктів господарювання до загального числа зобов'язань	Відсоток зобов'язань банків за коштами фізичних осіб до загального числа зобов'язань
1997	63,74	36,26
1998	62,33	37,68
1999	64,47	35,53
2000	63,82	36,18
2001	55,84	44,16
2002	48,82	51,18
2003	47,42	52,58
2004	49,84	50,16
2005	44,85	55,14
2006	42,08	57,92
2007	41,32	58,68
2008	40,8	59,2

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Аналіз зобов'язань банків України за коштами, залученими на рахунки суб'єктів господарювання, засвідчує про постійне зростання цих коштів, зокрема з 4,05 млрд. грн. у 1997 році до 115,5 млрд. грн. у 2007 році, або в 28 разів [28-34] (додаток Б).

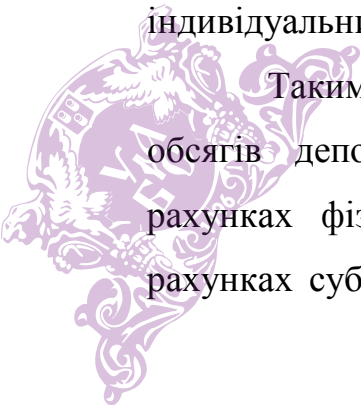
Аналіз зобов'язань банків за коштами, залученими на рахунки фізичних осіб, також показує зростання обсягу коштів з 2,3 млрд. грн. у 1997 році до 164,1 млрд. грн. у 2007 році, або у 45 разів. Особливо активне нарощування цих коштів відбувалося за останні 3 роки, коли щорічні

прирости були в межах 30 млрд., в 2007 році – 60 млрд. грн. [28-34] (додаток В).

Позитивною тенденцією є збільшення частки вкладів суб'єктів господарювання та фізичних осіб на довгостроковій основі. Частка довгострокових зобов'язань фізичних осіб значно переважала в загальній кількості зобов'язань банків і становила 72,7%. Водночас із загального обсягу довгострокових депозитів суб'єктів господарювання більше 50% - це кошти торгівлі та кошти з продажу нерухомості. Це вказує на той факт, що сучасний стан підприємств не дозволяє їм робити довгострокові накопичення в достатній кількості й стан їх ресурсів має короткостроковий характер. Дане узагальнення дозволяє нам при дослідженні ощадно-кредитної системи обмежитися довгостроковими вкладами фізичних осіб, обсяг яких є значно більшим порівняно з коштами на довгострокових вкладах суб'єктів господарювання, а також завжди має переважаючі темпи зростання (додаток Д).

Можна констатувати, що в досліджуваній період відбувалося поступове налагодження партнерських стосунків у відносинах «банк – фізична особа», визначення свого роду довірчого ставлення партнерів у цій сфері. Водночас зростання обсягів депозитів фізичних осіб пояснюється й тим, що внаслідок суттєвих виплат соціальних видатків за останні роки вітчизняна банківська система зіграла роль акумулятора значної її частини. Враховуючи, що пересічним громадянином альтернативні варіанти придбання інших фінансових інструментів (наприклад, інвестування в цінні папери чи інші активи) сприймаються з обережністю і потребують спеціальних знань, слід очікувати збереження позитивного тренду акумуляції коштів на індивідуальних рахунках населення [82].

Таким чином, період 1997-2007 років характеризувався приростом обсягів депозитів, переважанням кількості коштів на довгострокових рахунках фізичних осіб у порівнянні з обсягами коштів на довгострокових рахунках суб'єктів господарювання. Проте, кількість грошей поза банками

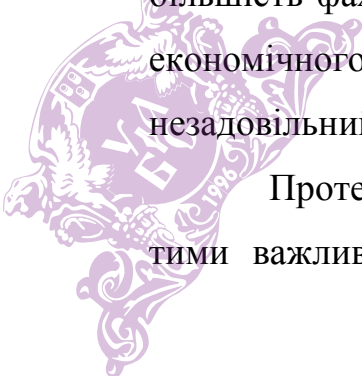
все ще залишалася значною, що говорить про низький рівень довіри населення до фінансових установ, наявність тіньового сектора економіки. Кількість залучених коштів не здатна забезпечити потреби держави у довгострокових інвестиційних фінансових ресурсах, значна кількість коштів на депозитних рахунках, а особливо на рахунках суб'єктів господарювання носить короткостроковий характер. За умов існування економічної кризи, починаючи з третього кварталу 2008 року, спостерігаються різке погіршення стану депозитної діяльності банківських установ, негативні очікування, значне погіршення довіри населення до банків, вагомий відтік коштів, що повинні були направлятися на інвестиційні потреби держави.

З урахуванням історичного досвіду та вимог сьогодення, в Україні необхідно розвивати якісну власну інвестиційну політику, реалізація якої базувалася б передусім на внутрішній інвестиційній діяльності країни та мобілізації джерел її формування.

Інвестиції є невід'ємною складовою процесу відтворення капіталу. У програмі розвитку інвестиційної діяльності на 2002 - 2010 роки зазначено, що активізація інвестиційної діяльності та значне нарощування обсягів інвестицій є актуальним завданням держави, а збільшення притоку інвестицій – пріоритетним напрямом діяльності центральних органів виконавчої влади [143].

Проблема дефіциту інвестиційних ресурсів привертає увагу багатьох науковців і практиків. Питання, пов'язані з цим, активно дебатовуються в науковому середовищі, інвестиційній діяльності присвячено маса статей у фахових і наукових збірниках, значна кількість монографій, дисертаційних та докторських досліджень [22, 23, 43, 56, 75, 84, 111, 139]. Абсолютна більшість фахівців визнають обсяг інвестицій найважливішою передумовою економічного зростання, одностайно визначають цей обсяг як вкрай незадовільний протягом усіх років української незалежності [134].

Проте необхідно констатувати, що нині банківські ресурси ще не є тими важливими ключовими джерелами інвестиційної діяльності, якими

вони могли б бути. Зокрема, в 2008 році кредити в інвестиційну діяльність склали лише 23,34% від загальної кількості кредитів, виданих банками, хоча загальну тенденцію зміни величини інвестиційних кредитів у загальній кількості кредитів, починаючи з 2002 року, можна вважати позитивною – з кожним роком їх відсоток зростає (табл. 2.8).

Таблиця 2.8

**Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України
(за цільовими вкладеннями)**

Роки	Всього	У поточну діяльність		У інвестиційну діяльність	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
1998	8873	7986	90,00	887	10,00
1999	11787	10743	91,14	1044	8,86
2000	19574	18466	94,34	1108	5,66
2001	28373	27024	95,25	1349	4,75
2002	42035	39673	94,38	2361	5,62
2003	67835	63454	93,54	4381	6,46
2004	88579	80406	90,77	8173	9,23
2005	143418	121034	84,39	22384	15,61
2006	245226	195251	79,62	49975	20,38
2007	426863	332173	77,82	94690	22,18
2008 жовтень	618317	473691	76,66	144626	23,34

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Окреслюється стійка тенденція до зростання довготермінового кредитування. Проте відсоток інвестиційних кредитів в обсягах довгострокових кредитів не задовольняє потреби економіки і в кінці 2008 року склав 32%, тоді як у загальній сумі кредитів відсоток інвестиційних кредитів ще менший - 22,1% (табл. 2.9). Усе це негативним чином відображається на економіці країни й засвідчує про необхідність пошуку фінансових ресурсів для кредитування довгострокового характеру та створення позитивних умов для зацікавленості фінансових установ у інвестиційному кредитуванні.

**Банківські довгострокові кредити, які надані
в економіку України**

Роки	Загальна кількість кредитів	Довгострокові кредити		Інвестиційні кредити		
		млн. грн.	у % до загальної кількості кредитів	млн. грн.	у % до загальної кількості кредитів	у % до кількості довгострокових кредитів
2000	19574	3514	17,9	1108	5,6	31,5
2001	28373	6156	21,6	1349	4,7	21,9
2002	42035	11849	28,1	2361	5,6	19,9
2003	67835	30553	45,0	4381	6,4	14,3
2004	88579	48003	54,1	8173	9,2	17,0
2005	143418	88599	61,7	22384	15,6	25,2
2006	245226	159033	64,8	49975	20,3	31,4
2007	426869	295362	69,1	94690	22,1	32,0
2008 жовтень	618317	418966	67,7	144626	23,4	34,5

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Аналіз кредитної діяльності банківської системи України показує, що за останні роки зросли обсяги кредитів, наданих в економіку. У період з 2000 до 2007 років кредитний портфель, в обсязі сукупних активів банківських установ України, зріс у 22 рази. На кінець 2007 року частка кредитів у загальній сумі активів банків України складала 68,2%. Причому, за останні п'ять років ця частка є сталою (табл. 2.10).

Водночас у стосунках банків з позичальниками позначилася стійка тенденція до випередження темпів збільшення обсягів кредитування над темпами зростання внутрішнього валового продукту (табл. 2.11). Це підтверджує, що в розвитку країни переважають екстенсивні процеси, котрі створюють передумови для втягування великих сум кредитів на покриття затрат, що підлягають фінансуванню за рахунок власних коштів підприємств і бюджетних асигнувань [181].

**Частка кредитного портфеля в обсязі сукупних активів
банківських установ України**

Показники	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
Загальні активи, млн. грн.	39979	50391	67773	100234	134347	223458	367655	625898	758992
У тому числі кредитний портфель, млн. грн.	19121	27792	41199	67835	88579	143418	245226	426863	647288
Частка кредитного портфеля в загальній сумі, %	47,8	55,2	60,1	67,6	65,9	64,1	66,7	68,2	85,2

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Для забезпечення сталого економічного зростання, зокрема інноваційного розвитку економіки України, обсяги її кредитування є недостатніми.

Таблиця 2.11

Темпи зростання кредитних вкладень і ВВП в Україні

Показник	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Темп зростання ВВП, %	100,9	127,2	130,4	120,1	11,6	116,6	112,1	102,4	107,3	107,6
Темп зростання кредитів, %	121,6	132,8	166,1	145	148,1	161,4	130,5	161,9	170,9	174,0
Випередження (+), сповільнення (-) темпів зростання кредитів над темпами зростання ВВП, %	+11,7	+5,6	+35,7	+24,9	+37,5	+44,8	+18,4	+59,5	+63,6	+66,4

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Так, за окремими оцінками, у західноєвропейських країнах обсяг усіх видів банківських кредитів складає 80-120% ВВП [192]. В Україні частка вимог банків за наданими кредитами у ВВП хоча й зростає, однак у 2007 році вона складала лише 33,8%.

В Україні кількість галузей господарського комплексу, які користуються кредитами, обмежена. У теперішньому часі, в основному, кредити одержують нефінансові організації та фізичні особи.

Майже зовсім не користуються кредитами підприємства, які займаються некомерційною діяльністю. Значно зменшилися вимоги банків за кредитами, які одержали підприємства з державною формою власності (табл. 2.12).

Таблиця 2.12

**Вимоги банків за кредитами наданими в економіку України
(за секторами економіки)**

Період	Усього, млн. грн.	У тому числі за інституційними секторами економіки			
		Фінансовий (небанківський), млн. грн.	Нефінансовий, млн. грн.	Домашні господарства , млн. грн.	Некомерційні організації, що обслуговують домашні господарства, млн. грн.
1997	7295	-	6951	345	-
1998	8873	89	8070	687	27
1999	11787	103	10763	908	14
2000	19574	203	182263	1092	16
2001	28373	175	26603	1561	35
2002	42035	179	38153	3659	44
2003	67835	491	57403	9889	53
2004	88579	842	71589	16133	15
2005	143418	1663	106078	35659	18
2006	245226	2689	160503	82010	24
2007	426863	5932	260476	160386	69
2008	734022	9801	443665	280490	66

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Зменшення кредитування держаних підприємств можна пояснити двома основними чинниками: 1) у ході приватизації скорочується абсолютна кількість державних підприємств; 2) довгострокове уповільнення темпів інфляції суттєво посилює відповідальність комерційних банків за прорахунки у формуванні власного кредитного портфеля. Тож нині вони уникають інертних, цілковито залежних від державного бюджету позичальників, надаючи перевагу динамічнішим колективним (77%) та приватним (11%) підприємствам [79].

Останнім часом на кредитному ринку України спостерігається ще одна тенденція — зростання обсягу кредитів, наданих в іноземній валюті (табл. 2.13).

Таблиця 2.13

**Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України
(за видами валют)**

Період	Усього, млн. грн.	В національній валюті, млн. грн.	В іноземній валюті, млн. грн.
1997	7295	5195	2100
1998	8873	5117	3756
1999	11787	5716	6071
2000	19574	10568	9006
2001	28373	15845	12528
2002	42035	24463	17572
2003	67835	39563	28272
2004	88579	51207	37372
2005	143418	81274	62144
2006	245226	123783	121443
2007	426863	213798	213065
2008	734022	300200	433800

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Зростання обсягів кредитів, наданих в іноземній валюті можна пояснити низкою факторів [48]:

◆ Лібералізація зовнішньої торгівлі обумовлює зростання активів підприємств на валютних рахунках в українських банках. Отже, з кожним

наступним роком після початку економічних реформ загальна сума іноземної валюти в Україні зростає. Відбулося механічне збільшення кількості грошей, які направляються в економіку (у тому числі в іноземній валюті), а відтак — виникли передумови для розвитку ринку валютного кредитування.

◆ Процес економічної лібералізації, безумовно, стосується й банківської системи. Тож, поступово збільшується кількість банків, які отримують ліцензію на проведення операцій з іноземною валютою, зокрема на здійснення валютного кредитування.

◆ Незважаючи на досягнення в останні роки відносної стабільності національної грошової одиниці, банківські установи все ще трактують кредитування в іноземній валюті як дієвий інструмент страхування інфляційних і курсових ризиків. Про актуальність фактора інфляційних очікувань свідчить, наприклад, майже дворазове перевищення ставок за кредитами у національній валюті порівняно зі ставками за валютними позиками.

◆ Збільшення кількості банків з іноземним капіталом.

Майже дві третіх кредитів (63,5%) банківські установи у 2007 році надали суб'єктам господарювання. Банки продовжують нарощувати обсяги кредитування фізичних осіб. Так, якщо на кінець 2001 року частка кредитів, наданих фізичним особам, складала 5%, то на кінець 2007-го року – 36% (табл. 2.14).

Таблиця 2.14

Вимоги банків за кредитами, наданими в економіку України

Період	Всього, млн. грн.	Кредити надані суб'єктам господарювання		Кредити надані фізичним особам	
		млн. грн.	%	млн. грн.	%
1997	7295	6950	95,27	345	4,73
1998	8873	8344	94,04	529	5,96
1999	11787	11101	94,18	686	5,82
2000	19574	18594	94,99	980	5,01
2001	28373	26955	95,00	1418	5,00
2002	42035	38721	92,12	3313	7,88
2003	67835	58849	86,75	8986	13,25

2004	88579	73785	83,30	14794	16,70
2005	143418	109895	76,63	33523	23,37
2006	245226	166683	67,97	78543	32,03
2007	426863	271417	63,58	155446	36,42
2008	734022	453532	61,78	280490	38,22

Складено автором на основі джерел: [28-34]

Однак структура кредитного портфеля засвідчує про дисбаланс між різними видами економічної діяльності. Аналіз показує, що переважна більшість кредитів направляється у поточну, невиробничу сферу, зокрема, в оптову та роздрібну торгівлю (34,0%) і зовсім обмаль у будівництво (4,0%), сільське господарство (6%). У той же час європейський досвід засвідчує, що сталий економічний розвиток на інноваційній основі можна забезпечити за умови, коли зростатимуть інвестиційні вкладення у базові галузі господарського комплексу (рис. 2.6).

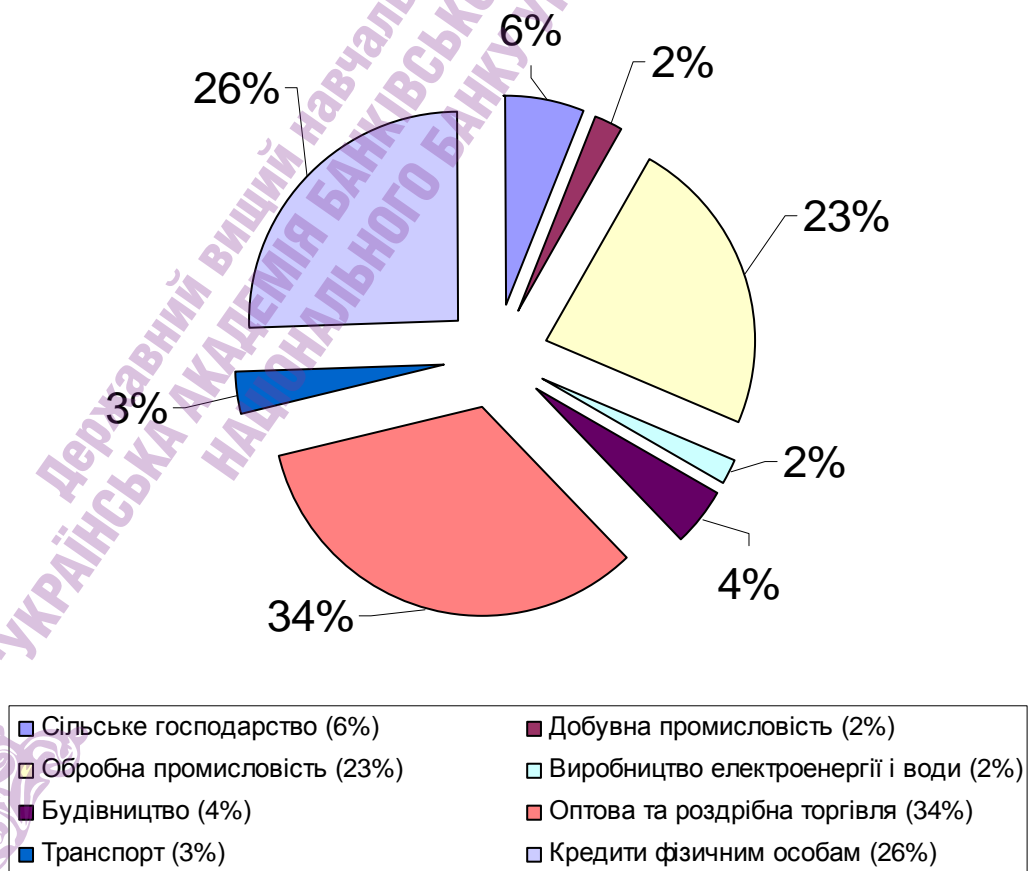

Рис. 2.6 Структура кредитів, наданих банками України в 2007 році

Інтегрування України до Європи та світового співтовариства змушує активізувати перехід до інноваційної моделі розвитку нашої країни. Виробництво конкурентної продукції в сучасних умовах можливе лише на інноваційній основі, а матеріальну базу сучасної економіки створюють надходження інвестицій [108].

Фінансування інноваційного виробництва, переважним чином, потребує фінансових ресурсів довгострокового характеру. Основною проблемою в кредитуванні на тривалі строки (маємо на увазі кредити, видані на термін 10 років і більше) для банків є відсутність пасивів відповідної строковості. Нині в Україні стандартними строками для депозитів є 1, 2, 3, 6, 9 і 12 місяців. Стає очевидним, що за можливості залучення пасивів на 1 рік і менше видача кредитів у значних обсягах, на 10 років і більше, має підвищені ризики, оскільки не гарантує повернення залучених депозитів у зазначений термін (виникає ризик ліквідності) [21].

Як видно з рис. 2.7, довгострокові вимоги банків завжди перевищують їхні довгострокові зобов'язання. Так, якщо на кінець 2002 року різниця між ними складала 2,5 млрд.грн., то внаслідок різкого зростання довгострокового кредитування на кінець 2008 року різниця між довгостроковими вимогами і довгостроковими зобов'язаннями банків складала 262 млрд. грн.

Такі упущення в монетарному секторі вітчизняної економіки щодо управління механізмами кредитування негативно впливають на економічну стабільність банківської системи, її ліквідність. Загальновідомо, що не можна проводити довгострокового кредитування за рахунок короткої ресурсної бази, як це спостерігається в економіці України. Відсутність довгострокових ресурсів значною мірою послаблює довгострокове кредитування програм розвитку національної економіки. Інфляційні очікування зумовили формування певної психології вкладників, які сподіваються в короткому часі отримати від банків високі відсотки за розміщені в них кошти. Це не дає змоги банкам сформувати недорогі кредитні ресурси. Депозитна ставка

повинна відігравати роль збереження вартості, тобто бути в межах очікуваного рівня інфляції [99].

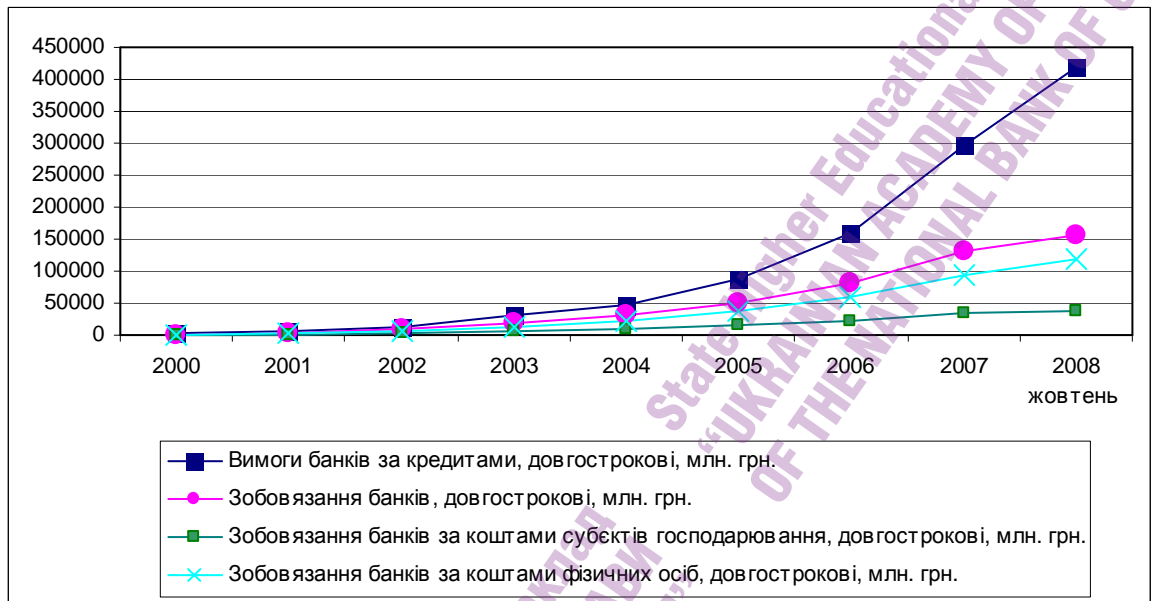

Рис. 2.7 Динаміка довгострокових вимог та зобов'язань банків

Досить прикметним для аналізу банківської діяльності на ринках довгострокового залучення та розміщення капіталу є порівняння вартості депозитних і кредитних пропозицій, що виявляється у відмінностях тих чи інших відсоткових ставок (додаток Ж) [28-34]. Дані таблиці фіксують значний розрив між ціною кредитів та депозитів, номінованих як в національній, так і іноземній валюті. У розвинутих країнах перевищення кредитної ставки над депозитною, як правило, коливається в межах 2-3 % [189], тоді як в Україні в 2007 році - у межах 195-200% [34]. Із рис. 2.8 видно, що різниця цін за депозитними та кредитними операціями у період з 2000 по 2007 роки завжди була великою й в 2004-2007 роках вагових тенденцій щодо її зменшення не спостерігалось.

Таким чином, із-за відсутності правової бази, яка б у першу чергу захищала інтереси кредитора і за наявності значної кількості ризиків при наданні кредиту, на теперішньому фінансовому ринку банки поведуться

надто застережливо й не зменшують ставки за кредитами. Водночас, висока вартість кредиту відлякує потенційних системних позичальників, а тому кошти в установах банків, переважним чином, беруться не часто й на короткий термін.

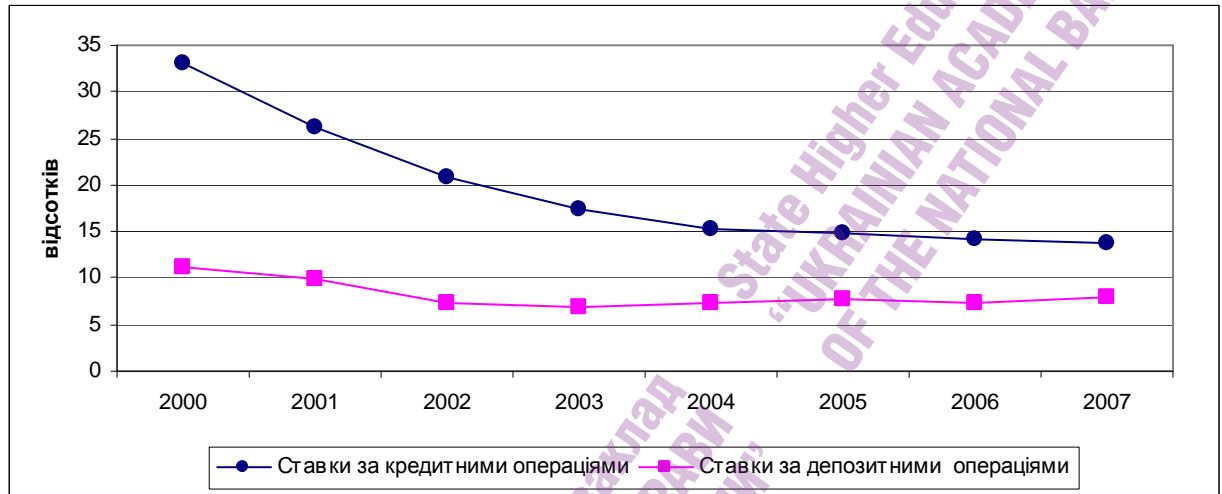

Рис. 2.8 Рівень та динаміка процентних ставок за кредитними та депозитними операціями

Водночас спостерігається відсутність збалансованості співвідношення залучених депозитів та наданих кредитів в межах ощадно-кредитної системи. Автором проведено аналіз використання депозитів як основних ресурсів для кредитування економіки держави в межах ощадно-кредитної системи за допомогою коефіцієнта використання депозитів $K_{вик}$, що визначається як відношення величини кредитів на кінець періоду до величини депозитів на кінець періоду за формулою (2.12). За умов збалансованої кредитної та депозитної політики, значення даного коефіцієнта становить 75%. Проте, відповідно до даних таблиці 2.15, значення $K_{вик}$ з кожним роком не тільки не прямує до балансового значення, а й постійно збільшується. За останні 7 років банки фактично не дотримувалися збалансованого співвідношення між зазначеними активами та пасивами: так

Таблиця 2.15

Розрахунок коефіцієнта використання депозитів ($K_{вик}$)

Роки	Величина кредитів виданих банками в економіку України			Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб. господар. та фіз. осіб.			Квик, %	Квик (короткострокових), %	Квик (довгострокових), %
	Всього, млн. грн.	Короткострокові, млн. грн.	Довгострокові, млн. грн.	Всього	Короткострокові, млн. грн.	Довгострокові, млн. грн.			
2002	42035	30185	11849	37715	10651	9151	111,45	283,40	129,48
2003	67835	37282	30553	61617	16285	19827	110,09	228,93	154,10
2004	88579	40575	48003	82959	27999	31523	106,77	144,92	152,28
2005	143418	54819	88599	132745	31197	51198	108,04	175,72	173,05
2006	245226	86193	159033	184234	41345	80598	133,11	208,47	197,32
2007	426 863	131501	295362	279738	149885	129853	152,59	87,73	227,46
2008	734022	221904	512118	359740	200501	159241	204,04	106,67	321,59

Розраховано автором на основі джерел: [28-34]

станом на кінець 2002 року коефіцієнт використання депозитів становив 111,45%, а вже на кінець 2007р. – 152,59%. Таку тактику в діяльності переважної кількості комерційних банків можна назвати агресивною. Це свідчить про те, що банки кредитують не в межах депозитів, залучених у фізичних та юридичних осіб, а використовують зовнішні запозичені ресурси, причому, в дуже великих обсягах.

Аналіз темпів зростання кредитних та депозитних операцій за формулами (2.1), (2.3) засвідчує про значне зростання кредитів, наданих у економіку, в порівнянні із зростанням залучених депозитів. У середньому за останні п'ять років індекси зростання кредитів склали 159,8, що значно переважають індекси зростання депозитів, які в середньому становили 149,7. Причому, середні індекси зростання довгострокових кредитів склали 192,95, а індекси зростання довгострокових депозитів - 171,3.

Щодо темпів щорічного приросту кредитних та депозитних операцій, то спостерігається така ж тенденція переважання приросту кредитних операцій над депозитними (табл. 2.16).

Таблиця 2.16

Темпи зростання та приросту кредитних і депозитних операцій

№ п/п	Назва показника	Період						
		2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
1	Величина кредитів, виданих банками в економіку України, всього	42 035	67 835	88 579	143 418	245 226	426 863	734022
	в т.ч короткострокові, млн. грн.	30 185	37 282	40 575	54 819	86 193	131 501	221904
	в т.ч. довгострокові, млн. грн.	11 849	30 553	48 003	88 599	159 033	295 362	512118
2	Зобов'язання банків за коштами, залученими на рахунки суб. господар. та фіз. осіб, всього	37 715	61 617	82 959	132 745	184 234	279 738	359 740
	в т.ч короткострокові, млн. грн.	10 651	16 285	27 999	31 197	41 345	57 082	200501
	в т.ч. довгострокові, млн. грн.	9 151	19 827	31 523	51 198	80 598	129 853	159 241
3	Індекс зростання кредитів, %	-	161,38	130,58	161,91	170,99	174,07	171,96

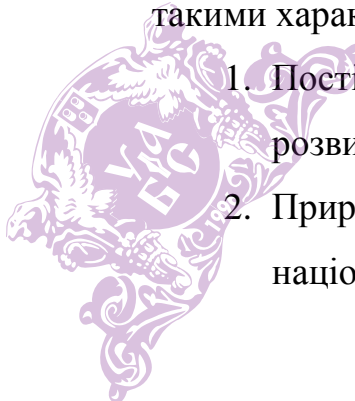
4	Індекс зростання короткострокових кредитів, %	-	123,51	108,83	135,11	157,23	152,57	168,75
5	Індекс зростання довгострокових кредитів, %	-	257,85	157,11	184,57	179,50	185,72	173,39
6	Індекс зростання депозитів, %	-	163,38	134,64	160,01	138,79	151,84	128,60
7	Індекс зростання короткострокових кредитів, %	-	152,90	171,93	111,42	132,53	138,06	351,25
8	Індекс зростання довгострокових кредитів, %	-	216,66	158,99	162,41	157,42	161,11	122,63
9	Індекс приросту кредитів, %	-	61,38	30,58	61,91	70,99	74,07	71,96
10	Індекс приросту короткострокових кредитів, %	-	23,51	8,83	35,11	57,23	52,57	68,75
11	Індекс приросту довгострокових кредитів, %	-	157,85	57,11	84,57	79,50	85,72	73,39
12	Індекс приросту депозитів, %	-	63,38	34,64	60,01	38,79	51,84	28,60
13	Індекс приросту короткострокових депозитів, %	-	52,90	71,93	11,42	32,53	38,06	251,25
14	Індекс приросту довгострокових депозитів, %	-	116,66	58,99	62,41	57,42	61,11	22,63

Складено на основі розрахунків автора

За останні 5 років індекси приросту кредитів розраховані за формулою (2.4), склали в середньому 59,9, тоді як індекси приросту депозитів, розраховані за формулою (2.2) – 49,7.

Проведений аналіз дозволяє стверджувати, що ощадно-кредитна діяльність банківських установ протягом 1997-2007 років визначається такими характеристиками:

1. Постійним підвищенням ролі банківської системи в загальному розвитку економіки держави.
2. Приростом обсягів депозитів, збільшенням обсягів депозитів у національній валюті, проте великою кількістю грошей поза банками,

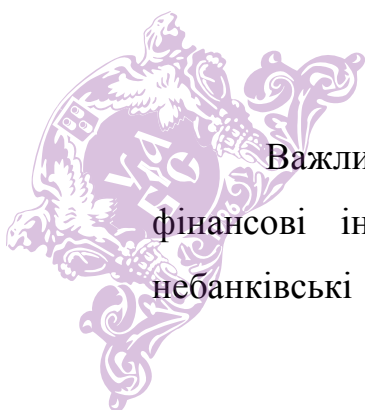
низьким рівнем довіри населення до фінансових установ, наявністю тіньового сектора економіки, не достатністю коштів довгострокового характеру, особливо на рахунках суб'єктів господарювання, за умов існування економічної кризи різким загальним погіршенням стану депозитної діяльності банківських установ.

3. Незважаючи на ріст кредитів, наданих в економіку держави, спостерігається низький рівень інвестиційного кредитування, випередження темпів збільшення обсягів кредитування над темпами зростання внутрішнього валового продукту, зменшення питомої ваги кредитів, наданих державним підприємствам, зростання обсягів кредитів, наданих в іноземній валюті, дисбаланс кредитування різних секторів господарювання.
4. Основною проблемою довгострокового кредитування є відсутність пасивів відповідної строковості, значний розрив між ціною кредитів та депозитів, номінованих як в національній, так і в іноземній валюті, відсутність збалансованості співвідношення залучених депозитів та наданих кредитів в межах ощадно-кредитної системи.

Світова фінансова криза, внутрішня економічна та політична нестабільність привели до погіршення з другого кварталу 2008 року показників депозитної та кредитної діяльності банківських установ України.

2.4. Ощадно-кредитна діяльність небанківських установ

Важливими установами ощадно-кредитної системи є небанківські фінансові інститути. Незважаючи на те, що в розвинутих країнах небанківські установи привносять у вітчизняній економіці значний

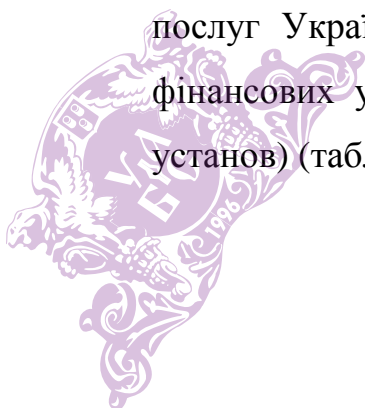

фінансовий капітал, в Україні ресурси цих інститутів, поки що, значно поступаються ресурсам банків. У результаті, в багатьох випадках саме банки виступають засновниками страхових компаній та недержавних пенсійних фондів, а також основними кредиторами інших фінансових установ.

Внаслідок особливостей історичного розвитку та важкої спадщини директивно-командної системи управління економікою, на початку трансформаційних процесів (кінець 80-х — початок 90-х років ХХ ст.) основним фінансовим посередником в Україні була банківська система. Населення, не маючи жодних альтернатив, відкривало депозитні рахунки в єдиному доступному банку — Ощадбанку. Необхідні кредитні ресурси підприємства отримували виключно через систему Держбанку за директивним рішенням, а споживче кредитування населення здійснювалося шляхом розстроченої оплати придбаного товару за рахунок заробітної плати, частина якої підприємством-роботодавцем перераховувалася підприємству роздрібною торгівлі. Страхуванням займалася також державна установа - Держстрах, пенсійна система була солідарною, всі її ресурси було сконцентровано Державним пенсійним фондом у Державному бюджеті. Фондового ринку не було взагалі, не існували й інші фінансові посередники [188].

Якщо цю картину порівняти з тією фінансовою системою, яку має Україна нині, то прогрес є помітним. В останні роки ринок небанківських фінансових послуг характеризується подальшим зростанням кількості фінансових установ, посиленням конкуренції між ними, розширенням переліку фінансових послуг, які пропонуються споживачам.

Відповідно до даних Державної комісії з регулювання фінансових послуг України, на кінець 2008 року зареєстровано 1999 небанківських фінансових установ, що на 14% більше, ніж на кінець 2006 року (1745 установ) (табл. 2.17).

Кількість небанківських фінансових установ

Вид установи	Період			
	31.12.05	31.12.06.	31.12.07	30.09.08
Кредитні спілки	723	781	840	864
Страхові компанії	398	411	466	475
Ломбарди	322	315	309	312
Фінансові компанії	74	116	165	192
Недержавні пенсійні фонди	54	79	96	104
Адміністратори НПФ	35	41	50	49
Довірчі товариства	2	2	1	2
Інші фінансові установи	1	1	1	1
Всього	1608	1745	1907	1999

Складено актором на основі джерел: [130, 15]

Найбільшими темпами приросту за результатами 2005-2008 років характеризувалися недержавні пенсійні фонди, фінансові компанії, найменшими темпами приросту - кредитні спілки та ломбарди (рис. 2.9).

У той же час треба наголосити, що активи небанківських фінансових установ значно менші за активи банків. Коли, наприклад, за I півріччя 2008 року активи банків зросли на 16,6%, то небанківських фінансових установ - на 12,2%.

За результатами I півріччя 2008 року частка активів небанківських фінансових установ у загальних активах фінансового сектору складала 6,2%.

Разом із кількісними показниками зростають і якісні показники діяльності небанківських фінансових установ. Так, якщо за результатами 2006 року загальний обсяг активів небанківських фінансових установ склав 32,7 млрд. грн., то на кінець 2007 року – 45,2 млрд. грн. (приріст 38,2%).

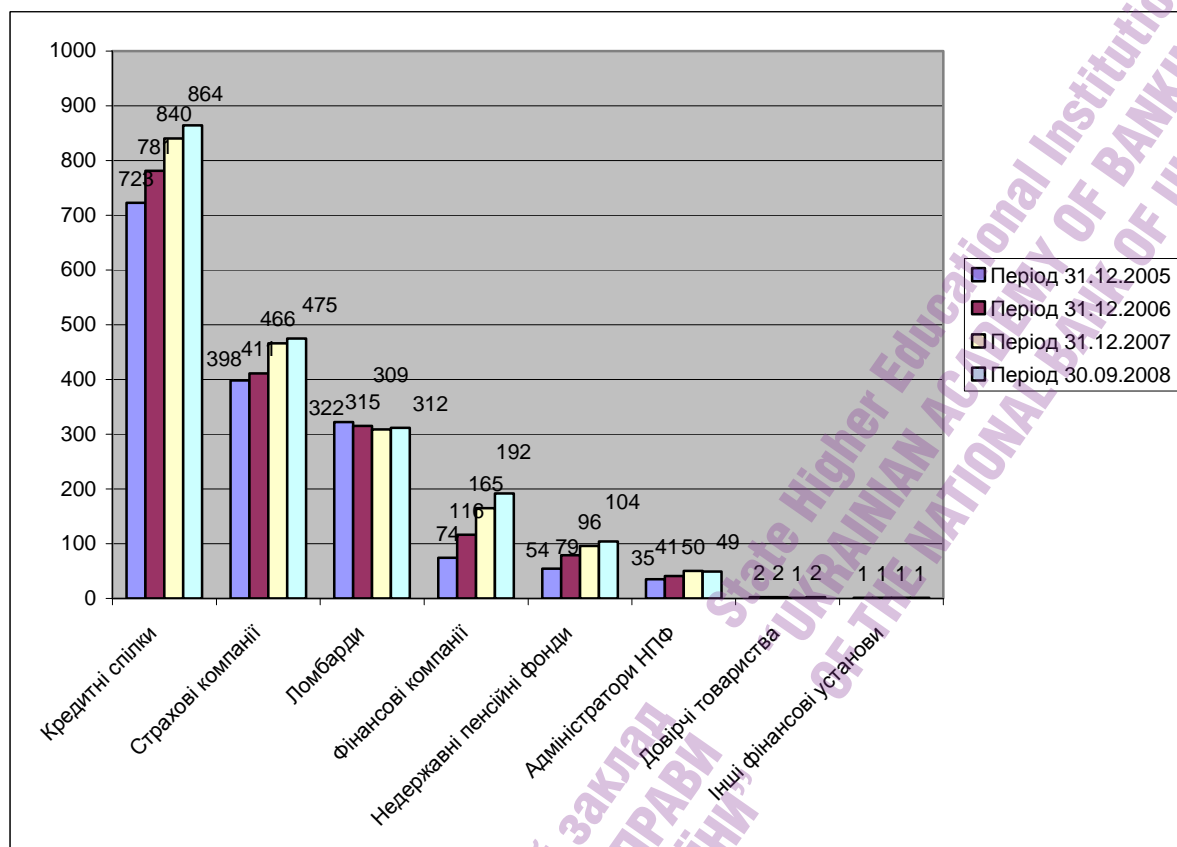

Рис. 2.9 Динаміка створення небанківських фінансових установ

Відповідно до рис. 1.4, зображеному в 1 розділі, основними небанківськими інститутами в ощадно-кредитній системі є недержавні пенсійні фонди та частково - кредитні спілки, інвестиційні фонди, страхові, лізингові, фінансові компанії.

Випереджаючими темпами за 2006-2008 роки нарощували обсяги активів недержавні пенсійні фонди (майже у 3 рази), фінансові компанії (у 2,6 рази), кредитні спілки (в 1,7 рази), активи сектора страхування (на 15%) [130]. Нерівномірне зростання активів різних небанківських установ обумовлене в основному різними стадіями їх розвитку. Якщо недержавні пенсійні фонди, які функціонують лише кілька років, тільки проходять етапи правового становлення й організаційного оформлення, то Україну заповнили небанківські фінансові інститути по управлінню активами населення та суб'єктів господарювання у галузі будівництва житла.

Лідером серед небанківських фінансових інститутів є страхові компанії та інвестиційні фонди, співвідношення активів яких до ВВП перебуває в межах 6%. Подальший розвиток інвестиційних фондів додатково підтверджується зростанням частки цих установ у ВВП протягом років, які аналізувалися (табл. 2.18).

Таблиця 2.18

Динаміка активів небанківських фінансових установ

Небанківська установа		Період				
		01.01.2004	01.01.2005	01.01.2006	01.01.2007	01.10.2007
Страхові компанії	млрд. грн.	10,5	20,0	20,9	24,0	29,7
	% ВВП	3,9	5,8	5,0	4,4	5,9
Кредитні спілки	млрд. грн.	0,5	0,9	1,9	3,2	5,1
	% ВВП	0,2	0,3	0,5	0,6	1,0
Недержавні пенсійні фонди	млрд. грн.	д/н	0,03	0,05	0,14	0,23
	% ВВП	д/н	0,01	0,01	0,03	0,05
Інвестиційні фонди	млрд. грн.	д/н	1,9	6,9	17,1	29,2
	% ВВП	д/н	0,6	1,6	3,14	5,8

Джерело: [15]

Водночас аналіз засвідчує низьку розвиненість небанківського сектору в порівнянні з банками, а з іншого - констатує пришвидшені темпи його розвитку, стрімко зростаючий потенціал до завоювання відповідної ніші фінансового ринку, активне формування та розширення клієнтської бази. Усе це в довгостроковій перспективі може суттєво вплинути на суттєві позиції банків [15].

У кінці III кварталу 2008 року до Державного реєстру фінансових установ України було внесено інформацію про 864 небанківські кредитні установи, в тому числі про 819 кредитних спілок, 16 інших кредитних установ та 29 юридичних осіб публічного права. Як і в попередні періоди, кількість кредитних установ продовжувала збільшуватися, що свідчить про

зростання інтересу споживачів до цього сектора фінансового ринку та привабливість системи кредитної кооперації і кредитування для середньо забезпечених верств населення завдяки їх певним перевагам над банківським кредитуванням. Разом із зростанням кількості кредитних спілок відбувалося якісне поліпшення усіх їх основних показників.

Загальний обсяг активів кредитних спілок протягом 2005-2006 років зріс на 67,1% та складає 3241,2 млн. грн., протягом 2006-2007 років - на 62,3% , з яких 2934,9 млн. грн. або 90,5% - це продуктивні активи. Зростання обсягу активів спостерігається у 75% від загальної кількості кредитних спілок, що свідчить про системне зростання цього сегменту ринку.

Ощадно-кредитна діяльність кредитних спілок (табл. 2.19) свідчить про нарощування ними обсягів кредитів протягом 2006-2007 роках на 62,3%, протягом 2007- 2008 року - на 24%. Позитивна тенденція, що спостерігалася у 2006-2007 роках щодо зменшення заборгованості за кредитами, була змінена на негативну в 2008 році, що пов'язана зі світовою економічною кризою. На кінець 2008 року загальна сума заборгованості 632 тис. членів кредитних спілок становила 5 608,7 млн. грн., тобто в середньому кожен член - позичальник кредитної спілки мав 8,9 тис. боргу за кредитом.

Таблиця 2.19

Ощадно-кредитна діяльність кредитних спілок

Показники	2006	2007	9 міс. 2008	Темпи приросту, %	
				2007/2006	9 міс. 2008/2007
Загальні активи (млн. грн.)	3241,2	5261	6278,6	62,3	19,3
Кількість членів КС (тис. осіб)	1791	2392	2649,3	33,6	10,8
Кількість членів КС, які мають внески на депозитних рахунках на кінець періоду (тис. осіб)	103,0	245,3	174,0	138,2	-29,1
Кількість членів КС, які мають заборгованість за кредитами (тис. осіб)	566,2	561,5	632,0	-0,8	12,6

Обсяг кредитів наданих членам КС (на звітну дату), млн. грн.	2597	4512	4 871,5	62,3	24,5
Обсяг залучених депозитів членами КС (на звітну дату), млн. грн.	1927	3451	3 757,4	19,1	20,0
Капітал, млн. грн.	1098	1552	1718,1	41,3	10,7

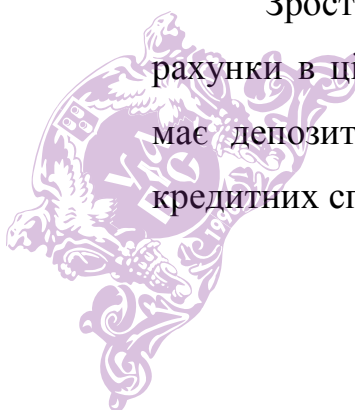
Складено автором на основі джерела: [130]

За строковістю повернення найбільшим попитом користуються кредити, отримані на строк від 3 до 12 місяців (71%), найменш привабливі кредити строком повернення до 3 місяців (5,5%).

Темпи росту обсягів кредитів, наданих фізичним особам банками і кредитними спілками, за 2006-2007 роки були приблизно однаковими – в 3,7 раза. Все це підтверджує, що завдяки наявній правовій базі, що регулює діяльність кредитних спілок та спрощеній процедурі одержання кредиту, населення все більше звертається до цих небанківських установ.

Прикладами ефективнішої, порівняно з банками, роботи таких небанківських установ, як кредитні спілки є мікрокредитування фізичних осіб та підприємців, оскільки вищеназвані установи можуть надавати кредити оперативніше і за нижчими ставками. Небанківські фінансові установи можуть фінансувати і довгострокові інвестиційні проекти. Тому небанківським фінансовим установам є сенс конкурувати з банками у секторах зі строком окупності проектів у десятки років, а саме: у фінансуванні капіталомістких, довгоокупних проектів, наприклад, у будівництві, енергетиці, будівництві концесійних автошляхів, на залізниці тощо.

Зростання вкладів (внесків) членів кредитної спілки на депозитні рахунки в цілому та в розрахунку на одного члена кредитної спілки, який має депозитний рахунок, свідчить про зростання довіри споживачів до кредитних спілок не тільки як до кредитних, а як і до депозитних установ.

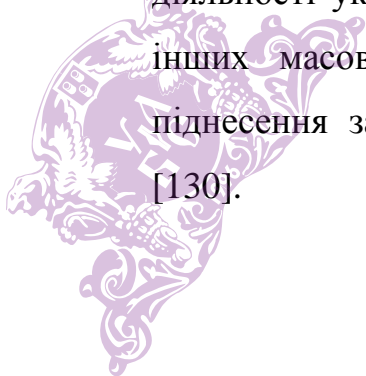
Як результат, за підсумками 2006 року члени кредитних спілок мали на своїх рахунках вкладів на загальну суму 1926,5 млн. грн. [130], що перевищує показник попереднього року на 68%. Проте за 2008 рік відбувається різкий спад кількості осіб, що мають внески на депозитних рахунках, що можна пояснити зменшенням довіри населення до фінансових установ, політичною та економічною нестабільністю в державі, негативними очікуваннями, світовою економічною кризою.

Кредитними спілками було залучено найбільший обсяг внесків (майже 65%) на період від 3 до 12 місяців, найменшу частку (2,1%) складають внески до запитання.

Більша частина кредитних спілок сконцентрована у м. Київ та Київській області, а також у Донецькій, Харківській, Львівській, Івано-Франківській та Тернопільській областях.

Кредитні спілки України активно використовують досвід роботи Всесвітньої ради кредитних кооперативів, який нараховує понад 80 млн. членів, а її капітал складає майже 300 млрд. дол. США. У світовому об'єднанні кредитних спілок діє Українська світова кредитна рада та її крайові центри у США, Канаді та Австралії. Вони надають широкий спектр послуг щодо прибуткового вкладення заощаджень своїх членів, створення їм найкращих умов та пільгової вартості отримуваних позичок, прямих перерахувань і виплат заробітної плати, наданні кредитних карток, дорожніх чеків та ін.

Визначальними напрямками взаємодії членів Українських кредитових спілок у діаспорі стали: заохочення українців до об'єднання та взаємодопомоги, організація й підтримка культурно-освітньої та видавничої діяльності українських громад у країнах проживання, проведення багатьох інших масових заходів, спрямованих на розвиток українознавства та піднесення загального добробуту осередків української діаспори та інші [130].

Динамічним серед ринків небанківських фінансових послуг залишається ринок недержавного пенсійного забезпечення [49]. Про це свідчить зростання не лише активів недержавних пенсійних фондів, а й число їх учасників, а також обсяги пенсійних внесків та виплат. На кінець I півріччя 2008 року учасниками недержавних пенсійних фондів, за укладеними контрактами, було 428,3 тис. фізичних осіб, що на 53,7% більше, ніж на кінець 2007 року (протягом I півріччя 2008 року до системи недержавного пенсійного забезпечення долучилось 149,6 тис. учасників, що на 74,6 % більше, ніж залучилося за весь 2007 рік) (табл. 2.20).

Таблиця 2.20

Основні показники діяльності НПФ та темпи їх приросту

Показники	Період					
	2005	2006	2007	I кв. 2008	II кв. 2008	III кв. 2008
Кількість НПФ (на кінець періоду)	54	79	96	99	101	104
Кількість адміністраторів НПФ (на кінець періоду)	37	41	50	49	48	49
Включено до Державного реєстру НПФ (за період)	33	25	18	3	5	8
Виключено з Державного реєстру НПФ (за період)	0	0	1	0	0	0
Пенсійні активи (наростаючим підсумком з початку діяльності), млн. грн.:	46	142	281	407	481	552
Кількість учасників за укладеними пенсійними контрактами (наростаючим підсумком з початку діяльності) (тис. осіб), з них:	88,4	193,3	278,7	408,8	428,3	456,9
Кількість укладених пенсійних контрактів (наростаючим підсумком з початку діяльності) (тис. шт.), з них:	30,6	41,5	55,9	57,8	60,7	62,9
з фізичними особами	21,3	28,5	41,2	43,5	45,8	47,9
фізичними особами-підприємцями	0,01	0,02	0,05	0,06	0,08	0,08
з юридичними особами	9,3	13,0	14,7	14,3	14,9	14,9
Загальна сума пенсійних внесків (наростаючим підсумком з початку діяльності) (млн. грн.), з них:	36, 351	114, 3	234, 3	360, 24	439, 5	520, 9
від фізичних осіб	2, 188	5, 262	13, 999	16, 994	20, 22	23, 39
від фізичних осіб-підприємців	0,008	0,019	0,044	0,046	0,065	0,083
від юридичних осіб	34, 155	109, 11	220, 355	343, 20	419, 2	497, 4

Сума інвестиційного доходу (наростаючим підсумком з початку діяльності) (тис.грн.), у т.ч.	9 709,4	45 291	68 060,1	75 326	76 743	74 777
Здійснено пенсійних виплат (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. грн.	1 703,8	3 993,2	9 130,8	12 117	15 394	19 568
Сума витрат, що відшкодовуються за рахунок пенсійних активів (наростаючим підсумком з початку діяльності), тис. грн.	1 268,4	6 084,2	16 553,0	18 846	22 760	27 238

Складено автором на основі джерела: [130]

Система недержавного пенсійного забезпечення, що становить третій рівень пенсійної системи, запроваджена додатково до загальнообов'язкового державного пенсійного страхування на виконання Закону України "Про недержавне пенсійне забезпечення" від 9 липня 2003 року. Позитивна динаміка у зростанні кількості недержавних пенсійних фондів свідчить про зростання попиту недержавного пенсійного забезпечення серед населення.

Протягом 2006-2007 років активи недержавних пенсійних фондів зросли у 3,7 раза, тоді як активи пенсійних фондів, що перебувають у стадії реорганізації, - лише на 14,1% [130].

Переважаючими напрямками інвестування пенсійних активів залишаються депозити в банках (55,6% інвестованих активів), акції (16,2%) та облігації (20,4%) підприємств, які є резидентами України. Таким чином, фонди виконують роль безпосереднього інвестора вітчизняних виробників, до того ж цінні папери підприємств, як правило, забезпечують вищу дохідність і передбачають досить тривалий термін інвестування, що сприяє зростанню інвестиційного прибутку. Інвестиційною ціллю недержавних пенсійних фонду є забезпечення виконання поточних зобов'язань перед учасниками щодо нарахування та виплати пенсій, а також збереження та примноження пенсійних накопичень шляхом розміщення пенсійних коштів у доходні активи. Для перехідної економіки з високим рівнем інфляції (понад 7%) необхідним є підтримання такої прибутковості інвестицій, яка б компенсувала інфляційне знецінення накопичених коштів та забезпечувала

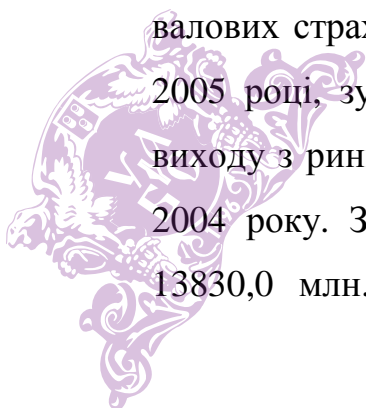
дохід, достатній для відшкодування операційних і адміністративних витрат (сплата винагороди компанії з управління активами та відшкодування витрат іншим суб'єктам, що здійснюють обслуговування НПФ (адміністратор, банк-зберігач, аудитор та ін.) і приносила ще 2 – 3 відсотки чистого прибутку.

Отже, основні показники діяльності недержавних пенсійних фондів свідчать про поступове збільшення уваги до них з боку роботодавців та населення і дотримання лімітів витрат на їх обслуговування, що забезпечує подальший розвиток накопичуваної системи пенсійного забезпечення в Україні.

Упродовж останніх років страховий ринок України мав позитивну динаміку щодо основних показників своєї діяльності. Зокрема, якщо до 2005 року значну частку його розвитку забезпечували схемні компанії, орієнтовані на мінімізацію оподаткування суб'єктів реального сектора економіки та виведення капіталів за кордон за рахунок перестраховання у нерезидентів, то з 2006 року приріст показників діяльності страхового ринку забезпечувався за рахунок класичних видів страхування.

Рівень капіталізації та інвестиційні можливості страховиків продовжують зростати. Загальний обсяг активів небанківських фінансових установ у першому півріччі 2008 року складав 67,4% від валових страхових премій, а частка валових страхових премій у ВВП - 2,6%. Інституційна спроможність страхового сектора залишається найвагомішою серед інших секторів небанківських фінансових ринків. Частка страховиків складає понад 80% загальної вартості активів ринків небанківських фінансових послуг.

Відповідно до таблиці 2.21 протягом 2006 року загальний обсяг валових страхових премій зріс на 7,6% (після різкого – на 33,9% падіння у 2005 році, зумовленого зменшенням обсягів псевдострахування внаслідок виходу з ринку окремих компаній), і перевищив рівень, що був на початок 2004 року. За 2006 рік страховиками отримано валових премій на суму 13830,0 млн. грн., з них 13379,2 млн. грн. (96,7%) – з інших видів

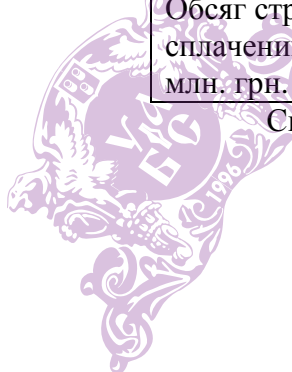
страхування, ніж страхування життя, та 450,8 млн. грн. (3,3%) – зі страхування життя.

Таблиця 2.21

Фінансова діяльність страхових компаній

Показники	Період					
	2005	2006	2007	I кв. 2008	II кв. 2008	III кв. 2008
Кількість зареєстрованих страховиків	398	411	446	458	469	475
Кількість компаній з іноземним капіталом (згідно поданих звітних даних)	58	66	78	79	82	85
Частка іноземного капіталу у статутному капіталі страховиків, %	13,4	13,0	20,7	21,4	25,6	25,1
Активи по балансу, млн. грн.	20 920,1	23 994	32 213,0	32 691	35 561	37 306
Обсяг сплачених статутних фондів, млн. грн.	6 641,0	8 391,2	10 633,6	11 065	11 970,5	12 698
Сформовані страхові резерви, млн. грн.	5 045,8	6 014,1	8 423,3	8 443,5	9 127,2	9 899,2
Валові страхові премії, млн. грн., з них:	12 853,5	13 830	18 008,2	5 360,0	11 279,5	17 379
Валові страхові виплати, млн. грн., з них:	1 894,2	2 599,6	4 213,0	1 543,1	3 375,7	5 080,9
Рівень валових виплат, %	14,7	18,8	23,4	28,8	29,9	29,2
Чисті страхові премії (валові премії за мінусом премій переданих на внутрішньому ринку перестраховування), млн. грн.	7 482,8	8 769,4	12 353,8	3 715,0	7 601,9	11 840
Чисті страхові виплати (валові виплати за мінусом виплат сплачених на внутрішньому ринку перестраховування), млн. грн.	1 546,7	2 326,2	3 884,0	1 469,8	3 223,5	4 720,3
Рівень чистих виплат, %	20,7	26,5	31,4	39,6	42,4	39,9
Обсяг страхових платежів, сплачених перестраховикам, млн. грн.	6 050,0	5 697,6	6 423,9	1 645,0	4 229,4	6 254,1

Складено автором на основі джерела [130]

Аналіз діяльності страхових компаній України засвідчує, що хоча ринок їхніх послуг проходить становлення і набуває позитивних якісних змін, все-таки його сутність ще далека до потреб вітчизняної економіки та міжнародних правил. Насамперед, це стосується структури цих установ та функцій, які вони виконують на ринку послуг. Тому, на нашу думку, необхідно до оптимальної кількості зменшити види обов'язкового страхування та вирішити проблеми перестрахування.

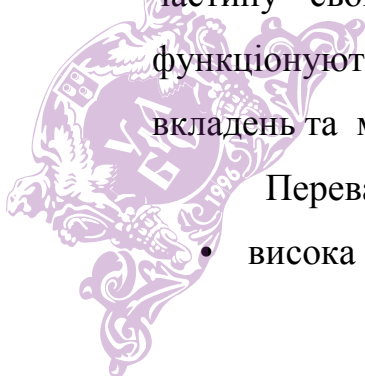
Основною проблемою для страховиків залишається недостатність ліквідних фінансових інструментів для проведення ефективної політики інвестування коштів. Особливо гострою є проблема забезпечення довгострокових зобов'язань за договорами страхування життя.

Події на ринках акцій і нерухомості все частіше примушують українців звертати увагу на таку альтернативу банківським депозитам як інвестиційні фонди. Дослідження рейтингового агентства «Експерт-Рейтинг» виявило, що найбільш ефективні диверсифіковані фонди і фонди облігацій, номінальна прибутковість яких значно нижча, ніж у фондів акцій. Як результат, близько 60% американських сімей володіють акціями інвестиційних фондів. Інвестування до інвестиційних фондів вже більш як за півстоліття демонструє свої переваги перед іншими можливими способами довгострокових вкладень.

Інвестиційні фонди створюються як для приватних інвесторів, які не мають можливості або необхідного досвіду для самостійної активної роботи на ринку цінних паперів, проте бажають використовувати всі переваги інвестування на фондовому ринку, так і для професійних учасників фондового ринку, що використовують інвестиційні фонди як складову частину свого індивідуального інвестиційного портфеля. Також вони функціонують для інвесторів, яким важливий пріоритет в надійності вкладень та можливість отримання максимально високого доходу.

Перевагами інвестиційних фондів є:

- висока прибутковість;

- інвестиційні фонди надають можливість отримання вищої прибутковості у порівнянні з тією, яку дають традиційні способи вкладення капіталу, наприклад, депозит;
- професійне управління. Засобами управляють досвідчені фахівці, які на основі своїх знань, досвіду і ретельного аналізу ринку приймають рішення про найбільш вигідні вкладення засобів інвесторів, що дозволяє понизити ризик і збільшити розмір ваших доходів.

За даними Української асоціації інвестиційного бізнесу (УАІБ), на початок 2007 року в країні діяло 228 компаній з управління активами (КУА), які управляли 579 інвестиційними фондами. Загальний обсяг активів, що знаходиться під управлінням КУА, за 2008 рік оцінюється майже в 17 млрд. гривень. Однак, поки що, цей ринок складає не набагато більше, ніж 5% від розміру банківських активів і 10% від сум на депозитах в банках. Інвестиційні фонди ще не стали постійним атрибутом ринку заощаджень громадян. У травні 2008 року в країні функціонувало до півсотні публічних фондів, проте інформація про рух цін на паї (акції) доступна тільки про половину з них. Водночас ця галузь стає соціально значущою: через фонди здійснюється фінансування будівельних проектів, компанії з управління активами дістали можливість управляти пенсійними фондами.

В Україні невпинно зростала кількість лізингових компаній, що систематично надавали лізингові послуги. В Україні у 2008 році їх кількість збільшилася на 30%.

Незважаючи на те, що активи лізингу дещо обмежені та його предмети за угодами не є дешевими, у 2008 році дві третіх компаній надавали в лізинг легкові автомобілі. Іншим предметом лізингу став транспорт для вантажоперевезень. Цим видом активів займається половина лізингових компаній. За вимогами сьогодення, спостерігається зацікавленість у наданні медичного обладнання у лізинг. Суттєво зменшилось фінансування за рахунок комерційних кредитів постачальників з 3,5% в 2005 році, до 0,8% в 2006 році. Фінансування за рахунок

міжнародних фінансових організацій зросло з 0,4% в 2005 році до 6,9% в 2006 році [131].

Послуги лізингових компаній для користувачів дешевші банківських кредитів. У 2008 році лізингові компанії просили за лізинг терміном до 5 років в середньому 19-22% річних, тоді як середня банківська ставка за актокредитами в гривні була вищою 30%. Однак, за даними профільного об'єднання, дві третіх лізингових компаній в Україні залежать від кредитних ресурсів банків, що є їх власниками. Нинішній дефіцит ресурсів банків веде до вповільнення темпів росту лізингового ринку в Україні. Гострою проблемою розвитку вітчизняного лізингу, окрім дефіциту фінансів, є також недосконале законодавство, що регулює діяльність цієї сфери [131].

Основними причинами, що стримують розвиток небанківських фінансових установ є:

- 1) відсутність довгострокової державної політики;
- 2) відсутність базового законодавства, яке б системно регулювало діяльність цих установ;
- 3) низький рівень довіри населення до діяльності небанківських установ;
- 4) недостатній професійний рівень працівників цих установ;
- 5) висока чутливість до світових економічних змін.

Висновки до розділу 2

Для глибокого вивчення умов становлення та розвитку ощадно-кредитної системи в Україні:

1. Запропоновано методичний підхід до оцінки стану ощадно-кредитної системи, сутність якого полягає у реалізації комплексу послідовних дій, а саме: аналізі зовнішнього середовища (соціально-

економічні процеси, макроекономічні параметри, нормативно-правове забезпечення); аналізі внутрішнього середовища (ощадно-кредитна діяльність банківських та небанківських інститутів); аналізі ризиків; визначенні якісних і кількісних характеристик на основі застосування універсальних методів аналізу. Даний алгоритм дозволяє комплексно визначити якісні й кількісні характеристики зовнішнього, внутрішнього середовища та ризиків ощадно-кредитної системи. Це дозволить оцінити стан ощадно-кредитної системи як єдиного цілого, не обмежуючись оцінкою діяльності окремого інституту, а реалізуючись на макрорівні; виявити найбільш оптимальні фактори, використання яких забезпечить максимальне досягнення основних цілей ощадно-кредитної системи через передбачення зовнішніх загроз та можливостей на основі оцінки стану макроекономічних, соціально-політичних і правових тенденцій; визначити її слабкі та сильні сторони на основі аналізу стану кредитної й депозитної діяльності інститутів системи. Окрім того оцінка ризиків, що впливають на стан ощадно-кредитної системи надасть можливість подальшого прогнозування її розвитку за рахунок попередження та управління ними.

2. Визначено, що основними макроекономічними показниками, що забезпечують передумови нагромадження довгострокових фінансових ресурсів є: темпи приросту внутрішнього валового продукту, інвестицій в основний капітал, обсяг заощаджень державного бюджету, темпи зростання грошової маси, рівень індексу споживчих цін та інфляційна динаміка. Окремо проаналізовано рівень доходів та витрат населення як основного акумулятора довгострокових фінансових ресурсів у вигляді заощаджень.

До основних макроекономічних характеристик, що позитивно впливають на нагромадження банками заощаджень населення належить:

- 1) зростання внутрішнього валового продукту;
- 2) зростання інвестицій в основний капітал;
- 3) зростання фінансового результату підприємств та організацій;
- 4) зростання соціальних виплат населення;
- 5) збільшення заощаджень населення;
- 6) зменшення витрат на поточні податки.

Негативними факторами, що стримують заощадження населення є:

- 1) значне податкове навантаження підприємств України, а отже розвиток тіньового сектора;
- 2) значний ріст інфляції;
- 3) збільшення витрат населення за рахунок росту цін;
- 4) зростання доходів населення, не пов'язаних з поточними трудовими результатами;
- 5) наявність значної кількості доходів та заощаджень у тіньовому секторі економіки.

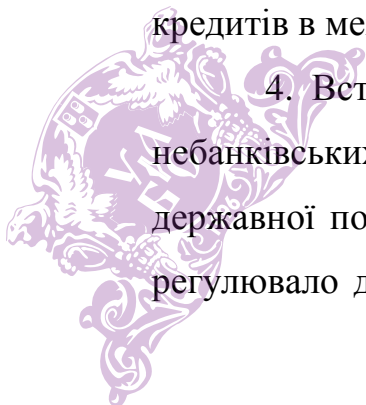
Світова фінансова криза, внутрішня економічна та політична нестабільність привели до погіршення з другого кварталу 2008 року всіх макроекономічних показників України.

3. Визначено, що ощадно-кредитна діяльність банківських установ вирізняється такими характеристиками:

- 1) приростом загального обсягу депозитів, збільшенням обсягів депозитів у національній валюті, проте великою кількістю грошей поза банками, низьким рівнем довіри населення до фінансових установ, наявністю значного тіньового сектора економіки, недостатністю коштів довгострокового характеру; за умов існування економічної кризи різким загальним погіршенням стану депозитної діяльності банківських установ;
- 2) незважаючи на зростання кредитів, наданих в економіку країни, низьким рівнем інвестиційного кредитування, випередженням темпів збільшення обсягів кредитування над темпами зростання ВВП, зменшенням питомої ваги кредитів, наданих державним підприємствам, зростанням обсягів кредитів, наданих в іноземній валюті, дисбалансом кредитування різних секторів господарювання;
- 3) проблемністю довгострокового кредитування, що проявляється у відсутності пасивів відповідної строковості, значному розриві між ціною кредитів та депозитів, відсутністю збалансованості співвідношення залучених депозитів та наданих кредитів в межах ощадно-кредитної системи.

4. Встановлено, що основними причинами, що стримують розвиток небанківських фінансових установ є:

- 1) відсутність довгострокової державної політики;
- 2) відсутність базового законодавства, яке б системно регулювало діяльність цих установ;
- 3) низький рівень довіри населення до

діяльності небанківських установ; 4) недостатній професійний рівень працівників цих установ; 5) висока чутливість до світових економічних змін.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в розділі 2 дисертаційної роботи, знайшли своє відображення в публікаціях автора: [60, 85, 87, 88, 91, 94, 95].

Державний вищий навчальний заклад
“УКРАЇНЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ”

State Higher Educational Institution
“UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE”

РОЗДІЛ 3

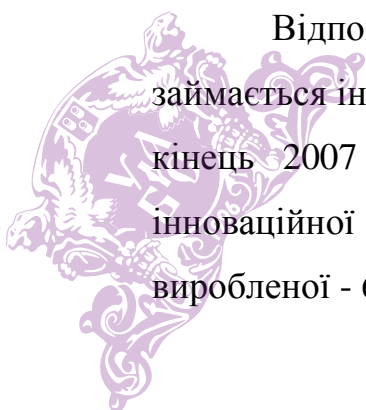
УДОСКОНАЛЕННЯ ФОРМУВАННЯ ТА ВИКОРИСТАННЯ ДОВГОСТРОКОВИХ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ В УМОВАХ ІННОВАЦІЙНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

3.1. Економіко-організаційні заходи впливу ощадно-кредитної системи на інноваційний розвиток

Без здійснення структурних економічних перетворень неможливо підвищити ефективність вітчизняного виробництва і на цій основі вирішити найгостріші соціальні проблеми, що нагромаджувалися протягом десятиріч. Активізація інноваційного процесу є тією складовою економічних вимог, які покликані забезпечити реальні зрушення в економічній структурі суспільства, перехід економіки на якісно вищий рівень індустріального розвитку та інтенсивний тип відтворення.

Більшість науковців [3, 126, 156, 179] стверджують, що інноваційна модель розвитку економіки, як система цілеспрямованих заходів органів державної влади щодо забезпечення інноваційної структурної перебудови економіки, має стати стрижневою складовою внутрішньої та зовнішньої політики України. Розвиток інноваційної моделі економіки України та інтеграція в європейський економічний простір потребує значного прискорення темпів інноваційної діяльності, посилення її впливу на економічне зростання. У розвинутих країнах світу інноваційний чинник забезпечує до 65-80% економічного зростання.

Відповідно до статистичних даних питома вага підприємств, що займається інноваційною діяльністю в Україні дуже незначна й становила на кінець 2007 року лише 14,2%, до того ж питома вага реалізованої інноваційної продукції в обсязі промисловості становить лише половину від виробленої - 6,7%.

Незадовільна ситуація у інноваційній сфері зумовлена рядом чинників серед яких найхарактернішими є низький рівень фінансування діяльності підприємств, висока ціна за кредити, великий економічний ризик, витратність виробництва, труднощі з сировиною та матеріалами, низький рівень попиту на продукцію, недосконалість законодавчої бази. Однак, у кількісному значенні (табл. 3.1) найвагомим чинником, що стримує інноваційне виробництво, є недостатність фінансування.

Таблиця 3.1

Основні чинники, що стримують інноваційну діяльність підприємств

Показники	Роки						
	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
Обстежено підприємств, шт.	2220	2247	9294	9999	1005	1300	1600
Відсутність фінансування, %	н/д	88,7	86,9	85,7	80,5	79,6	75,0
Великі витрати, %	н/д	н/д	32,9	40,3	45,3	39,3	47,2
Високі кредитні ставки, %	43,6	43,9	33,7	38,7	42,2	41,3	43,3
Високий економічний ризик, %	13,6	23,5	16,6	24,1	25,2	22,3	23,1
Труднощі з сировиною та матеріалами, %	37,8	32,2	23,3	29,2	30,2	32,1	33,0
Відсутність попиту на продукцію, %	17,5	26,8	18,9	15,0	23,3	19,2	19,8
Недосконалість законодавства, %	21,9	36,6	28,8	31,5	30,6	29,6	34,5

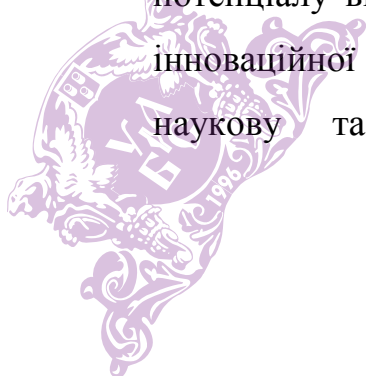
Складено автором на основі джерела [129]

Проблематиці інвестицій в інноваційну діяльність присвячено багато робіт вітчизняних та зарубіжних науковців [8, 59, 114, 177, 178]. Більшість учених-економістів [35-38, 102] виділяють наступні джерела формування інвестиційних ресурсів, які забезпечують інноваційну діяльність: власні ресурси суб'єктів господарювання, державні фінанси, іноземних інвесторів, ресурси інших суб'єктів господарювання та домогосподарств.

Відповідно до даних Державного комітету статистики власні кошти підприємства – прибуток та амортизація є сьогодні практично єдиним джерелом фінансування інноваційної діяльності. За рахунок цих коштів фінансується більше 70% усіх інноваційних проектів, тоді як кошти державного бюджету складають мізерний відсоток - 1,33%, кошти іноземних інвесторів - 2,96% від загальної кількості фінансування технологічних інновацій. Кошти інших джерел фінансування складають 21,97%, з яких 18,4% - кредити (табл. 3.2).

З метою розширення джерел фінансування інноваційного розвитку, в Україні було прийнято ряд законів. Зокрема Закон України „Про наукову та науково-технічну діяльність” [144] визначає одним із основних інструментів здійснення державної інноваційної політики бюджетне фінансування. Відповідно до Закону держава має щорічно забезпечувати бюджетне фінансування наукової та науково-технічної діяльності у розмірі не менше 1,7% ВВП. У Законі „Про пріоритетні напрями розвитку науки та техніки” [147] стверджується, що обсяг державного фінансування наукових, науково-технічних програм за пріоритетними напрямками науки й техніки має бути у розмірі не менше 30% від загального обсягу фінансування видатків на науку.

Однак, на практиці не забезпечується виконання законодавчо затверджених норм. Якщо за даними підрозділу 2.1 у кінець 2008 року внутрішній валовий продукт становив 800 млрд. грн., то бюджетне фінансування відповідно до Закону „Про наукову та науково-технічну діяльність” мало складати 13,59 млрд. грн. При цьому, відповідно до даних таблиці 2.5, на кінець 2008 року поза банками було зосереджено 154,8 млрд. грн., що надає всі підстави стверджувати про існування в державі значного потенціалу внутрішніх інвестицій, що змогли б забезпечити фінансування інноваційної сфери економіки. Реально після прийняття Закону „Про наукову та науково-технічну діяльність” бюджетне асигнування

Таблиця 3.2

Джерела фінансування технологічних інновацій (млн. грн.)

Роки	Загальна сума витрат	У тому числі за рахунок коштів							% коштів інших джерел до загальної суми витрат
		власні кошти	% власних коштів до загальної суми витрат	кошти державного бюджету	% бюджетних коштів до загальної суми витрат	кошти іноземних інвесторів	% іноземних коштів до загальної суми витрат	інші джерела	
2000	1757,1	1399,3	79,64	7,7	0,44	133,1	7,57	217	12,35
2001	1971,4	1654	83,90	55,8	2,83	58,5	2,97	203,1	10,30
2002	3013,8	2141,8	71,07	45,5	1,51	264,1	8,76	562,4	18,66
2003	3059,8	2148,4	70,21	93	3,04	130	4,25	688,4	22,50
2004	4534,6	3501,5	77,22	63,4	1,40	112,4	2,48	857,3	18,91
2005	5751,6	5045,4	87,72	28,1	0,49	157,9	2,75	520,2	9,04
2006	6160	5211,4	84,60	114,4	1,86	176,2	2,86	658	10,68
2007	10850,9	7999,6	73,72	144,8	1,33	321,8	2,96	2384,7	21,97

Складено автором на основі джерела: [128, 129]

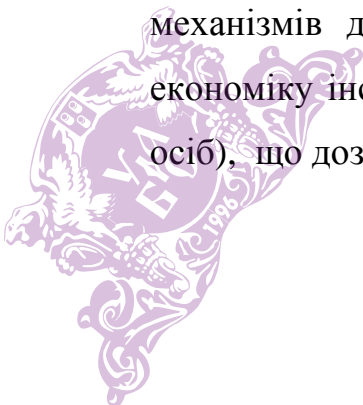

на ці цілі не перевищувало 0,48% ВВП, а на державні програми із пріоритетних напрямків розвитку виділялося лише 3-4% загальних затрат державного бюджету на науку [27].

Показник прямих іноземних інвестицій в Україні за період від 1992 до 2005 років в перерахунку на одну особу є одним із найнижчих для країн з перехідною економікою і складає менше 300 дол. США, що ставить нас поряд з такими країнами, як Узбекистан, Таджикистан і Киргизія. У той же час Чехія, Угорщина та Естонія мають обсяги прямих інвестицій від 3000 до 4000 дол. США на одну особу [72]. Отже, в Україні іноземні інвестори суттєво не впливають на оновлення технологічної структури виробництва: річний приріст прямих іноземних інвестицій у 2003 році становив лише 1,186 млрд. дол. США, що становить 2,5% від ВВП. У 2005 році цей показник зріс у декілька разів у зв'язку з купівлею „Криворіжсталі”, але це не є підґрунтям, щоб говорити про покращення ситуації із надходженням коштів іноземних інвесторів у інноваційні сферу [27].

Відповідно до рис. 3.1, основні фінансові кошти до виробників інноваційної продукції надходять від інвесторів, що представлені у вигляді державних та місцевих бюджетів, іноземних та вітчизняних інвесторів. Зв'язок між споживачами (домогосподарствами) та виробниками представлений у вигляді товарів, продукції, які надходять до споживачів, та незначним фінансуванням домогосподарствами виробників посередництвом цінних паперів (акції, облігації). Таким чином, споживачі виробленої продукції практично не беруть участі в її фінансуванні, що й змушує виробників шукати іноземних інвесторів.

Одним із завдань ощадно-кредитної системи є створення умов та механізмів для максимального залучення вільних коштів у національну економіку інститутами системи у вигляді заощаджень (переважно фізичних осіб), що дозволить збільшити інвестиції в інноваційну сферу економіки.

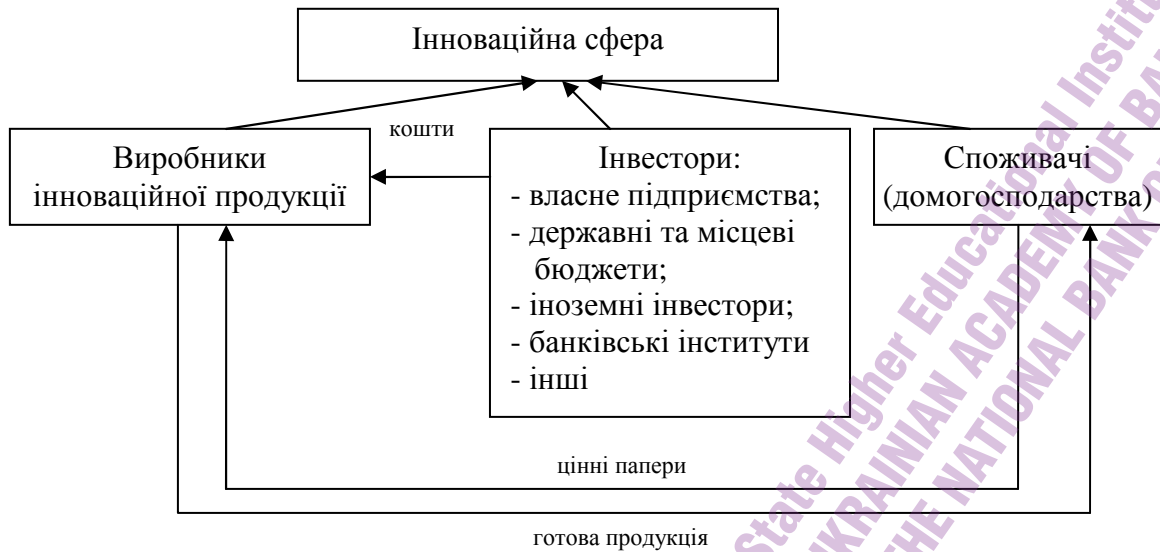

Рис. 3.1 Проста схема фінансування інноваційної сфери.

Таким чином, кінцеві споживачі продукції (домогосподарства) самі можуть стати інвесторами виробництва цієї ж продукції, а ощадно-кредитні інститути не тільки забезпечуватимуть фінансування, а й виступатимуть посередниками між усіма учасниками інноваційної сфери.

Окрім того, довгострокові кредити інститутів системи, зокрема банківських інститутів, на відміну від інших фінансових джерел мають ряд переваг. У способах фінансування виробничої діяльності за рахунок власних та запозичених фінансових ресурсів існують суттєві відмінності. Основна різниця полягає в тому, що відсоткові платежі є складовою валових витрат, і на цю суму, відповідно, зменшується база оподаткування підприємства. Натомість дивіденди сплачуються з чистого прибутку. Такий ефект іноді називають ефектом податкової економії. Таким чином, фінансування за рахунок запозичених коштів порівняно із фінансуванням за рахунок власних є більш вигідним для підприємства [120].

На рис. 3.2 зображено місце ощадно-кредитної системи у структурі фінансового забезпечення інноваційної діяльності. Зміст інноваційної

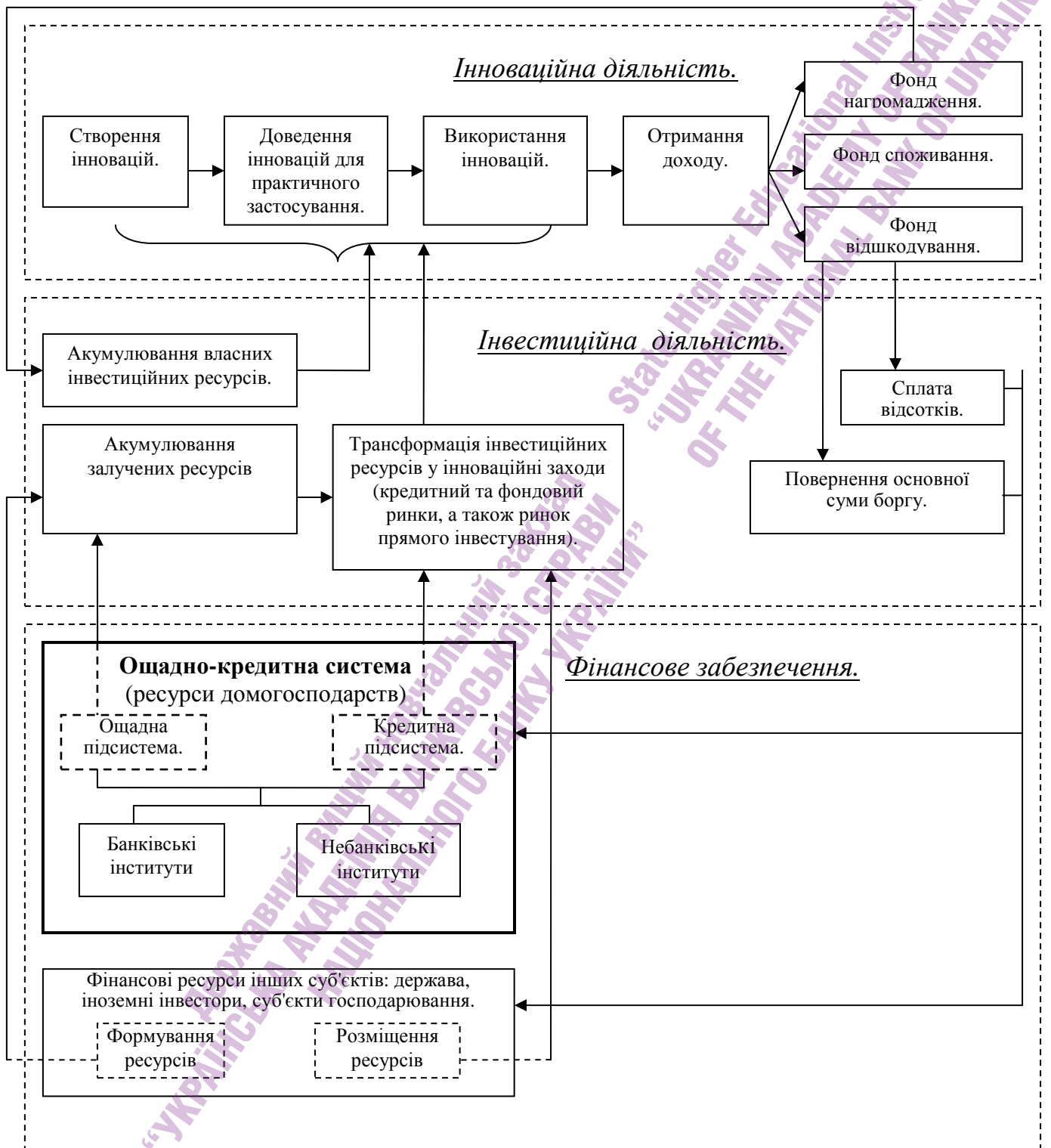
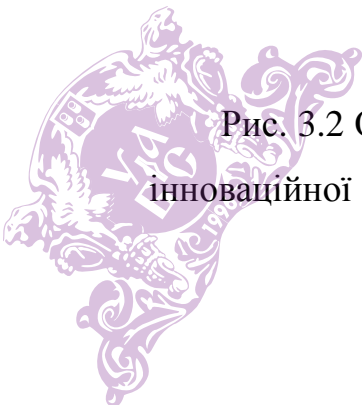

Рис. 3.2 Ощадно-кредитна система у структурі фінансового забезпечення інноваційної діяльності

діяльності полягає у генерації нових науково-технічних ідей, які через їх реалізацію у практичних розробках можуть призвести до отримання додаткового економічного ефекту. Фінансування інноваційної діяльності проявляється через кругообіг інвестиційних ресурсів. Даний кругообіг складається з наступних етапів: акумулювання фінансових ресурсів, їх розміщення у інноваційні проекти, повернення основної суми та одержання прибутку. Необхідно підкреслити, що взаємозв'язок інвестиційної та інноваційної діяльності проявляється на етапі розміщення ресурсів, коли одним із основних критеріїв визначення інвестиційних проектів, що будуть фінансуватись, виступає рівень їх інноваційності.

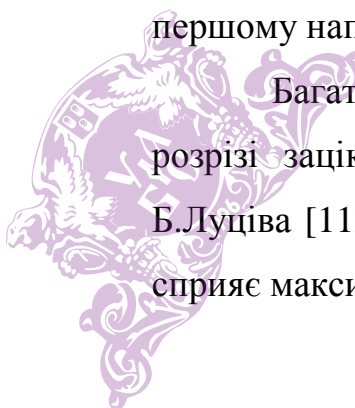
Також доцільно відзначити способи розміщення інвестиційних ресурсів у інноваційні проекти. Пропонуємо взяти за основу класифікацію форм трансформації інвестиційних ресурсів у інноваційні заходи, яка запропонована Т.А. Васильєвою [36, с. 119] і включає наступні види ринків: кредитний, фондовий та прямого інвестування.

Досвід розвинених країн показує [103, 153, 154 с.29], що банківські інститути в інноваційно-інвестиційному процесі можуть працювати в трьох напрямках:

- обслуговування руху коштів, що належать клієнтам та призначені для інвестицій в інновації;
- акумуляція заощаджень та спрямування їх на ринок цінних паперів;
- вкладання в інноваційно-інвестиційні проекти як власних так і залучених коштів.

Інститути банківської системи України нині працюють переважно в першому напрямі.

Багато вчених досліджували проблематику банківської діяльності в розрізі зацікавленості банків у інвестиційному кредитуванні. На думку Б.Луціва [112, с.10-17] і Дж. Сінкі [163, с. 458-760] банківське інвестування сприяє максимізації дохідності, ліквідності та платоспроможності.

А. Головка, В. Грушко, М. Денисенко [50, с. 291-293] вважали, що до розвитку банківського інвестування спонукає розширення дохідної і клієнтської бази банків.

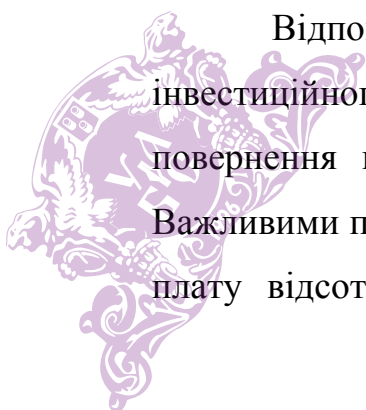
Л. Примостка [140, с. 194-196] стверджувала, що причиною, яка спонукає банки до розширення інвестиційної діяльності є висока ризикованість кредитних операцій і прагненням оптимізувати оподаткування банківських доходів.

Економіст В.В. Бочаров ототожнює інвестиційне кредитування з довгостроковим кредитуванням, яке часто називають кредитуванням прямих інвестиційних заходів. У такому кредитуванні об'єктами є проекти щодо будівництва, розширення, реконструкції та технічного переозброєння об'єктів виробничого та невиробничого призначення; придбання рухомого та нерухомого майна; створення спільних підприємств; створення науково-технічної інноваційної продукції; інтелектуальних цінностей та інших об'єктів власності; заходи з охорони природи [24, с.23].

Неможливо не погодитися з думкою економістів А.А. Пересади, Т.В.Майорової [135, с. 210], що інвестиційний кредит - це економічні відносини між кредитором та позичальником на засадах повернення і, як правило, з виплатою процентів.

Банківське інвестування має свою характерну ознаку, сутність якої полягає в тому, що це кредитування здійснюється відповідно до вимог Закону України „Про інвестиційну діяльність”, а також має відповідати нормам законодавчих та нормативних актів, які регулюють банківські операції при проведенні кредитування та організації інвестиційної діяльності [45].

Відповідно до принципів поворотності та строковості об'єктами інвестиційного кредитування можуть бути лише ті об'єкти, які передбачають повернення позичкових коштів у визначений кредитною угодою строк. Важливим принципом кредитування є принципи платності, який передбачає плату відсотків за його використання. Відповідно до цього, об'єктами

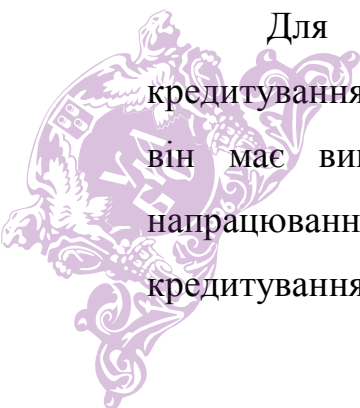

інвестиційного кредитування не можуть бути об'єкти соціально-культурної сфери, культові споруди, тому що вкладання коштів в них має безстроковий, безповоротний та некомерційний характер.

Важливим принципом належності кредитів до інвестиційних є те, що вони спрямовані не на задоволення поточних потреб або на придбання уже створеної вартості, а на забезпечення подальшого збільшення вартості за рахунок будівництва, реконструкції, модернізації, тобто створення нових потужностей сфери виробництва та обігу. До інвестиційного кредитування не можуть належати кредити, спрямовані на фінансування тимчасових потреб підприємств у обігових коштах. До кредитів для формування обігового капіталу належать кредити, видані діючим підприємствам на придбання сировини, матеріалів, формування товарних запасів, під готову продукцію на складі та відвантажені товари, а також кредити, видані на фінансування операцій експорту та імпорту товарів і послуг, операцій факторингу і з надання форфейтингових послуг. На фінансування оборотного капіталу спрямовуються також кредити для фінансування розрахунків за товари і послуги за допомогою платіжних карток, на поповнення обігових коштів, на виплату заробітної плати. До цієї категорії належать також споживчі кредити, тобто безпосередньо спрямовані на відтворення засобів життєдіяльності людей (їжа, одяг, відпочинок тощо) [45].

До установ, що надають, спрямований головним чином на створення нових виробництв, інвестиційний кредит належать інвестиційний, інноваційний та іпотечний банки, які вважаються спеціалізованими, та універсальні банківські установи. Водночас, всі вони вирішують тотожні завдання, які окреслено на рис. 3.3.

Для того, щоб банк здійснив операцію щодо інвестиційного кредитування, головна мета якого полягає у створенні додаткової вартості, він має виконати три організаційно-розпорядчих завдання. Перше - напрацювання та реалізація специфічних заходів щодо інвестиційного кредитування, друге – дотримання схем кредитування, третій – здійснення

контролю за ефективним, економічно обґрунтованим використанням кредиту.

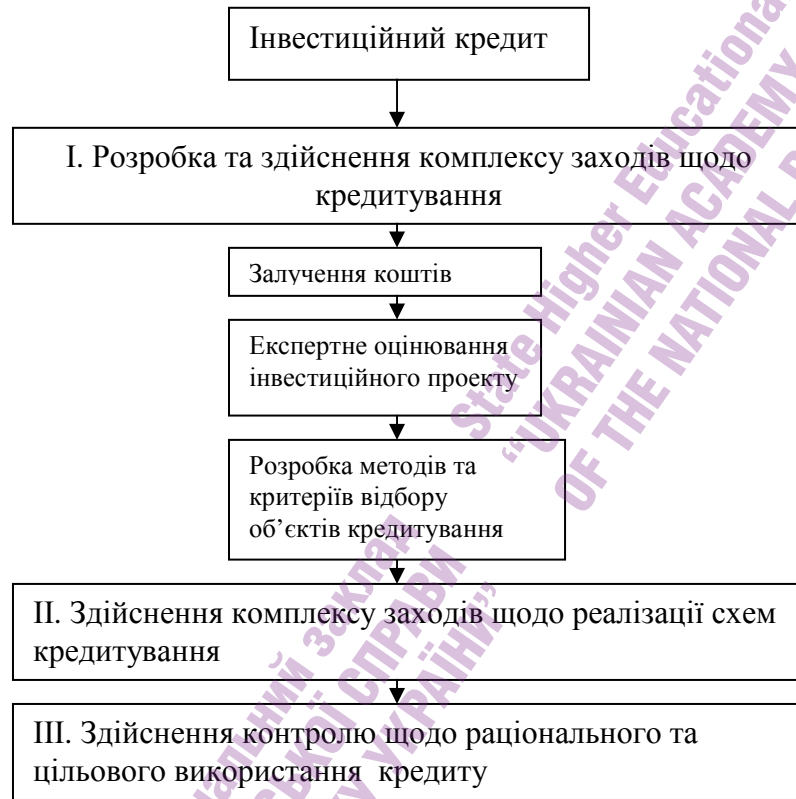

Рис. 3.3 Основна схема інвестиційного банківського кредитування.

З метою залучення фінансових ресурсів для здійснення інвестиційного кредитування важливе місце в його організації відводиться спільній роботі з іноземними інвесторами.

Специфікою інноваційного інвестування (рис. 3.4) комерційними банками є фінансування, створення та впровадження прогресивних технічних нововведень. Відповідно до Закону України „Про винахідництво” банк, який придбав повний чи частину обсягу авторських прав на нововведення, організовує його впровадження та широкомасштабне тиражування, а витрачені фінансові ресурси повертаються банкові у вигляді частки прибутку [136].

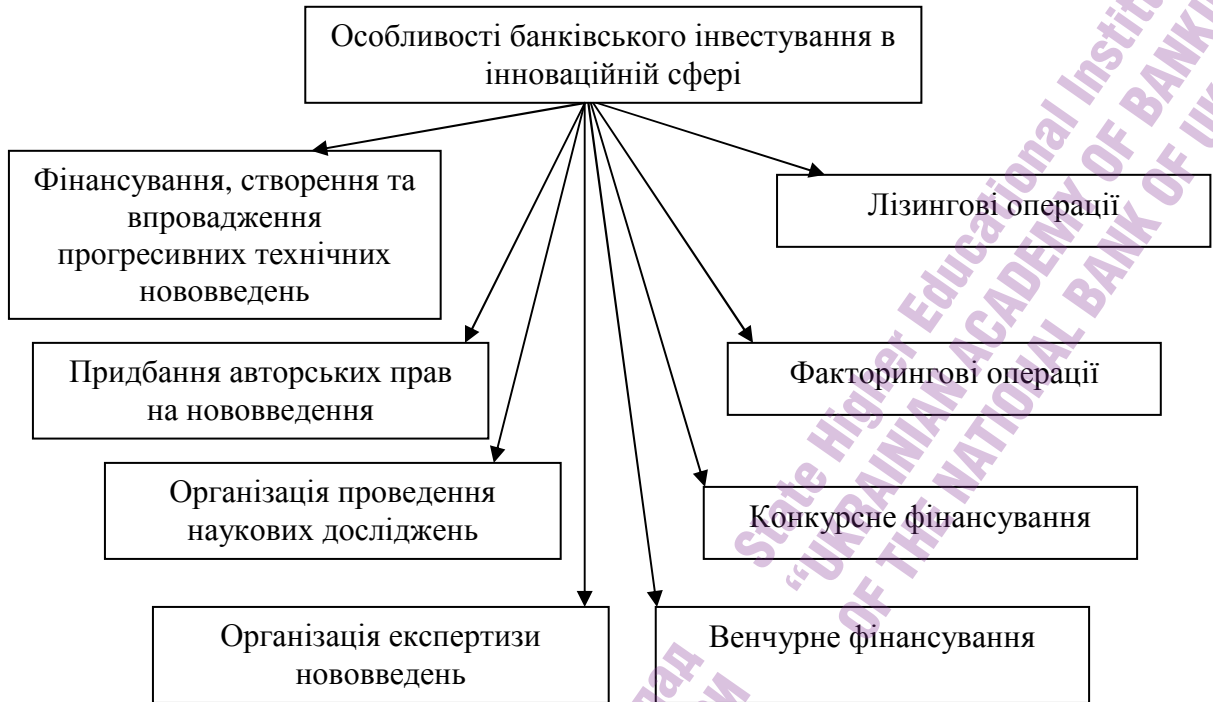

Рис. 3.4 Особливості банківського інвестування в інноваційній сфері.

Інвестиційний кредит на інноваційне виробництво може бути виданий під наявні фонди заявника, або під гарантію іншої організації, або під укладені договори на придбання продукції, що виробляється з використанням кредитованого нововведення. Процентна ставка за кредит на створення інновації встановлюється залежно від її об'єктивності, строків окупності та відповідності пріоритетам науково-технічного розвитку держави.

Банк може впроваджувати нововведення на основі придбаних (здебільшого збиткових) або новостворених підприємств. Реконструйоване виробництво здається в оренду. Орендар відраховує зумовлену в договорі суму на покриття банківських витрат (лізингові операції). Також банк може сплатити рахунки та заборгованість підприємства, акредитувати його технічну переозброєність і розвиток на базі портфеля інновацій. Для стимулювання діяльності реконструйованого підприємства процентна ставка за кредит може бути зменшена за рахунок надання банку на певний строк

можливості брати участь у розподілі прибутків (факторингові операції) [136, с. 263].

Також банк може надавати своїм клієнтам комплекс фінансово-кредитних послуг для забезпечення робіт, що супроводжують упровадження нововведень. Банк, заохочуючи висококваліфікованих спеціалістів, може організувати проведення відповідних досліджень та розробок, проводити комплекс експертиз інновацій. Нововведення оцінюються з наукової, техніко-технологічної, економічної позиції.

Для того, щоб ефективність використання кредитів на інноваційну довгострокову діяльність була високою, державі необхідно забезпечити:

- формування та відбір найперспективніших інноваційних ідей;
- проведення фундаментальних (теоретичних) та прикладних досліджень, розробку, проектування та експериментальне виробництво нової продукції;
- напрацювання і запровадження спеціальних програм Уряду України, які б забезпечили концентрацію кредитних ресурсів і визначили пріоритетні галузі економіки, в котрі, як «локомотиви» національної економіки, першочергово направлялися б заощадження.

Небанківські фінансові установи, на жаль, в Україні не відіграють в інвестиційному процесі тієї ролі як за кордоном. Наприклад, страховий ринок у країнах зі сталою економікою вибудовується таким чином, щоб у процесі господарської діяльності послуги надавалися комплексно і вони системно охоплювали страхування, за необхідності – перестраховання. Причому, напрацьована за кордоном система сприяє в бізнесовій діяльності виробництв всіх форм власності.

В Україні страховий ринок проходить лише законодавче утвердження та організаційне становлення. Водночас його роль у функціонуванні фінансової системи невпинно зростає, оскільки страхові угоди сприяють

накопиченню фінансових ресурсів для інвестування, насамперед, інноваційної діяльності. Впливає цей ринок і на захист виробників від ризиків.

Тотожні дії мають такі небанківські установи як інвестиційні фонди та компанії. Їх основна мета - залучення ресурсів за рахунок випуску цінних паперів і розміщення цих ресурсів в цінні папери інших емітентів, тобто ці інституції діють шляхом створення і використання пайових фондів.

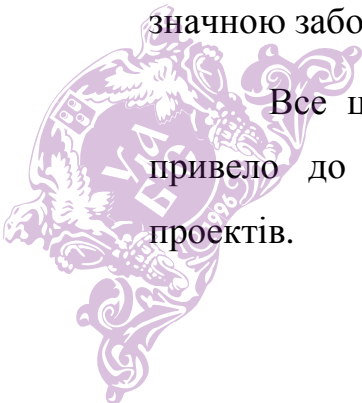
Створення інвестиційних фондів, компаній та довірчих товариств, незважаючи на зловживання на етапі становлення, - це тільки початок і, безперечно, з розвитком інвестиційного процесу буде покращуватись і вдосконалюватись законодавча і нормативна база взаємного інвестування.

Надалі є доцільним впровадження державного страхування інноваційних кредитів і надання державних гарантій за стратегічно пріоритетними напрямками інноваційного фінансування. Зокрема, доцільно було б дотримуватися умови: обсяг інноваційного кредиту залежить від обсягу власних коштів, які виробник використав та інноваційну діяльність у минулі роки. Слід запровадити преференції тим виробникам, котрі, наприклад, впроваджують інноваційні програми понад п'ять і більше років.

Також стимулюючим заходом щодо подальшого кредитування інноваційної діяльності може бути часткове або повне звільнення банків чи небанківських фінансових установ від оподаткування прибутків.

У теперішній час в Україні світова економічна криза розбалансувала фінансовий ринок, який характеризується припиненням банківськими і небанківськими фінансовими установами кредитної діяльності, відсутністю на рахунках підприємств великого і малого бізнесу обігових коштів, значною заборгованістю із заробітної плати тощо.

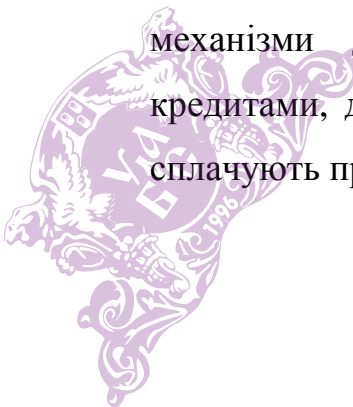
Все це негативно вплинуло на інноваційну діяльність виробників, привело до часткового чи повного зупинення реалізації інноваційних проектів.

На наш погляд, задля сприяння виходу України з економічної, а в основному із фінансової кризи, необхідно реалізувати такі заходи:

- відновити довіру населення до фінансових інститутів, насамперед до банківських установ, що забезпечить залучення коштів фізичних осіб на депозити, а отже відродить їх стабільне функціонування;
- плату за надані інноваційні довгострокові кредити здійснювати в рівних, визначених спільною угодою, частинах за рахунок позичальника, фінансової установи і держави;
- інноваційні кредити, що надані виробникам в іноземній валюті, перевести в національну грошову одиницю і цим самим дещо зменшити попит на іноземну валюту;
- для зменшення в обігу іноземної валюти, всі фінансові ресурси, що надходять із-за кордону, в обов'язковому порядку конвертувати в національну грошову одиницю і потім ці кошти використовувати фінансовими установами для інвестування інноваційних проектів.

Важливим також є питання зниження ризику кредитної інноваційної діяльності банків (рис. 3.5). Для цього існує необхідність, щоб виходячи з наявності високоефективних інноваційних проектів, що мають стратегічний пріоритет з точки зору цілей державної економічної політики, національним банком України був напрацьований та впроваджений механізм довгострокового рефінансування. Оскільки лише за умови сталості національної грошової одиниці, причому в усіх періодах, фінансові установи і виробники зможуть одержувати додану вартість від затрат на інноваційну діяльність. Вважаємо за необхідне, щоб були напрацьовані та проведені механізми державних дотацій процентних ставок за інноваційними кредитами, де отримувачі кредитів на фінансування інноваційних проектів сплачують проценти за нижчою (порівняно з ринковою) ставкою.

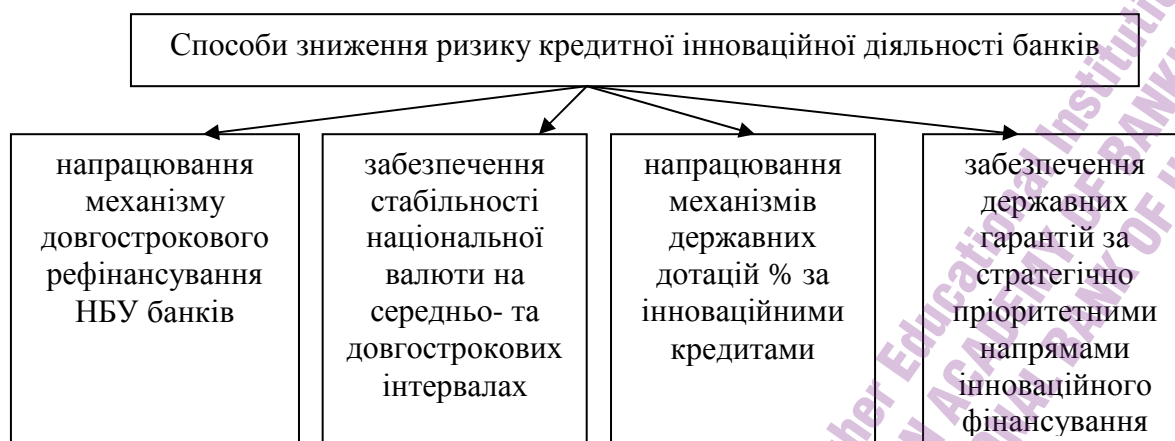

Рис. 3.5 Схеми зниження ризику кредитної інноваційної діяльності банків.

Отже, ощадно-кредитна система здатна не лише забезпечити максимізацію залучення вільних коштів в економіку країни, а також виступити основним фінансовим посередником між виробниками інноваційної продукції та її споживачами. Кінцеві споживачі продукції стають інвесторами її виробництва за посередництвом ощадно-кредитної системи, що має забезпечити системність, акумулювання й збалансування довгострокових фінансових ресурсів та їх трансформацію в інвестиційні ресурси інноваційних заходів.

3.2. Економетрична модель оцінки впливу факторів на обсяги залучення депозитів

Особливістю нинішнього етапу розвитку вітчизняної економіки в умовах переходу економіки України до ринкових відносин є збільшення інтересу фахівців до наукового вирішення проблем з використанням

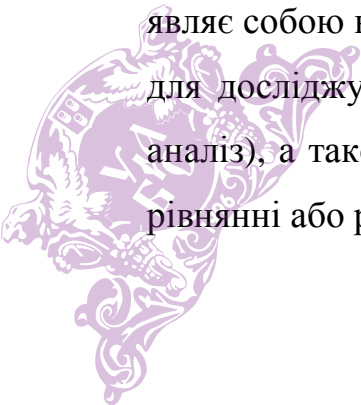
економіко-математичних методів і побудованих на їх основі моделей. Виявляється це насамперед у тому, що математичні методи і моделі в економіці вимагають ретельного вираховування всіх можливих ситуацій, що робить управлінські рішення науково обґрунтованими, динамічними для забезпечення збалансованого та стійкого господарського механізму.

При вивченні складних економічних процесів та явищ часто застосовується моделювання. Під економіко-математичною моделлю розуміється опис економічного процесу або явища, що досліджується, за допомогою абстрактних математичних співвідношень. Використання математичного моделювання в економіці та управлінні дозволяє поглибити кількісний економічний аналіз, розширити область економічної інформації, інтенсифікувати економічні розрахунки [58, 107].

Економіко-математична модель включає в себе систему рівнянь та нерівностей математичного опису економічних процесів і явищ, які складаються з набору змінних величин та параметрів. Змінні величини розділяють на дві групи: пояснювальні (залежні), які є наперед заданими та пояснювані (незалежні), які є результативним показниками. Змінні величини можуть бути двох типів: зовнішні змінні (екзогенні), та коли вони визначаються поза моделлю та вважаються для моделі заданими; внутрішні змінні (ендогенні), які визначаються в результаті дослідження даної моделі [110].

Класифікацію економіко-математичних моделей можна представити у вигляді таблиці 3.4 [58].

Одним із основних підходів у вимірі зв'язку між досліджуваним показниками в економетричній моделі є кореляційно-регресійний аналіз. Він являє собою комплекс методів, за допомогою яких визначається вид рівняння для досліджувальних показників та розрахунок їх параметрів (регресивний аналіз), а також встановлення тісноти та значимості зв'язку між змінними у рівнянні або рівняннях (кореляційний аналіз) [107].

Класифікація економіко-математичних моделей за основними ознаками

№	Ознака класифікації	Економіко-математичні моделі
1	За загальним цільовим призначенням	Теоретико-аналітичні моделі - відображають загальні властивості економіки і її компонентів з дедукцією висновків з формальних передумов
		Прикладні моделі - забезпечують можливість оцінки параметрів конкретних техніко-економічних об'єктів й обґрунтування висновків для прийняття управлінських рішень
2	За ступенем агрегування об'єктів моделювання	Макроекономічні моделі - розглядають економіку як єдине ціле, зв'язуючи між собою укрупнені матеріальні й фінансові показники: ВВП, споживання, інвестиції, зайнятість
		Мікроекономічні моделі - описують взаємодія структурні й функціональних складові економіки або поведіння однієї такої складової в ринковому середовищі
3	За конкретним призначенням	Балансові моделі - відображають вимоги відповідності наявності ресурсів і напрямків їхнього використання
		Трендові моделі - відображають розвиток моделюючої системи через тренд (тривалу тенденцію) її основних показників
		Оптимізаційні моделі - дозволяють із безлічі припустимих рішень вибрати оптимальне відповідно до критерію оптимальності
		Імітаційні моделі - призначені для використання в процесі імітації систем або процесів, які вивчаються
4	За обліком фактору часу	Статичні моделі - припускають, що всі залежності віднесені до єдиного моменту часу
		Динамічні моделі - описують економічні системи в розвитку
5	За ступенем невизначеності	Детерміновані моделі - припускають, що результати на виході однозначно визначаються керуючими діями
		Стохастичні моделі - припускають, що при заданні на вході моделі певної сукупності значень на її виході можуть виходити різні результати залежно від випадкового фактору
6	За типом підходу до досліджуваних систем	Дескриптивні моделі - призначені для опису й пояснення явищ, які фактично спостерігаються або для їхнього прогнозу (балансові, трендові моделі)
		Нормативні моделі - призначені не для вивчення устрою й розвитку економічної системи, а як повинна бути влаштована і як повинна розвиватися при прояві певних критеріїв (оптимізаційні моделі й моделі рівня життя)
7	За типом математичного апарата	Матричні моделі
		Моделі лінійного програмування
		Моделі нелінійного програмування
		Кореляційно-регресійні моделі
		Моделі теорії масового обслуговування
		Моделі сіткового планування та керування
Моделі теорії ігор		

Джерело: [58]

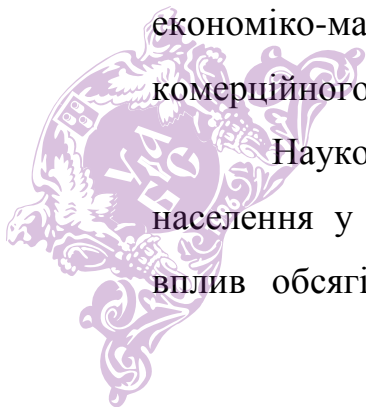
Забезпечення сталого економічного розвитку в умовах становлення інноваційної моделі вимагає пошуку необхідних фінансових ресурсів. Успішність економічної діяльності в інноваційно-інвестиційній сфері у великій мірі залежить від ступеня залучення довгострокових кредитних ресурсів банківськими та небанківськими установами до систем фінансового забезпечення відтворювальних процесів. Отже, установи ощадно-кредитної системи, що зорієнтовані переважним чином на акумулювання та розподілення середньо- та довгострокових фінансових ресурсів мають бути не лише здатними забезпечити підприємства довготерміновими ресурсам, а й стати посередниками між усіма ланками інноваційного виробництва.

З урахуванням того, що для забезпечення ефективного економічного зростання важливим джерелом інвестицій є заощадження, в Україні існує гостра необхідність удосконалення організації ощадної справи. Вона має залишатися в сфері впливу переважно державної фінансової політики. В умовах насичення ощадно-кредитної системи національними фінансовими ресурсами з'являються передумови та можливості до удосконалення та забезпечення кредитної діяльності інститутів системи, що забезпечить інвестування пріоритетних галузей економіки.

Водночас, велика відмінність у обсягах залучених та розподілених ресурсів, їх незбалансованість, виявлені при проведенні аналізу в 2 розділі, вимагають додаткового вивчення впливу факторів на залучення строкових фінансових ресурсів інститутами системи.

У роботі О.А. Дмитрієвої [61] проведено кореляційно-регресійний аналіз при розрахунках оптимізації депозитного портфеля окремих комерційних банків України. У працях Р.В. Юринець [191] побудовано економіко-математичну модель оптимального використання ресурсів комерційного банку.

Науковцем А.М. Вдовиченко здійснено оцінку внеску ресурсів населення у довгострокове кредитування економіки. Зокрема, досліджено вплив обсягів депозитів населення на величину кредитування, шляхом

побудови векторно-авторегресійної моделі (VAR). Результати дослідження свідчать про слабку орієнтацію вітчизняної банківської системи на фінансові ресурси домогосподарства.

На нашу думку, існує необхідність проведення аналізу впливу на обсяг залучених строкових ресурсів ряду факторів, таких як відсоткові ставки за ними, величини доходів населення, розміру виплати гарантованої суми за вкладами, включаючи відсотки, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб.

Аналіз нагромадження та використання довгострокових фінансових ресурсів в банківській та небанківських системах, проведений в розділі 2, показав недорозвиненість небанківського сектора та переважаючу за обсягами ощадно-кредитну діяльність банківських установ. Активи банківських інститутів майже у дев'ять разів перевищують активи небанківських фінансових установ. Все це дозволяє при розгляді ощадно-кредитної системи основну увагу сконцентрувати саме на банківських інститутах. Залучення переважної більшості фінансових ресурсів у вигляді строкових депозитів відбувається за рахунок коштів фізичних осіб у національній валюті.

Відповідно до досліджень, проведених з даними Фонду гарантування вкладів фізичних осіб [132], суми гарантованих виплат за вкладами Фондом змінювалися в такій кількісній та часовій послідовності:

24 жовтня 2001 року – сума гарантованих виплат 1000 грн.;

14 листопада 2002 року – сума гарантованих виплат 1500 грн.;

17 вересня 2003 року – сума гарантованих виплат 2000 грн.;

1 липня 2004 року – сума гарантованих виплат 3000 грн.;

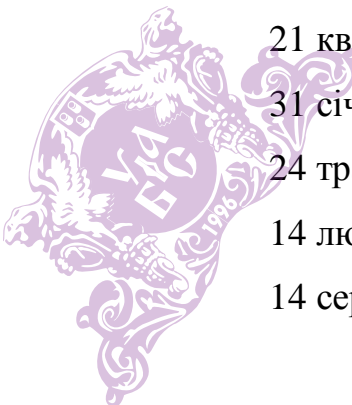
21 квітня 2005 року – сума гарантованих виплат 5000 грн.;

31 січня 2006 року – сума гарантованих виплат 8000 грн.;

24 травня 2006 року – сума гарантованих виплат 15000 грн.;

14 лютого 2007 року – сума гарантованих виплат 25000 грн.;

14 серпня 2007 року – сума гарантованих виплат 50000 грн.;

31 жовтня 2008 року – сума гарантованих виплат 150000 грн.

Таким чином, за проведенням аналізом, нами пропонується таблиця даних щодо дослідження факторів впливу на обсяги строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

**Дослідження впливу факторів на обсяги строкових депозитів
фізичних осіб в національній валюті**

№ п/п	Роки	Y (строкові депозити, млн. грн.)	X1 (процентні ставки за строковими депозитами, %)	X2 (доходи населення, млн. грн.)	X3 (виплати Фонду гарантування вкладів, грн.)
1	2002 (I півріччя)	5988	16,2	165271	1000
2	2002 (II півріччя)	7909	15,2	185073	1500
3	2003 (I півріччя)	10487	15,7	200373	1500
4	2003 (II півріччя)	13598	16,1	215672	2000
5	2004 (I півріччя)	17927	15,7	244957	2000
6	2004 (II півріччя)	16115	17,2	274241	3000
7	2005 (I півріччя)	22267	13,2	327826	5000
8	2005 (II півріччя)	28168	14,5	381404	5000
9	2006 (I півріччя)	30476	13,3	426733	15000
10	2006 (II півріччя)	39319	13,7	472061	15000
11	2007 (I півріччя)	48947	13,4	548965	25000
12	2007 (II півріччя)	70300	13,7	625868	50000

Побудовано автором на основі джерел [27-33, 131]

У даному випадку ми маємо справу з багатфакторною економетричною моделлю, де вплив декількох чинників на результативну змінну в загальному вигляді може бути описаний рівнянням [110]:

$$y = a_0 + a_1x_1 + a_2x_2 + \dots + a_mx_m + u \quad (3.1)$$

$$Y_{\text{€}} = a_0\text{€} + a_1x_1 + a_2x_2 \quad (3.2)$$

де y - досліджувана (залежна, пояснювана) змінна, або регресант;

$\hat{y}$ - теоретичне (розрахункове) значення досліджуваної змінної;

$x_1, x_2, \dots, x_m$ - незалежні, пояснюючі змінні, або регресори;

$a_1, a_2, \dots, a_m$ - параметри моделі;

$\hat{a}_1, \hat{a}_2, \dots, \hat{a}_m$ - оцінка параметрів моделі;

u - випадкова складова регресійного рівняння.

Ідентифікуємо змінні: y - обсяги строкових депозитів фізичних осіб у національній валюті, x_1 - величини ставок по строковим депозитам фізичних осіб в національній валюті, %, x_2 - величини доходів населення, млн. грн., x_3 - розміру виплати гарантованої суми по вкладах, включаючи відсотки, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб, млн. грн.

Оператор оцінки параметрів моделі $\hat{a}_j$ при використанні методу найменших квадратів (МНК) має вигляд:

$$\hat{A} = (X^T X)^{-1} X^T Y \quad (3.3)$$

де X^T - матриця, транспонована до X .

$$\hat{A} = \begin{pmatrix} \hat{a}_0 \\ \hat{a}_1 \\ \hat{a}_2 \end{pmatrix}; \quad (3.4)$$

Оскільки дана економетрична модель має вільний член a_0 , в матриці незалежних змінних X дописується одиниця й відповідно до даних таблиці 3.5 матриці X та Y матимуть вигляд:

$$X = \begin{pmatrix} 1 & 16,2 & 165271 & 1000 \\ 1 & 15,2 & 185073 & 1500 \\ 1 & 15,7 & 200373 & 1500 \\ 1 & 16,1 & 215672 & 2000 \\ 1 & 15,7 & 244957 & 2000 \\ 1 & 17,2 & 274241 & 3000 \\ 1 & 13,2 & 327826 & 5000 \\ 1 & 14,5 & 381404 & 5000 \\ 1 & 13,3 & 426733 & 15000 \\ 1 & 13,7 & 472061 & 15000 \\ 1 & 13,4 & 548965 & 25000 \\ 1 & 13,7 & 625868 & 50000 \end{pmatrix}; \quad Y = \begin{pmatrix} 5988 \\ 7909 \\ 10487 \\ 13598 \\ 17927 \\ 16115 \\ 22267 \\ 28158 \\ 30476 \\ 39319 \\ 48947 \\ 70300 \end{pmatrix}$$

Використовуючи засоби Excel, згідно з оператором, обчислюємо матриці:

- 1) використовуючи математичну функцію ТРАНСП, знаходимо транспоновану матрицю X^T

$$X^T = \begin{pmatrix} 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 & 1 \\ 162 & 152 & 157 & 161 & 157 & 172 & 132 & 145 & 133 & 137 & 134 & 137 \\ 165271 & 185073 & 200373 & 215672 & 244957 & 274241 & 327826 & 381404 & 426733 & 472061 & 548965 & 625868 \\ 1000 & 1500 & 1500 & 2000 & 2000 & 3000 & 5000 & 5000 & 15000 & 15000 & 25000 & 5000 \end{pmatrix}$$

- 2) використовуючи математичну функцію МУМНОЖ, знаходимо матрицю $X^T X$

$$X^T X = \begin{pmatrix} 12 & 177,9 & 4068444 & 126000 \\ 177,9 & 2657,83 & 58602413,6 & 1741250 \\ 4068444 & 58602413,6 & 1,6344E + 12 & 64533006000 \\ 1236000 & 1741250 & 64533006000 & 3647500000 \end{pmatrix}$$

- 3) використовуючи математичну функцію МОБР, знаходимо матрицю $(X^T X)^{-1}$

$$(X^T X)^{-1} = \begin{pmatrix} 40,74759961 & -2,20516246 & -0,00002771 & 0,00013529 \\ -2,20516246 & 0,12320861 & 0,00000128 & -0,00000531 \\ -0,00002771 & 0,00000128 & 0,0 & 0,0 \\ 0,00013529 & -0,00000531 & 0,0 & 0,0 \end{pmatrix}$$

4) використовуючи математичну функцію МУМНОЖ, знаходимо матрицю $X^T Y$

$$X^T Y = \begin{pmatrix} 311501 \\ 4424789,3 \\ 1,36776E+11 \\ 6182752000 \end{pmatrix}$$

5) знаходимо оператор оцінки параметрів моделі при використанні методу 1МНК

$$\hat{A} = \begin{pmatrix} -17471,80317 \\ 666,8790093 \\ 0,083194856 \\ 0,508343237 \end{pmatrix}$$

Отже, економетрична модель множинної регресії для довгострокового кредитування має вигляд:

$$\hat{Y}^{\text{€}} = -17471,8 + 666,879x_1 + 0,08319x_2 + 0,50834x_3$$

Коли за однакових умов незалежна змінна x_1 (процентні ставки по строковим депозитам фізичних осіб в національній валюті) змінюються (збільшується чи зменшується) на одиницю, то залежна змінна $\hat{Y}^{\text{€}}$ змінюється на 666,879 одиниць, незалежна змінна x_2 (обсяги доходів населення) змінюється на одиницю, то залежна змінна $\hat{Y}^{\text{€}}$ змінюється на 0,08319 одиниць,

незалежна змінна x_3 (виплати по відшкодуванню за вкладами Фонду гарантування вкладів фізичних осіб) змінюється на одиницю, то залежна змінна Y змінюється на 0,50834 одиниць.

При цьому можна визначити коефіцієнт еластичності (відносний ефект впливу фактора x_1, x_2, x_3 на y) за формулою [110]:

$$K_e = \frac{\frac{\partial y}{\partial x_n}}{\frac{y}{x_n}} \quad (3.5)$$

Розраховані $K_{ex1}=0,38\%$, $K_{ex2}=1,08\%$, $K_{ex3}=0,20\%$.

Коефіцієнт еластичності показує, що з перелічених факторів на обсяги строкових депозитів фізичних осіб найбільше впливають доходи населення – 1,08%, тоді як із зміною величини ставки за строковими кредитами на 1%, кількість строкових депозитів зміниться на 0,38%, а із зміною величини виплат за депозитами Фондом – на 0,20%. Сумарний коефіцієнт еластичності становить $\sum K_e = 1,66\%$, тобто обсяги залучених строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті збільшаться на 1,66% при одночасному збільшенні ставок за ними, кількості доходів населення, гарантованих виплат за депозитами Фондом гарантування вкладів фізичних осіб на 1%. Таким чином, має місце зростаюча ефективність факторів депозитної діяльності.

Визначимо множинні коефіцієнти детермінації та кореляції з використанням таблиці 3.6.

Коефіцієнт детермінації розраховується за формулою [110]:

$$R^2 = 1 - \frac{\sum_{n=1}^n (Y - \hat{Y})^2}{n - m_1} \bigg/ \frac{\sum_{n=1}^n (Y - \bar{Y})^2}{n - 1} \quad (3.6)$$

Коефіцієнт кореляції визначається за формулою [110]:

Таблиця 3.6

**Розрахунки для побудови кореляційно-регресійного аналізу впливу різних факторів на величину
строкових депозитів фізичних осіб**

№ п/п	Роки	Y (строкові депозити)	X1 (процентні ставки по строковим депозитам)	X2 (доходи населення)	X3 (виплати Фонду гарантування вкладів)	Y [^]	$(Y - \bar{Y})^2$	$(Y - \bar{Y})^2$	$u = Y - Y^{\wedge}$	$u = (Y - Y^{\wedge})^2$
1	2002 (I півріччя)	5988	16,2	165271	1000	7589,677136	337410591,9	398817541,8	-1601,677136	2565369,648
2	2002 (II півріччя)	7909	15,2	185073	1500	8824,394292	293574722,7	325781442	-915,3942917	837946,7093
3	2003 (I півріччя)	10487	15,7	200373	1500	10430,7151	241109516	239364733,7	56,28490037	3167,990009
4	2003 (II півріччя)	13598	16,1	215672	2000	12224,43643	188622213,1	152779900,2	1373,56357	1886676,881
5	2004 (I півріччя)	17927	15,7	244957	2000	14394,0462	133734664,4	64503653,67	3532,953803	12481762,58
6	2004 (II півріччя)	16115	17,2	274241	3000	18338,98612	58055721,82	96892851,67	-2223,986123	4946114,274
7	2005 (I півріччя)	22267	13,2	327826	5000	21146,15294	23157882,18	13626557,01	1120,84706	1256298,132
8	2005 (II півріччя)	28168	14,5	381404	5000	26470,50967	262239,2434	4882258,507	1697,490331	2881473,423

Продовж. табл. 3.6

9	2006 (I півріччя)	30476	13,3	426733	15000	34524,82687	73383383,79	20408559,17	-4048,826871	16392999,03
10	2006 (II півріччя)	39319	13,7	472061	15000	38562,63493	158866317,9	178505187	756,3650736	572088,1245
11	2007 (I півріччя)	48947	13,4	548965	25000	49844,02083	570522086,1	528474963,7	-897,0208279	804646,3656
12	2007 (II півріччя)	70300	13,7	625868	50000	69150,59949	1865564657	1966176013	1149,400511	1321121,535
сумарне		311501	177,9	4068444	126000	503690,8348	3944263996	3990213661	3,86353E-09	45949664,69
середнє		25958,41667	14,825	339037	10500					

Розраховано автором

State Higher Educational Institution
 "UKRAINE ACADEMY OF BANKING"
 "УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
 НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

$$R = \sqrt{R^2} \quad (3.7)$$

Розраховані відповідно до формул коефіцієнти детермінації та кореляції становлять: $R^2 = 0,984166064$, $R = 0,992051442$.

Коефіцієнти детермінації та кореляції наближені до одиниці, тому зв'язок між змінними X та Y – тісний. Значення обсягів строкових депозитів на 98% визначається варіаціями обсягів ставки за ними, доходів населення та виплатам Фонду при неповерненні депозитів і лише 2% припадає на невраховані фактори.

Значимість зв'язку між залежною Y та незалежними X у випадку множинної регресії можна перевірити за допомогою F -критерію Фішера за формулою [110]:

$$F = \frac{\sum_{n=1}^n (Y - \bar{Y})^2}{\sum_{n=1}^n (Y - \hat{Y})^2} * \frac{n - m_1}{m_1 - 1} \quad (3.8)$$

$$F = \frac{3944263996}{45949664,69} * \frac{8}{3} = 228,903462$$

Табличне значення критерія Фішера $F_{табл.}$ при ступенях вільності чисельника $(m_1 - 1) = (4 - 1) = 3$ та знаменником $(n - m_1) = (12 - 4) = 8$ й прийнятному рівню довіри $(1 - \alpha) = (1 - 0,05) = 0,95$ становитиме $F_{табл.} = 4,07$. Так як $F > F_{табл.}$ ($228,9034 > 4,07$), то існує велика значимість зв'язку між залежною та незалежними змінними в економетричній моделі.

У кореляційному аналізі для характеристики відхилень коефіцієнта кореляції, як вибіркової величини, від свого „істотного” значення необхідна перевірка його значимості за t -критерієм Ст'юдента. Даний критерій розраховується за формулою [110]:

$$t_{\alpha} = \frac{R\sqrt{n-m_1}}{\sqrt{1-R^2}} \quad (3.9)$$

$$t_{\alpha} = \frac{0,99205144 * \sqrt{12-4}}{\sqrt{1-0,984166064}} = 22,29896673$$

Табличне значення t-критерія Ст'юдента при числі ступенів вільності $(n - m_1) = (5 - 4) = 1$ й рівні значимості $\alpha = 0,05$ становитиме $t_{\alpha} = 1,860$. Оскільки $t_{\alpha} > t_{табл}$ ($22,2989 > 1,860$), можна зробити висновок про значимість коефіцієнта кореляції між змінними.

Для оцінки значимості оцінок параметрів моделі множинної регресії обчислимо t-критерій. Дисперсія залишок розраховується за формулою [110]:

$$\sigma_u^2 = \frac{\sum_{i=1}^n u_i^2}{n - m_1} \quad (3.10)$$

$$\sigma_u^2 = \frac{45949664,69}{8} = 5743708,1$$

Тоді з урахуванням стандартної похибки оцінки параметрів, розраховуємо значення t-критеріїв за формулами [110]:

$$t_{1a} = \frac{|a_0|}{\sqrt{\sigma_u^2 * c_{11}}}; \quad (3.11)$$

$$t_{2a} = \frac{|a_1|}{\sqrt{\sigma_u^2 * c_{22}}}; \quad (3.12)$$

$$t_{3a} = \frac{|a_2|}{\sqrt{\sigma_u^2 * c_{33}}}; \quad (3.13)$$

$$t_{4a} = \frac{|a_3|}{\sqrt{\sigma_u^2 * c_{44}}}; \quad (3.14)$$

$$t_{1a} = \frac{-17471,80317}{\sqrt{5743708,1 * 40,74759961}} = -1,142064241$$

$$t_{2a} = \frac{666,8790093}{\sqrt{5743708,1 * 0,12320861}} = 0,792739225$$

$$t_{3a} = \frac{0,083194856}{\sqrt{5743708,1 * 0}} = 6,025660297$$

$$t_{4a} = \frac{0,508343237}{\sqrt{5743708,1 * 0}} = 4,321889444$$

Вище було визначене табличне значення t-критерію $t_{\alpha} = 2,306$. Порівняння розрахованих та табличного значень t-критерію приводить до висновків: $t_{1\alpha}, t_{2\alpha} < t_{табл}$, що свідчить про нестійкість впливу змінних x_1 та x_2 на результативну ознаку Y ; $t_{3\alpha}, t_{4\alpha} > t_{табл}$, що вказує на істотний зв'язок незалежної змінної x_3 та x_4 на залежну Y .

На основі t-критеріїв та стандартної похибки $S_{aj} = \sqrt{\sigma_u^2 c_{jj}}$ можуть бути визначені довірчі інтервали для параметрів моделі:

$$a_0 - t_{1\alpha} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{11}} \leq a_0 \leq a_0 + t_{1\alpha} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{11}} \quad (3.15)$$

$$-17471,803 + 1,14206 * \sqrt{5743708,1 * 40,74759} \leq a_0 \leq -17471,803 - 1,14206 * \sqrt{5743708,1 * 40,74759}$$

$$0 \leq a_0 \leq -34943,60633$$

$$a_1 - t_{2\alpha} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{22}} \leq a_1 \leq a_1 + t_{2\alpha} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{22}} \quad (3.16)$$

$$666,8790 - 0,79273 * \sqrt{0,123208 * 5743708,1} \leq a_1 \leq 666,8790 + 0,79273 * \sqrt{0,123208 * 5743708,1}$$

$$0,0 \leq a_1 \leq 1333,758019$$

$$a_2 - t_{3a} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{33}} \leq a_2 \leq a_2 + t_{3a} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{33}} \quad (3.17)$$

$$0,0831948 - 6,0256602 * \sqrt{5743708,1 * 0,0} \leq a_2 \leq 0,0831948 + 6,0256602 * \sqrt{5743708,1 * 0,0}$$

$$0,0 \leq a_2 \leq 0,166389713$$

$$a_3 - t_{4a} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{44}} \leq a_3 \leq a_3 + t_{4a} \sqrt{\sigma_u^2 * c_{44}} \quad (3.18)$$

$$0,5083432 - 4,3218894 * \sqrt{5743708,1 * 0,0} \leq a_3 \leq 0,5083432 - 4,3218894 * \sqrt{5743708,1 * 0,0}$$

$$0 \leq a_3 \leq 1,016686473$$

Так як значення стандартних помилок S_{aj} не перевищують абсолютні значення оцінок параметрів $\hat{\epsilon}_j$, то це означає, що оцінки параметрів є незміщеними.

Проведений кореляційно-регресійний аналіз дає можливість зробити ряд висновків: між обсягами строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті, відсотковими ставками за ними, доходами населення та величиною гарантованих виплат за депозитами, включаючи відсотки, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб існує тісний зв'язок. Адже, відповідно до значень коефіцієнтів детермінації та кореляції, значення обсягів строкових депозитів на 98% визначається варіаціями вказаних факторів і лише 2% припадає на невраховані фактори. Коефіцієнт еластичності показує, що з перелічених факторів на обсяги строкових депозитів фізичних осіб найбільше впливають доходи населення – 1,08%, тоді як зі зміною величини ставки за строковими депозитами на 1%, кількість строкових депозитів зміниться на 0,38%, а зі зміною величини виплат за депозитами Фондом – на 0,20%. Сумарний коефіцієнт еластичності становить $\sum K_e = 1,66\%$, тобто обсяги залучених строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті збільшаться на 1,66% при одночасному збільшенні ставок за ними, кількості доходів населення, гарантованих виплат за депозитами Фондом гарантування вкладів фізичних осіб на 1%. Таким чином, має місце зростаюча ефективність факторів депозитної діяльності.

За допомогою F-критерію Фішера підтверджено значимість зв'язку між змінними X та Y в економетричній моделі. Отже, побудована регресійна модель відповідає реальній дійсності. На основі t-критеріїв та стандартної похибки визначено довірчі інтервали для параметрів моделі.

Таким чином, для збільшення обсягів строкових депозитів існує необхідність у підвищенні доходів населення, що неможливо досягти без макроекономічної та політичної стабільності в країні. Високий вплив величин ставок за депозитами на обсяги їх залучення вимагає перегляду депозитної діяльності фінансових установ, зокрема через удосконалення відсоткової політики. Підвищити довіру населення до інститутів системи, зокрема банківських, можливо шляхом удосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, величини виплат за депозитами якого мають вагомий вплив на обсяги залучення строкових депозитів.

3.3. Напрями удосконалення організації ощадної справи та довгострокового кредитування.

Одним із основних завдань макроекономічної політики, в рамках реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку країни на період до 2015 року та Державної стратегії розвитку регіону до 2015 року, є розробка дієвих механізмів забезпечення економічного розвитку та зростання національної економіки, які повинні передбачати: розширення межі економічних можливостей задля задоволення зростаючих потреб населення в товарах та послугах; удосконалення структури економіки; максимальну реалізацію конкурентних переваг національної економіки та її регіонів,

зміцнення та розвиток наукоємних галузей, які вже сьогодні демонструють високий технологічний рівень та конкурентоспроможність, а отже, і готовність стати локомотивами високотехнологічного зростання; створення умов для підвищення конкурентоспроможності регіонів як основи їхнього динамічного розвитку та усунення значних міжрегіональних диспропорцій; зростання інвестиційної активності економіки та підвищення життєвого рівня населення [69].

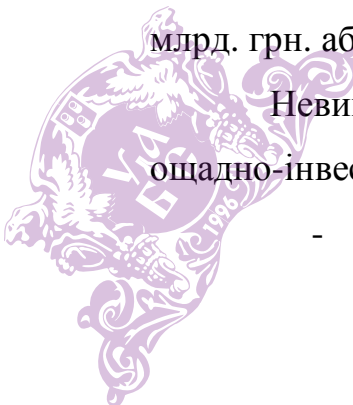
Водночас необхідно зауважити, відповідно до аналізу ощадно-кредитної діяльності фінансових установ, проведеного в 2 розділі (підрозділ 2.2), банки володіють обмеженими обсягами довготермінових коштів, або так званих „довгих грошей”, щоб можна було надавати довготермінові кредити для реалізації масштабних інноваційних програм. Для того, щоб можливості банків щодо довгострокового кредитування збільшилися, необхідно наростити обсяги їх ресурсів.

Відповідно до вимог сьогодення, переорієнтації економіки країни на інноваційний тип розвитку, актуальність питання пошуку значних фінансових ресурсів є безперечною. За результатами досліджень, проведених у розділі 2, економіка України має значний невикористаний національний фінансовий потенціал, що зосереджений поза інститутами системи.

За оцінками Міністерства економіки, загальна потреба в інвестиціях для структурної перебудови економіки України становить від 140 до 200 млрд. дол. США, за оцінками експертів Всесвітнього банку, для досягнення рівня розвитку США, Україні потрібно загалом 4 трлн. дол. США [121]. Фактично на січень 2009 року інвестиції в основний капітал складають 150 млрд. грн. або 18,75 млрд. дол. США.

Невикористані фінансові кошти, що фактично перебувають поза ощадно-інвестиційним процесом є :

- частково гроші поза банками - 150 млрд. грн., або 18,75 млрд. дол. США.;

- тіньові заощадження (не обліковані доходи) - 35 млрд. дол. США.

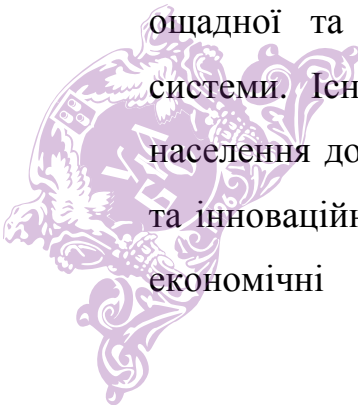
Разом невикористані фінансові ресурси держави складають 53,75 млрд. дол. США.

У зв'язку з цим, основними орієнтирами державної політики мають стати перехід до довгострокового прогнозування економіки держави, максимальне використання національних фінансових ресурсів, переорієнтація на передові, переважно інноваційні галузі виробництва, досягнення ресурсного збалансування в депозитній та кредитній діяльності як банківських так і небанківських установ.

Розв'язанню основних зазначених проблем покликана сприяти ощадно-кредитна система, яка, на думку автора, має ставити перед собою такі головні цілі:

- 1) максимальне використання національних фінансових ресурсів;
- 2) зменшення кількості вільних грошей, шляхом залучення депозитів та внесків інститутами системи;
- 3) раціональне розміщення залучених ресурсів до пріоритетних переважно інноваційних, галузей економіки;
- 4) збалансування середньо-, довгострокової кредитної та депозитної діяльності інститутів системи;
- 5) перехід до довгострокової політики щодо прогнозування економіки країни з метою визначення обсягів національних довгострокових ресурсів;
- 6) підвищення довіри населення до інститутів системи.

Досягти визначених цілей можливо за рахунок удосконалення ощадної та кредитної систем у межах становлення ощадно-кредитної системи. Існує необхідність вироблення напрямів залучення заощаджень населення до інститутів системи і перетворення їх на ресурси інвестиційної та інноваційно-інвестиційної діяльності. Ці напрями мають містити правові, економічні та соціально-політичні заходи. Їх реалізація повинна

забезпечувати насичення економіки країни національними фінансовими ресурсами, переорієнтацію державної політики на довгострокове планування, сприяти посиленню довіри населення до фінансових установ, гарантувати збереження заощаджень та отримання сталого доходу за вкладені кошти.

Модель становлення ощадно-кредитної системи, запропонована автром (рис. 3.6), має забезпечити переорієнтацію поглядів і дій економічних суб'єктів з короткострокових на довгострокові суспільні та бізнесові цілі. Все це сприятиме суттєвому поліпшенню інноваційного клімату в державі.

Удосконалення ощадної системи, в межах становлення ощадно-кредитної системи, можливо через удосконалення економіко-правової бази, поліпшення депозитної політики інститутів системи, зокрема через удосконалення відсоткової політики, діяльності Фонду гарантування вкладів, забезпечення прозорості діяльності інститутів системи, наявність накопичувальних програм уряду тощо.

Удосконалення кредитної системи можливе за умови покращення економіко-правової бази, удосконалення відсоткової кредитної політики інститутів системи, удосконалення державних програм довгострокового кредитування, удосконалення кредитування реального сектора економіки, удосконалення кредитування об'єктів господарювання в інноваційній сфері, забезпечення прозорості діяльності інститутів системи.

Також важливий вплив на становлення та подальший розвиток ощадно-кредитної системи мають забезпечення сталого розвитку економіки, стабільність національної грошової одиниці, політична стабільність, оскільки за результатами кореляційно-регресійного аналізу, переважаючий вплив на обсяг залучених строкових депозитів мають доходи населення, постійне збільшення яких не можливо досягти без забезпечення загального економічного розвитку держави.

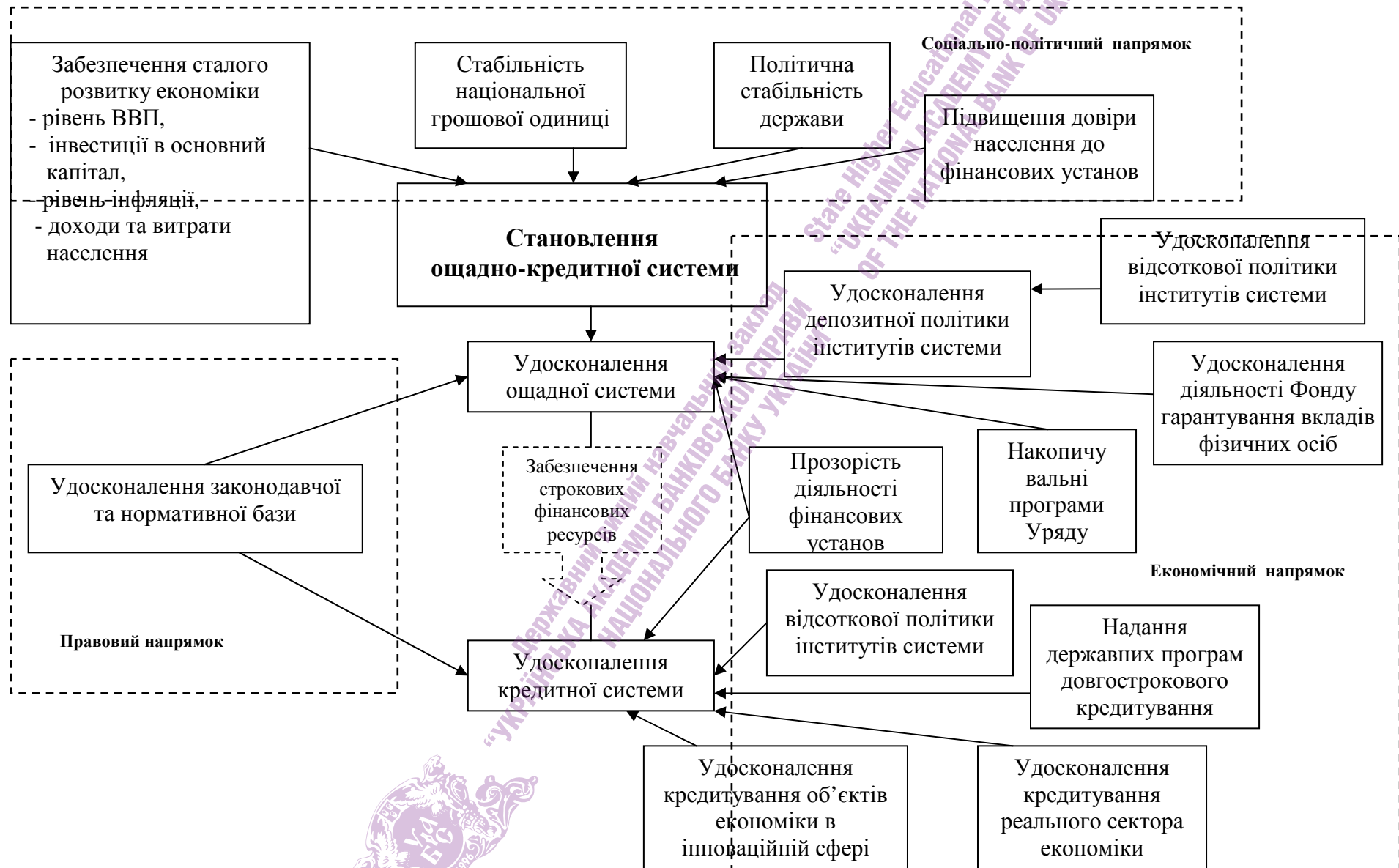

Рис. 3.6 Модель становлення ощадно-кредитної системи

Таким чином, становлення ощадно-кредитної системи можливо досягти шляхом удосконалення ощадної та кредитної діяльності в правових та економічних напрямках, що забезпечить перехід до довгострокової політики прогнозування економіки держави, максимальне використання національних фінансових ресурсів, переорієнтацію на передові, переважно інноваційні галузі виробництва, досягнення ресурсного збалансування в депозитній та кредитній діяльності як банківських, так і небанківських установ.

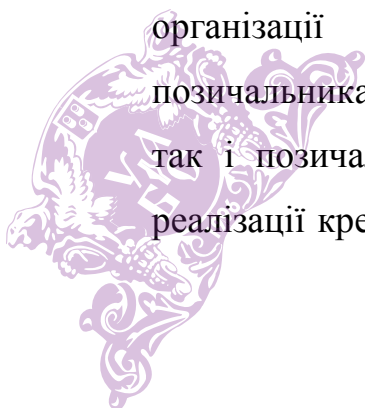
Відповідно до рис. 3.6, удосконалення ощадної та кредитної систем в умовах становлення цілісної ощадно-кредитної системи, можна здійснювати за напрямками:

1. Правові напрями.

1. Існує необхідність розробити та прийняти Верховною Радою України спеціальний Закон «Про ощадну справу в Україні», що дозволить забезпечити правову основу організації ощадної справи. Також даним Законом необхідно чітко визначити права, обов'язки вкладника та фінансової установи, що залучила депозит, забезпечити створення дійової правової системи розгляду і задоволення через суд скарг вкладників та наявність механізмів протидії встановленню недобросовісними особами контролю над банками й іншими фінансовими установами.

2. Назріла гостра необхідність розробки та прийняття Верховною Радою України Закону «Про кредит». Законодавче регулювання кредитних операцій Цивільним Кодексом свідчить, що цей Кодекс не забезпечує надійного захисту прав кредитора.

Закон «Про кредит» має законодавчо визначити принципи та умови організації кредитування, гарантувати захист прав кредитора та позичальника; чітко визначити права, обов'язки та відповідальність як банку так і позичальників; забезпечити функціонування механізмів оперативної реалізації кредитором своїх справ, зокрема реальної можливості кредитором

стягнення і реалізації майна, створення умов для скорочення процедур розгляду справ, пов'язаних із стягненнями на предмет застави.

Закон повинен чітко виписувати кредитні відносини комерційного банку з позичальниками, змістом яких мають стати основні принципи проведення кредитної політики та укладення кредитних договорів між банками і суб'єктами господарської діяльності.

Прийняття Закону дозволить створити правову базу, на якій формуватиметься загальнодержавна кредитна політика, а також внутрішньобанківська політика щодо кредитування та нормативна база кожного банку щодо її забезпечення.

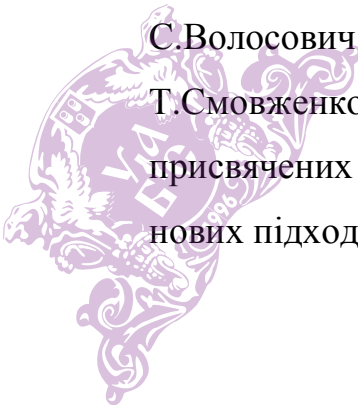
3. В Україні існує необхідність удосконалення Закону «Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг». Внесеними змінами необхідно забезпечити подальший розвиток ринку і системи небанківських фінансових установ, що дозволить задіяти на належному рівні притаманні розвинутих економікам механізми переливання капіталів між сегментами фінансового ринку і, таким чином, забезпечити вагомішу реалізацію реального сектору економіки на монетарні рішення.

II. Економічні напрями.

1. Удосконалення ощадної справи.

1.1. Заходи щодо удосконалення системи гарантування вкладів. Досягнення стійкої довіри населення до фінансових установ і, насамперед, до банківської системи, слід досягати напрацюванням стійкої системи гарантування вкладів.

Особливості діяльності системи гарантування вкладів України та зарубіжних країн висвітлені в дослідженнях вчених В. Базилевич, С.Волосович [9], М. Алексеєнко [4], В. Жупанін [70], О. Бакун [10], Т.Смовженко [165]. Незважаючи на значну кількість наукових праць, присвячених цій проблемі, сучасний стан економічного розвитку вимагає нових підходів до системи гарантування вкладів.

В умовах сучасного розитку економіки України, проблема гарантування вкладів населення стала досить актуальною. Вона в умовах світової економічної кризи та внутрішньої політичної нестабільності, має економічні, юридичні та соціально-політичні складові. Це пов'язано з рядом причин, зокрема, із знеціненням грошових заощаджень, уміщених в установи колишнього Ощадного банку СРСР та державного страхування СРСР, що діяли на території України, а також у державні цінні папери. Також, негативно на довіру населення до фінансово-кредитних установ вплинула діяльність фінансових інститутів, які не витримали умов економіки перехідного періоду й збанкрутіли.

Непоправну шкоду довірі населення до ощадно-кредитних установ нанесла фінансово-економічна криза, що вступила в активну фазу у IV кварталі 2008 року.

Ефективна система гарантування вкладів є важливим чинником конкурентоспроможності банківської системи України в умовах глобалізації, оскільки вона створює умови для розв'язання важливих завдань, таких як:

- 1) зменшення ризику кризи банківської системи;
- 2) сприяння створенню та мобілізації грошових заощаджень;
- 3) захисту вкладників від ризиків;
- 4) підвищення ефективності управління грошово-кредитним сектором економіки.

Аналіз діяльності систем страхування вкладів у розвинутих країнах показав, що серед розмаїття форм страхування у світі можна виділити дві основні – американську та німецьку [185, с. 101-103]. За критерій, який покладено в основу поділу на форми, взято власність коштів страхових фондів. Так в американській - це державна форма власності (США, Великобританія, Японія), у німецькій – власність банків-співучасників (Німеччина, Нідерланди, Австрія, Швейцарія, Франція). Така класифікація є основною. Водночас у світі існують системи й змішаного типу.

Фінансова участь держави у страхуванні вкладів може мати такі форми:

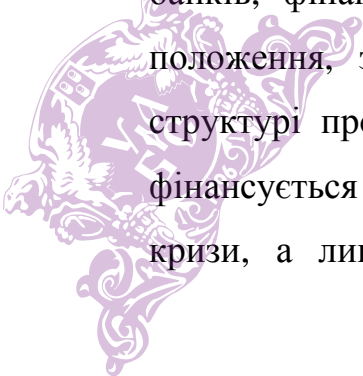
- 1) надання страховому фонду всього або частини первісного капіталу для запуску системи (Японія, Індія);
- 2) регулярні внески до страхового фонду (Іспанія, Індія, Аргентина);
- 3) держава забезпечує резервні кошти для підкріплення фонду (США).

Щодо участі банків у страхуванні вкладів, то вона може бути як обов'язкова (Великобританія, Канада, Японія, Казахстан), так і добровільна (континентальні країни Західної Європи) [113].

Внески банків-учасників у фонди захисту депозитів, як правило, обчислюються від загальної суми депозитів чи суми застрахованих депозитів, і лише зрідка при цьому враховується реальна ризиковість діяльності окремого банку. Системи внесків, які враховують ризики, що їх приймає на себе кожен банк, діють нині в Канаді, Фінляндії, США, Португалії, Швеції і, частково, в Італії [193].

Здатність залучати інші фінансові ресурси, крім внесків банків-учасників, наділяє систему страхування депозитів розвинених країн більшою гнучкістю і ступенем довіри. За такої системи ризик поширення банківської кризи значно скорочується. Її зворотним боком є те, що сама система може створити і для банків, і для вкладників ілюзію необмеженого захисту. Проте, оскільки надання позик є прерогативою уряду або центрального банку, а брати кошти в борг системам страхування депозитів дозволяється лише до певної межі, то ці проблеми загалом перебувають під контролем [193].

Дослідження страхування вкладів у розвинутих країнах показало, що управлінські витрати і фінансові втручання, в разі неплатоспроможності банків, фінансуються на основі законів, які різні в кожній країні. Такі положення, з огляду на можливі дестабілізуючі наслідки, відіграють у структурі програм гарантування депозитів основну роль. Система, що не фінансується належним чином, не може захистити вкладників банків у стані кризи, а лише затягує процедуру ліквідації банку-банкрута і збільшує

наслідки кризи. Нині існує два способи побудови фонду гарантування депозитів:

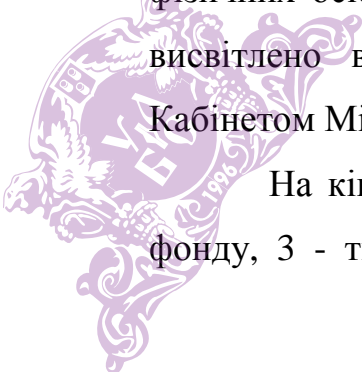
- періодичні внески (тобто система попередніх платежів), що можуть обчислюватися різноманітними способами. Такі системи існують у Бельгії, Данії, Греції, Іспанії, Португалії, Фінляндії та Швеції;
- спеціальні внески (система платежу за фактом), які можна обчислити лише за умови невиконання депозитів одним із банків. Системи внесків за фактом практикуються у Франції, Італії, Люксембурзі, Голландії та Австрії [70].

Аналіз міжнародного досвіду свідчить, що в основу побудови систем страхування депозитів мають бути покладені такі основоположні принципи:

- система страхування депозитів повинна організовуватися на основі поєднання організаційної та фінансової співучасті як недержавних, так і державних структур;
- участь у системі страхування депозитів мають брати всі банки та фінансові установи, що залучають депозити;
- страхові тарифи у межах банків-страхувальників мають диференціюватися залежно від ступеня їх загальної ризикогентності. Ступінь ризикогентності постійно вивчається фондом страхування депозитів;
- до страхування вкладів фізичних і юридичних осіб мають застосовуватися різні підходи [113].

Нині в Україні система гарантування вкладів громадян регулюється Законом України «Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб». Даним Законом встановлено засади функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, порядок відшкодування вкладів вкладникам банків, а також висвітлено відносини між Фондом, Національним банком України та Кабінетом Міністрів України [150].

На кінець 2008 року в Україні 183 банки є постійними учасниками фонду, 3 - тимчасовими [132]. Відповідно до Закону України «Про фонд

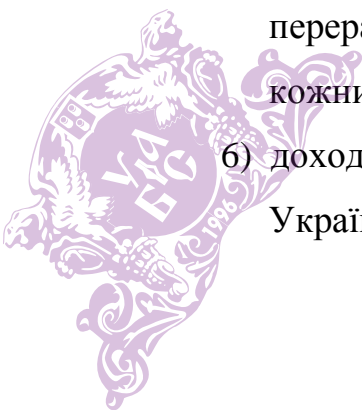

гарантування вкладів фізичних осіб», участь банків, які зареєстровані у Державному реєстрі банків і мають ліцензію на право здійснювати банківську діяльність, у Фонді є обов'язковою [150]. Виняток зроблено лише для Державного ощадного банку, що є необґрунтованим, оскільки він акумулював майже 7% вкладів фізичних осіб [170, с. 54-57].

Відповідно до Закону [150], Фонд гарантує кожному вкладнику учасника (тимчасового учасника) Фонду відшкодування коштів за його вкладом, включаючи відсотки, в розмірі вкладів на день настання недоступності вкладів, але не більше 150000 гривень за вкладом у кожному із таких учасників.

Загальна сума коштів, що акумульовані Фондом, станом на 1 січня 2009 р. складає 2987 млн. грн. [132], що, порівняно з даними 2000 року (52,5 млн. грн.), у 55 разів більше. Початково кошти Фонду було сформовано за рахунок внеску Національного банку України в розмірі 20 мільйонів гривень та зборів із банків - учасників фонду у розмірі 1% від статутного капіталу. Надалі джерелами формування коштів Фонду стали:

- 1) регулярні збори з банків-учасників;
- 2) спеціальні збори з банків-учасників (тимчасових учасників) фонду;
- 3) доходи, одержані від інвестування коштів Фонду в державні цінні папери України;
- 4) кредити, залучені від Кабінету Міністрів України, Національного банку України, банків та іноземних кредиторів, але не більше встановленого ліміту;
- 5) пеня у розмірі подвійної облікової ставки НБУ, яку сплачують банки - учасники (тимчасові учасники) фонду за несвоєчасне або неповне перерахування зборів до Фонду в розмірі не перерахованої суми за кожний день прострочення;
- 6) доходи від депозитів, розміщених фондом у Національному банку України [150].

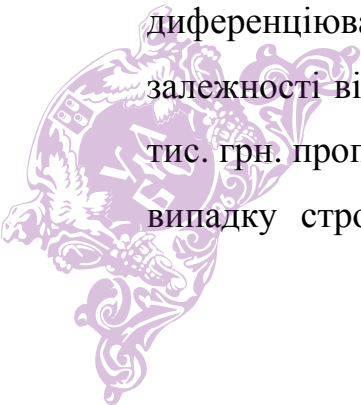

Не можливо не погодитися з думкою В.М. Кочеткова, що „серйозним недоліком існуючої системи страхування депозитів є те, що не передбачається відшкодування втрат за вкладками і депозитами юридичних осіб” [98, с. 260]. У більшості країн, що запровадили системи гарантування вкладів, страхуванню підлягають усі види депозитів як фізичних, так і юридичних осіб.

Нині серед недоліків функціонування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб в Україні є:

- недостатність джерел формування ресурсів фонду, оскільки участь держави обмежується разовим внеском, а розмір регулярних внесків є недостатнім;
- не передбачається відшкодування втрат за вкладками і депозитами юридичних осіб;
- контрольні функції Фонду обмежені правом здійснення перевірок за процесом перерахування зборів до фонду. Це не відповідає міжнародній практиці;
- з урахуванням того, що ресурси Фонду не включаються до Державного бюджету України, не передбачено плату за користування тимчасово вільними залишками його коштів (водночас при використанні бюджетних коштів банки сплачують 50% облікової ставки);
- Законом «Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб» не визначено порядок доплат фізичним особам у разі збільшення гарантованої суми відшкодування коштів за вкладками вже після дня настання наступності вкладів.

У переліку заходів щодо удосконалення ощадної справи пропонуємо диференціювати виплати за депозитами Фондом гарантування вкладів в залежності від строковості депозиту. Суму виплати за депозит у розмірі 150 тис. грн. пропонуємо виплачувати у випадку середньострокового депозиту. У випадку строковості депозиту до 1 року пропонуємо гарантовану суму

вплати зменшити до 130 тис. грн., у випадку довгострокового депозиту збільшити до 170 тис. грн. (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

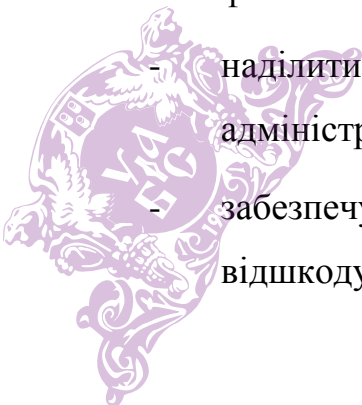
Суми компенсаційних виплат Фондом гарантування вкладів фізичних осіб залежно від терміну вкладу

Виплати по вкладу	Сума компенсації
до 1 року	130 тис. грн.
від 1 до 3 років	150 тис. грн.
більше 3 років	170 тис. грн.

Дана градація дозволить в більшій мірі зацікавити населення вкладати кошти на довгий термін.

В Україні, на наш погляд, страхування банківських вкладів має всі перспективи для подальшого розвитку. Для цього необхідно:

- розширити повноваження Фонду гарантування вкладів;
- зорієнтувати систему гарантування вкладів на захист інтересів як фізичних, так і юридичних осіб;
- встановити диференційований розмір регулярних внесків банків до Фонду залежно від ризиковості їх діяльності;
- встановити суми компенсаційних виплат Фондом гарантування вкладів фізичних осіб залежно від рівня процентної ставки за вкладом;
- наділити Фонд правами щодо участі у процедурах тимчасової адміністрації та ліквідації банку;
- забезпечувати постійне поетапне підвищення розміру гарантованих сум відшкодування за вкладами фізичних осіб за рахунок коштів Фонду.

1.2. Заходи щодо удосконаленню відсоткової депозитної політики.

Існує необхідність особливу увагу надати питанню щодо посилення ролі процентної політики в полі функціонування ощадно-кредитної системи через поліпшення регулювання відсоткових ставок, а також вжиття заходів щодо посилення зв'язку між відсотковими ставками за депозитами та кредитами.

Банкам необхідно стимулювати залучення довгострокових депозитів шляхом градації плати вкладникам за їх кошти.

Нині залучені депозити (за строками користування відповідно до статистики НБУ) розподіляються на короткострокові, залучені на 1-3 роки, залучені на 3-5 років, залучені на понад 5 років.

Аналіз плати банків за залучені депозити, залежно від строків користування показує, що різниця плати за короткострокові й за кошти залучені понад 3-5 років чи понад 5 років є незначною і перебуває в межах 2-3%. Із рис. 3.7 видно, що максимальна відсоткова ставка за депозити терміном 1-3 місяці.

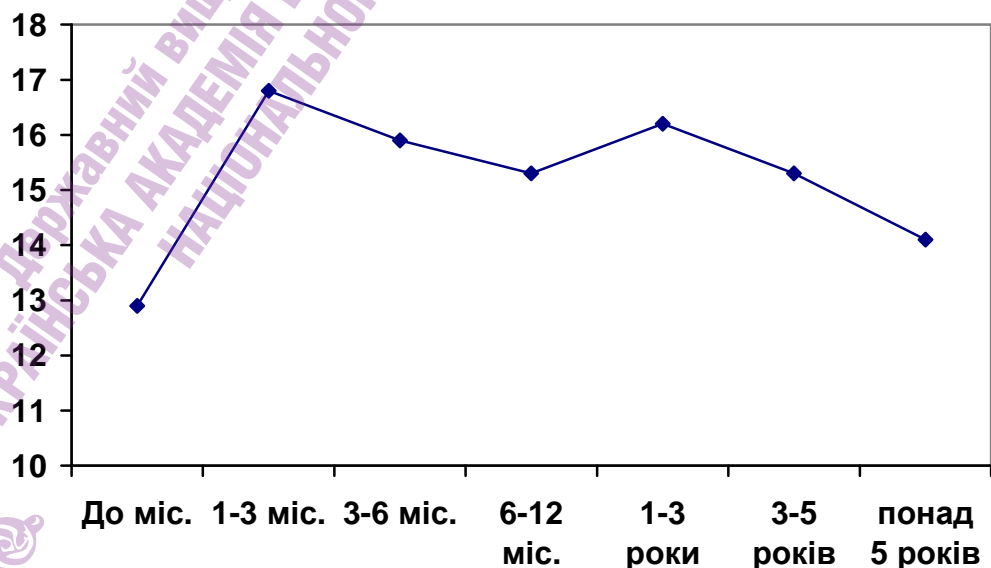

Рис. 3.7 Процентні ставки за депозитами залученими банками у фізичних осіб на кінець липня 2008 року.

Звичайно, все це не стимулює вкладників заощаджувати кошти на довгострокових вкладах. На кінець 2008 року заборгованість банків за залученими депозитами на рахунках фізичних осіб складала 197 млрд. грн. Із цих коштів довгострокові депозити склали лише 114 млрд. грн. або 57,7%.

На наш погляд, доцільно, щоб плата банків за залучені депозити терміном від 3 до 5 років була як мінімум у два рази вищою, ніж за залучені короткострокові депозити.

Вартість депозитів, залучених понад 5 років, взагалі має визначатися за шкалою, яка є доступною для вкладників і за економічною суттю є наступною: кошти, які залучаються понад 5 років, мають стартову ціну, а надалі, за кожен рік перебування депозиту на вкладі, ця ціна зростає на 0,5 відсотка.

Звичайно високий відсоток є не вигідним для банків, тому існує необхідність зменшення плати за короткострокові депозити.

1.4. Запровадження спеціальних накопичувальних програм Уряду.

В Україні існує необхідність створення економічних передумов та напрацювання механізмів щодо нарощування залучення довгострокових коштів фізичних осіб та інших довгострокових ресурсів. Це вимагає запровадження спеціальних програм Уряду України, які б забезпечували максимальну цільову концентрацію національних фінансових ресурсів в інститутах ощадно-кредитної системи.

У системі заходів щодо вдосконалення ощадної справи треба активно застосовувати зарубіжний досвід організації заощаджень населення, особливо щодо організації та використання накопичувальних інвестиційних схем, в тому числі пенсійних рахунків, рахунків на оплату навчання, рахунків на придбання житла тощо.

Особливої уваги заслуговує вивчення та запровадження зарубіжного досвіду щодо організації ринку державних цінних паперів, де організація заощаджень населення шляхом емісії спеціальних фінансових інструментів є важливою його функцією. За кордоном такими спеціальними фінансовими

інструментами є ощадні облігації, сертифікати тощо, які є неринковими, вони випускаються у паперовій формі та не підлягають обігу на вторинному ринку.

В акумуляції заощаджень громадян, їх підтримці та створенні відповідної інфраструктури, слід використати досвід США, Канади, і Великої Британії. Заслугує на увагу, по-перше, диверсифікація фінансових інструментів, по-друге, розробка й запровадження спеціальних програм, які значно спрощують взаємовідносини між державою-позичальником та населенням.

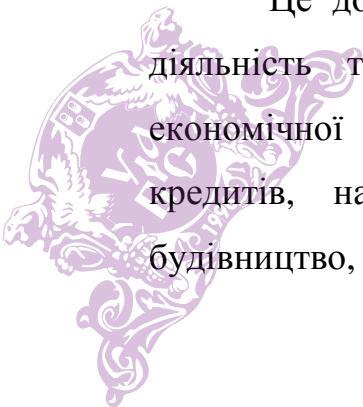
Цікавим є досвід Німеччини, відповідно до якого, за умови вкладу грошей терміном на 5 років, держава гарантувала б премії в розмірі 20% від вкладу.

2. Удосконалення кредитної справи.

2.1. Удосконалення державної підтримки довгострокового кредитування.

В Україні існує необхідність запровадження спеціальних програм Уряду України, які б визначали пріоритетні галузі суб'єктів господарювання, у котрі, як «локомотиви» національної економіки, першочергово направлялися б заощадження. Здійснення фінансової підтримки програм необхідно проводити через механізм здешевлення довгострокових кредитів за рахунок зменшення кредитної ставки, зниження оподаткування для інститутів системи, які займаються фінансуванням довгострокових державних програм через, орієнтацію на індивідуальне ставлення до клієнтів.

Це дозволить зменшити спрямування грошових коштів у поточну діяльність та сприятиме ліквідації дисбалансу між різними видами економічної діяльності позичальників (співвідношення між частками кредитів, направлених у торговельні операції та у промисловість, будівництво, транспорт, зв'язок тощо).

2.2. Кредитування в межах залучених національних ресурсів.

Використання банками коштів залучених з-за кордону для надання споживчих кредитів нарощує в Україні грошову масу, яка не підкріплена національною продукцією і сприяє зростанню інфляції та споживання імпортованих товарів, що розбалансирує зовнішню торгівлю в бік негативного для України сальдо.

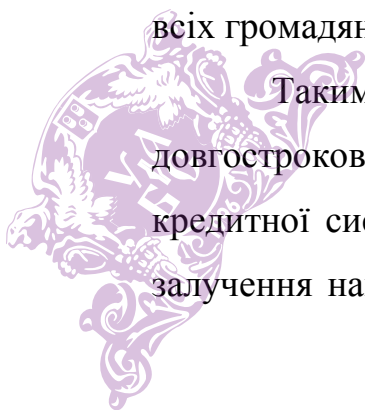
Національному банку України необхідно обмежити активність банків у наданні споживчих кредитів фізичним особам за рахунок коштів, залучених у нерезидентів (найчастіше це кредити іноземних банків). Ці кошти можуть використовуватися лише для надання кредиту суб'єктам господарювання для інвестиційної діяльності, відтворення та розширення виробництва.

3. Прозорість банківської діяльності.

Для прийняття тактичних і стратегічних рішень щодо забезпечення якісного функціонування ощадно-кредитної системи необхідно, щоб держава мала надійне інформаційне забезпечення і забезпечувала прозорість діяльності українських банків. Насамперед мова іде про рівень розкриття інформації, потрібної користувачам. Необхідно, щоб Держкомстат України публікував не просто оглядову й узагальнену статистичну інформацію, а підсумкові дані про обсяги руху матеріальних і грошових потоків на певних відрізках макроекономічного кругообороту.

Слід налагодити інформування широких верств населення щодо результатів систематичного подекадного, щомісячного, квартального та річного аналізу економічно обґрунтованих розмірів та ціни кредитних ресурсів. Ця інформація має бути зрозумілою і завжди легко доступною для всіх громадян та суб'єктів економіки й бізнесу.

Таким чином, удосконалення організації ощадної справи та довгострокового кредитування в умовах моделі становлення ощадно-кредитної системи дозволить досягти таких основних цілей, як збільшення залучення національних фінансових ресурсів до економіки країни, відносно

зменшення грошей поза банками та депозитів до запитання порівняно зі строковими депозитами, підвищення довіри населення до банківських та небанківських інститутів.

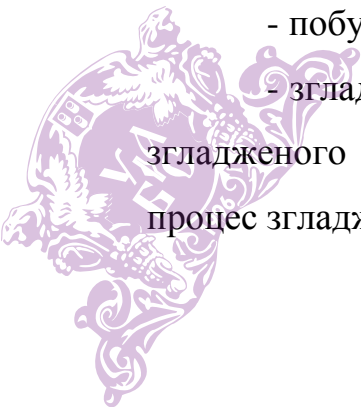
В умовах сьогодення виникло таке важливе завдання ощадно-кредитної системи як збалансування довгострокової кредитної та депозитної діяльності банківських та небанківських інститутів. Підтвердженням існування даної проблеми є стрімке зростання кількості заборгованості за кредитами, зменшення ліквідності та банкрутство банків. Критичність значень у цій сфері можна показати за допомогою прогнозування збереження тенденцій розвитку ощадної та кредитної діяльності в найближчій перспективі.

Найбільш поширеними кількісними методами прогнозування є комплекс методів екстраполяції. Слово "екстраполяція" походить від латинського *extra* - понад, додатково і *polio* - пригладжую, змінюю; тобто - високий ступінь згладженості).

Методи екстраполяції в прогнозуванні базуються на виявленні сформованих тенденцій розвитку об'єкта дослідження в минулому і теперішньому часі та перенесенні цих тенденцій у прогнозоване майбутнє. До того ж необхідним є врахування факторів та умов, що сприяють або гальмують розвиток. В основі даних методів лежить припущення про збереження в майбутньому сформованих тенденцій [57, с. 194].

При застосуванні методів екстраполяції, процес прогнозування здійснюється за наступними етапами:

- визначення динаміки показника (часового ряду), що характеризує розвиток об'єкта дослідження;
- побудова графіка динаміки фактичних значень часового ряду;
- згладжування фактичних значень часового ряду та побудова графіка згладженого ряду (у випадку одержання недостатньо згладженого тренду процес згладжування повторюється кілька разів);

- аналіз графіка з метою визначення простої математичної функції, що його описує (найчастіше це лінійна функція вигляду $Y_t = a + bt$);
- визначення невідомих параметрів обраної функції згладженого ряду;
- розрахунок прогнозних значень досліджуваного показника на період упередження [57, с. 194].

На основі економічних показників діяльності ощадно-кредитної системи, описаних у розділі 2 (табл. 2.5, табл. 2.6, табл. 2.8), побудовано таблицю 3.8, що показує значення основних показників ощадно-кредитної системи, таких як: обсяг грошової маси (M_3), грошей поза банками (M_0), обсяг депозитів, кредитів, номінальний ВВП та коефіцієнта використання депозитів за період 2002-2008 років.

У якості досліджуваного взято період 2002-2008 роки, оскільки саме з 2002 року спостерігається початок економічного зростання (реальний ВВП в дійсності почав зростати з 2000 року).

Таблиця 3.8

Значення основних показників системи та коефіцієнта використання депозитів за період 2002-2008 років

Роки	Грошова маса (M_3), млрд. грн.	Гроші поза банками (M_0), млрд. грн.	Обсяг депозитів, млрд. грн.	Обсяг кредитів, млрд. грн.	ВВП номінальний, млрд. грн.	Квик, %
2002	64,8	26,4	37,7	42,0	225,81	111,45
2003	95	33,1	61,6	67,8	267,344	110,09
2004	125,8	42,3	83,0	88,6	345,113	106,77
2005	194	60,2	132,7	143,4	441,452	108,04
2006	261	74,9	184,2	245,2	544,153	133,11
2007	396,1	111,1	279,7	426,9	712,945	152,59
2008	515,7	154,8	359,7	734,0	950,503	204,05

На рисунку 3.8 побудовано графік значень основних макроекономічних показників системи за період 2002-2008 років. Із використанням ліній тренда було побудовано графік згладжуваного ряду, що

показує графічно динаміку значень грошової маси, величини депозитів, величини кредитів із припущенням збереження у майбутньому сформованих тенденцій на протязі найближчих 7-ти років.

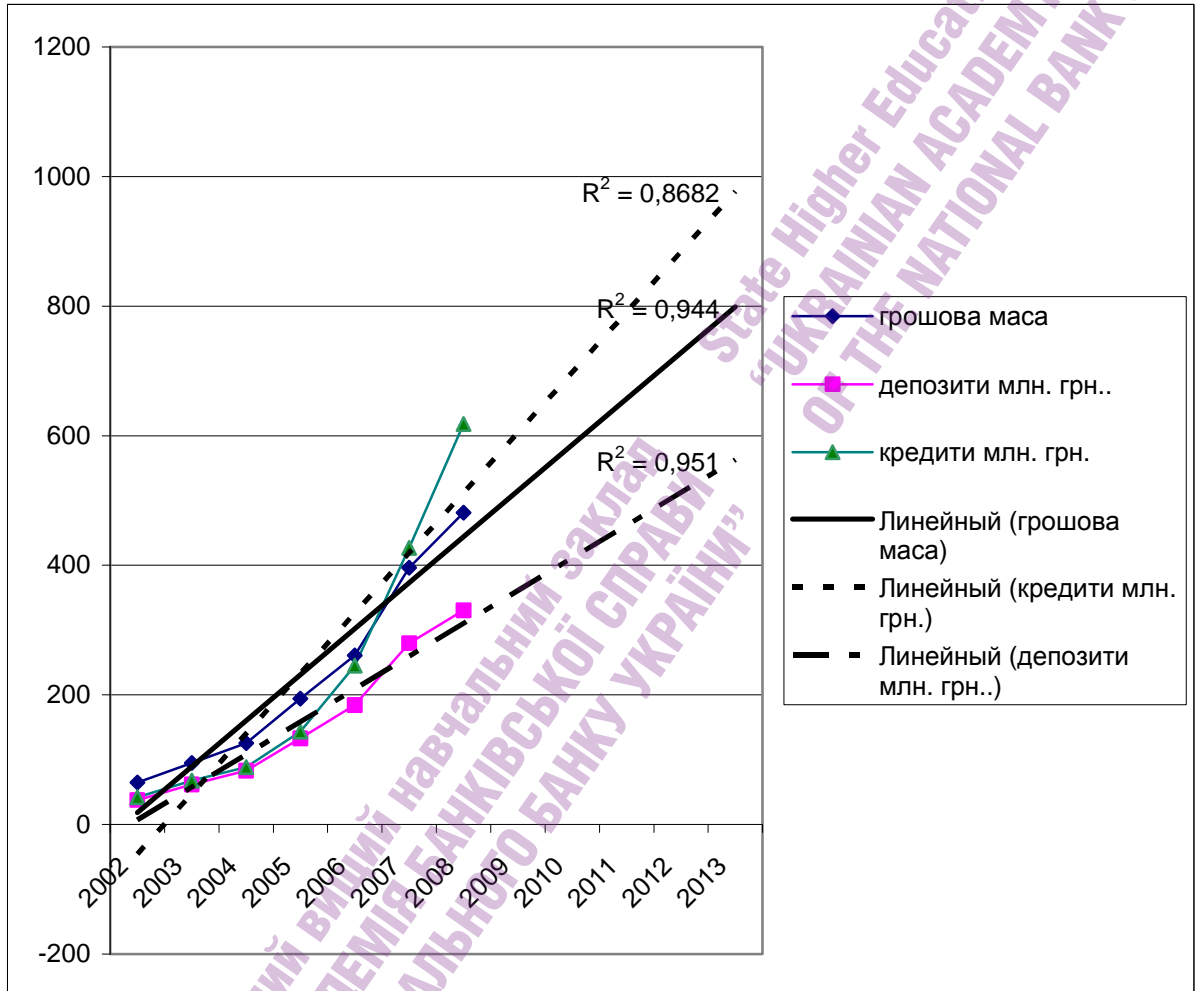

Рис. 3.8 Графік згладжуваного ряду значень

На основі економічних показників діяльності системи, описаних у таблиці 3.8, нами було розраховано відношення показників грошової маси (M_3), грошей поза банками (M_0), обсягу депозитів та кредитів до величини номінального ВВП (табл. 3.9). Проведені розрахунки показують, що в середньому за останні 7 років відношення обсягів кредитів до ВВП значно перевищують відношення обсягів депозитів до ВВП.

**Відношення окремих макроекономічних показників до ВВП за
період 2002-2008 роки**

Роки	Відношення Грошова маса (M ₃)/ВВП, %	Відношення Гроші поза банками (M ₀)/ВВП, %	Відношення Обсяг депозитів/ВВП, %.	Відношення Обсяг кредитів/ВВП, %
2002	28,697	11,691	16,702	18,615
2003	35,535	12,381	23,048	25,374
2004	36,452	12,257	24,038	25,667
2005	43,946	13,637	30,070	32,488
2006	47,964	13,765	33,857	45,066
2007	55,558	15,583	39,237	59,873
2008	54,255	16,286	37,843	77,222
Середнє значення	43,201	13,657	29,256	40,615

Складено автором

Причому, середній щорічний приріст відношення обсягів депозитів до ВВП у 1,78 рази менший від середнього щорічного приросту відношення обсягів кредитів до ВВП (табл. 3.10), що і привело до незбалансування ощадно-кредитної діяльності фінансових установ, внаслідок чого коефіцієнт використання депозитів при кредитуванні Квик, розрахований за формулою (2.12), прямує не до необхідного значення збалансування 75%, а до поступового збільшення й у кінці 2008 року складає 204,05 % (рис. 3.9).

Таблиця 3.10

**Прирости відношення окремих макроекономічних показників до
ВВП за період 2002-2008 роки**

Роки	Приріст відношення Грошова маса (M ₃)/ВВП, %	Приріст відношення Обсяг депозитів/ВВП, %.	Приріст відношення Обсяг кредитів/ВВП, %
2003	23,829	37,994	36,306
2004	2,581	4,297	1,155
2005	20,559	25,093	26,576
2006	9,144	12,594	38,716

2007	15,832	15,890	32,858
2008	-2,345	-3,552	28,976
Середнє значення	11,600	15,386	27,431

Складено автором

За допомогою методу екстраполяції нами було розраховано прогнозне значення ВВП, грошової маси (M_3), обсягів депозитів та кредитів та Квик на найближчі 7 років. Водночас, нами було враховано, що відповідно до прогнозів Міжнародного валютного фонду, у зв'язку із економічною кризою, приріст реального ВВП для України на 2009 рік складатиме мінус п'ять відсотків, рівень інфляції 17%. Тому значення показників на 2009 рік було розраховано окремо, без збереження попередніх тенденцій та у відповідності до прогнозів МВФ. Для розрахунку використовувалися дані Державного комітету статистики, відповідно до яких за 2008 рік приріст реального ВВП склав 2,1%, інфляція – 22,3%.

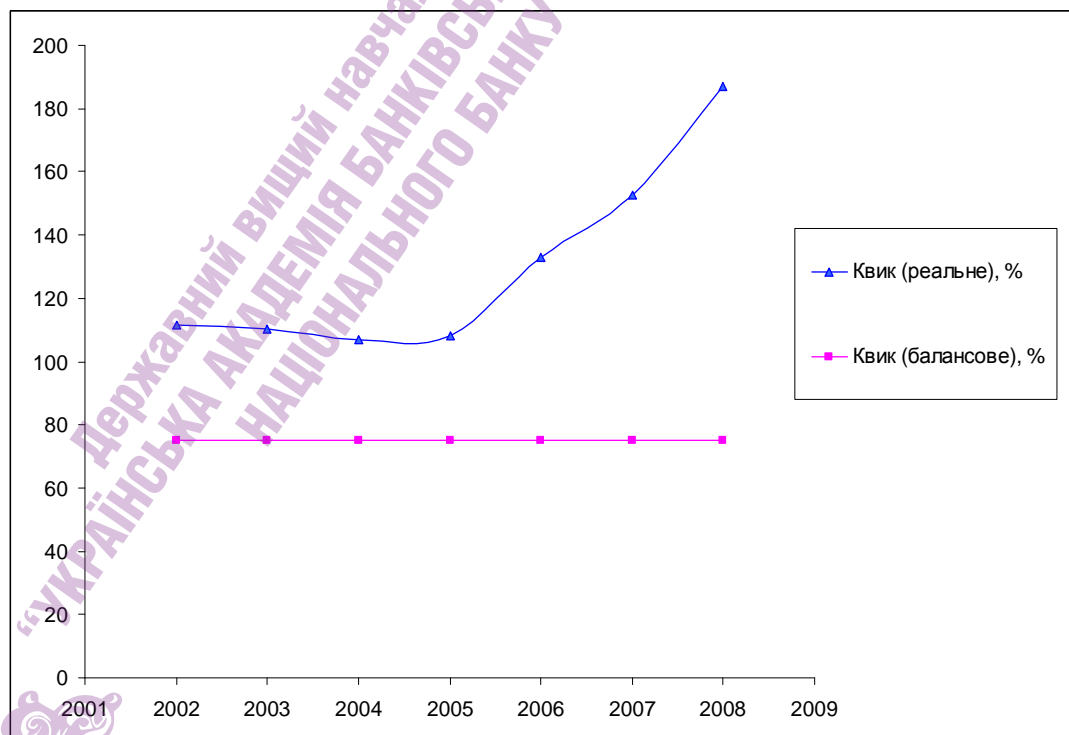
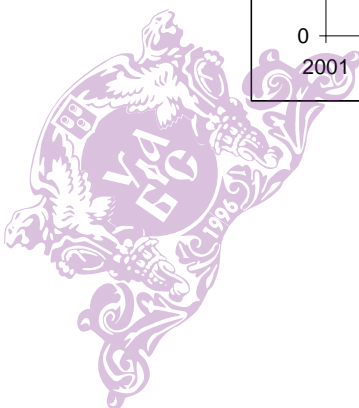

Рис. 3.9 Значення Квик за період 2002-2008 роки.

Таким чином, обсяг номінального ВВП на кінець 2008 рік складав 950503 млн. грн. Значення ВВП на кінець 2009 року, відповідно до прогнозів Міжнародного валютного фонду, становитиме 1023121 млн. грн. (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Прогнозні значення окремих макроекономічних показників на кінець 2009 року

Рік	Грошова маса (M ₃), млрд. грн.	Рівень інфляції, %	Обсяг депозитів, млрд. грн.	Обсяг кредитів, млрд. грн.	ВВП, млрд. грн.	Квик, %
2009	441,999	17%	299,329	415,539	1023,121	138,823

Складено автором

За оптимістичними прогнозами 2010 рік буде роком початку стабілізації економіки країни та поступового виходу України з економічної кризи, тому, починаючи з 2010 року, нами було розраховано прогнозні значення показників із збереженням середніх тенденцій за останні 7 років.

Відповідно до проведених розрахунків, за період 2002-2008 років середній приріст відношення обсягів депозитів до ВВП складає 15,386%, середній приріст відношення обсягів кредитів до ВВП - 27,431%. Середній приріст ВВП за рік склав 24,8%. Тому, відповідно до методу екстраполяції прогнозне відношення грошової маси (M₃), обсягів депозитів та кредитів до ВВП на період 2009-2015 роки матимуть значення, що зображено в таблиці 3.12.

Таблиця 3.12

Прогнозні значення відношення окремих макроекономічних показників до ВВП на період 2009-2015 років

Роки	Відношення Грошова маса (M ₃)/ВВП, %	Відношення Обсяг депозитів/ВВП, %.	Відношення Обсяг кредитів/ВВП, %
2009	43,201	29,256	40,615
2010	48,212	33,758	51,756
2011	53,805	38,952	65,953

Продовж. табл. 3.12

2012	60,046	44,945	84,045
2013	67,012	51,860	107,099
2014	74,785	59,839	136,478
2015	83,460	43,102	80,991

Складено автором

Відповідно до спрогнозованих значень відношення основних показників ощадно-кредитної системи до ВВП та прогнозних значень ВВП розраховується прогноз значень грошової маси (M_3), обсягів депозитів, кредитів на період 2010-2015 років (табл. 3.13).

Таблиця 3.13

**Прогнозні значення окремих макроекономічних показників на
2009-2015 роки**

Роки	Грошова маса (M_3), млрд. грн.	Обсяг депозитів, млрд. грн.	Обсяг кредитів, млрд. грн.	ВВП, млрд. грн.	Квик, %
2009	441,999	299,329	415,540	1023,121	138,824
2010	499,881	350,012	536,622	1152,034	153,316
2011	682,376	494,001	836,445	1409,154	169,320
2012	1055,979	790,402	1478,019	1758,605	186,996
2013	1470,717	1138,179	2350,526	2194,715	206,516
2014	2048,345	1638,977	3738,094	2738,975	228,075
2015	2852,838	2360,126	5944,775	3418,203	251,884

Складено автором

Отримані значення коефіцієнта використання депозитів Квик не прямують до бажаного балансового значення $K_{вик} = 75\%$, а набувають подальшого зростання й у 2015 році складатимуть 251,884%.

Відповідно до запропонованої моделі становлення ощадно-кредитної системи та отриманих результатів розрахунків через рішення задач оптимізації в Excel засобами «Пошук рішень», нами було визначено (табл. 3.14), що існує можливість збалансування кредитної та депозитної діяльності

в межах строковості залучених та наданих коштів і збільшення кількості залучених довгострокових депозитів за умови:

- збільшення щорічного приросту депозитів від 41% до 46,3%,
- зменшення щорічного приросту кредитів від 56% до 37,6%.

Таблиця 3.14

**Прогнозні значення показника Квик на 2009-2015 роки
(з використанням напрямів становлення ощадно-кредитної
системи)**

Роки	Грошова маса (М ₃), млрд. грн.	Обсяг депозитів, млрд. грн.	Обсяг кредитів, млрд. грн.	ВВП номінальний, млрд. грн.	Квик
2009	441,999	299,329	415,540	1023,121	138,824
2010	499,881	389,072	487,447	1152,034	125,284
2011	682,376	586,354	690,166	1409,154	117,705
2012	1055,979	920,300	999,360	1758,605	108,591
2013	1470,717	1423,358	1510,323	2194,715	106,110
2014	2048,345	2123,331	1995,365	2738,975	93,973
2015	2852,838	2899,300	2256,314	3418,203	77,823

Складено автором

Приріст депозитів здобувається, переважним чином, за рахунок зменшення грошей поза банками та інших національних невикористаних фінансових резервів шляхом удосконалення ощадної справи відповідно до запропонованої моделі; уповільнення приросту кредитів досягається шляхом зменшення надання короткострокових кредитів у поточну діяльність та удосконалення кредитної діяльності відповідно до запропонованої моделі.

Це дозволить не лише досягти значення коефіцієнта використання депозитів балансового значення, а й збільшити кількість залучених депозитів задля спрямування їх на інвестування пріоритетних галузей економіки. Зокрема, за допомогою запропонованої методики, за 7 років, можливе, додаткове залучення до фінансових інститутів 196 млрд. дол. США. Слід зауважити, що прогнозовані показники, за оптимістичними прогнозами

нетривалості фінансово-економічної кризи в Україні та швидкого відновлення підірваної довіри суб'єктів економіки до ощадно-кредитних установ, незначно відхилятимуться від фактичних.

Отже, за результатами проведених досліджень становлення ощадно-кредитної системи триватиме упродовж майбутніх 7 років (у разі швидкого досягнення макроекономічної стабілізації) і дозволить:

- додатково упродовж 7 років залучити до розвитку економіки держави 196 млрд. дол. США;
- збалансувати кредитну та депозитну діяльність фінансових установ;
- зменшити кількість грошей поза банками;
- перейти до довгострокової політики фінансування за рахунок зменшення надання кредитів у поточну діяльність;
- збільшити фінансування пріоритетних інноваційних галузей;
- підвищити довіру населення до інститутів системи.

Висновки до розділу 3

Одним із основних завдань макроекономічної політики, в рамках реалізації Стратегії соціально-економічного розвитку країни на період до 2015 року, є розробка дієвих механізмів забезпечення економічного зростання національної економіки, яке має передбачати: розширення межі її економічних можливостей; вдосконалення структури економіки; зміцнення та розвиток наукоємних галузей, що вже нині демонструють високий технологічний рівень та конкурентоспроможність; зростання інвестиційної активності економіки та підвищення життєвого рівня населення.

1. У дисертаційному дослідженні визначено, що основними орієнтирами державної політики мають бути перехід до стратегічного прогнозування економічного розвитку, максимального використання національних фінансових ресурсів для інвестиційних цілей, пріоритетного розвитку передових, переважно інноваційних галузей виробництва, досягнення ресурсного збалансування в депозитній та кредитній діяльності як банківських, так і небанківських установ. Помітний вплив на розв'язання означених проблем має здійснити запропонована ощадно-кредитна система, що ставить перед собою такі основні цілі: 1) максимальне використання національних фінансових ресурсів; 2) зменшення кількості вільних грошей, шляхом залучення депозитів та внесків інститутами системи; 3) раціональне розміщення залучених ресурсів до пріоритетних, переважно інноваційних галузей економіки; 4) збалансування середньо-, довгострокової кредитної та депозитної діяльності інститутів системи; 5) перехід до довгострокової політики щодо прогнозування економіки країни з метою визначення обсягів національних довгострокових ресурсів; 6) підвищення довіри населення до інститутів системи.

2. Побудовано кореляційно-регресійну модель впливу на обсяг залучених строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті таких факторів як величини відсоткових ставок за ними, величини доходів населення, розміру виплати гарантованої суми за вкладами, включаючи відсотки, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Багатофакторна кореляційно-регресійна модель має вигляд:

$$Y^{\text{€}} = -17471,8 + 666,879x_1 + 0,08319x_2 + 0,50834x_3$$

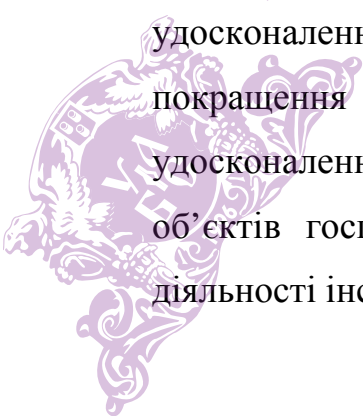
$$R^2 = 0,984, \quad R = 0,992$$

Коефіцієнт кореляції $R = 0,992$ свідчить про тісний зв'язок врахованих факторів із результативною ознакою, а коефіцієнт детермінації $R^2 = 0,984$, показує, що зміни обсягів залучених строкових депозитів на 98%

визначається варіаціями вказаних факторів і лише 2% припадає на невраховані фактори. Коефіцієнт еластичності показує, що з перелічених факторів на обсяги строкових депозитів фізичних осіб найбільше впливають доходи населення – 1,08%, тоді як зі зміною величини ставки за строковими кредитами на 1%, кількість строкових депозитів зміниться на 0,38%, а із зміною величини виплат за депозитами Фондом – на 0,20%. Сумарний коефіцієнт еластичності показує, що обсяг залучених строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті збільшиться на 1,66% при одночасному збільшенні ставок за ними, кількість доходів населення, гарантованих виплат за депозитами Фондом гарантування вкладів фізичних осіб на - 1%. Таким чином, має місце зростаюча ефективність факторів депозитної діяльності. За допомогою F-критерію Фішера підтверджено значимість зв'язку між змінними X та Y в економетричній моделі. На основі t-критеріїв та стандартної похибки визначено довірчі інтервали для параметрів моделі.

3. Розроблено модель становлення ощадно-кредитної системи, визначено правові, економічні та соціально-політичні напрями, реалізація яких забезпечить удосконалення ощадної та кредитної підсистем, збалансування депозитної та кредитної діяльності.

Удосконалення ощадної системи, в межах становлення ощадно-кредитної системи, можливе через удосконалення економіко-правової бази, удосконалення депозитної політики інститутів системи, зокрема через врегулювання відсоткової політики, удосконалення діяльності Фонду гарантування вкладів, забезпечення прозорості діяльності інститутів системи, наявність накопичувальних програм уряду. Удосконалення кредитної системи можливе за умови поліпшення економіко-правової бази, удосконалення відсоткової кредитної політики інститутів системи, покращення державних програм довгострокового кредитування, удосконалення кредитування реального сектора економіки, кредитування об'єктів господарювання в інноваційній сфері, забезпечення прозорості діяльності інститутів системи.

Також важливий вплив на становлення та подальший розвиток ощадно-кредитної системи мають соціально-економічні аспекти: стабільність національної грошової одиниці, політична стабільність, забезпечення сталого розвитку економіки, оскільки за результатами кореляційно-регресійного аналізу переважаючий вплив на обсяг залучених строкових депозитів мають доходи населення, стале збільшення яких не можливо досягти без забезпечення загального економічного розвитку держави.

4. За допомогою методу екстраполяції спрогнозовано, що становлення ощадно-кредитної системи, відповідно до запропонованої моделі упродовж майбутніх 7 років, в разі швидкого досягнення макроекономічної стабілізації, дозволить: 1) додатково залучити до розвитку економіки держави 196 млрд. дол. США; 2) збалансувати кредитну та депозитну діяльність фінансових установ; 3) зменшити кількість грошей поза банками; 4) перейти до довгострокової політики фінансування за рахунок зменшення кредитів у поточну діяльність; 5) збільшити фінансування пріоритетних інноваційних галузей економіки; 6) підвищити довіру населення до інститутів системи.

5. Визначено економіко-організаційні заходи впливу ощадно-кредитної системи на інноваційний розвиток економіки. Інститути ощадно-кредитної системи здатні не лише забезпечити максимізацію залучення вільних коштів в економіку країни, а також виступити основним фінансовим посередником між виробниками інноваційної продукції та її споживачами.

Основні положення, висновки та рекомендації, що містяться в розділі 3 дисертаційної роботи, знайшли своє відображення в публікаціях автора [89, 90, 93].

ВИСНОВКИ

У дисертації наведено теоретичне узагальнення та нове вирішення наукового завдання, що виявляється в розробці теоретико-методичних і практичних засад організації ощадно-кредитної системи та визначенні напрямів її становлення в умовах інноваційного розвитку економіки.

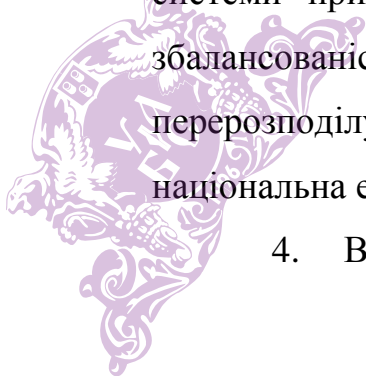
За результатами дисертаційного дослідження зроблені такі висновки:

1. Одним із найвагоміших чинників, що стримує формування в Україні власної, якісно нової інноваційної політики, є відсутність належного фінансового забезпечення усіх етапів її реалізації. За умов нестачі коштів внутрішнього і зовнішнього походження такими джерелами для інноваційного розвитку можуть стати кошти, залучені у вигляді середньо- та довгострокових депозитів і внесків, які будуть розподілені між пріоритетними галузями економіки, на умовах збалансованої, системної депозитної діяльності.

2. Обґрунтовано необхідність розгляду як окремого утворення у структурі фінансово-кредитної системи, в умовах інноваційного розвитку країни, такої складової як ощадно-кредитна система, під якою пропонується мати на увазі сукупність організаційно-економічних і перерозподільних відносин між суб'єктами економіки з приводу акумулювання і використання середньо- та довгострокових фінансових ресурсів, що використовуються банками та небанківськими фінансовими установами як джерела фінансового забезпечення інвестиційних процесів.

3. У роботі розширено коло принципів функціонування фінансово-кредитної системи шляхом додавання адаптованих до ощадно-кредитної системи принципів таких як: єдність ощадної та кредитної підсистем; збалансованість ресурсів; збалансованість відсоткових ставок; повнота перерозподілу коштів; наукова обґрунтованість методів управління; національна ефективність; цільове використання ресурсів.

4. Визначено основні інститути ощадно-кредитної системи, якими є

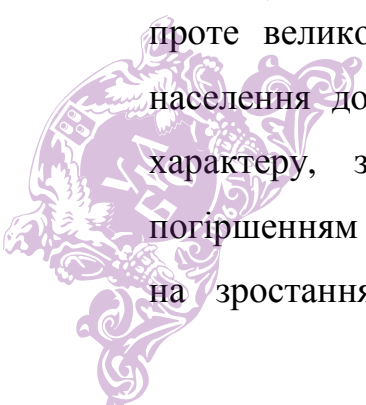

установи банківської та небанківської систем залежно від наявності та пріоритетності операцій, що спрямовані на залучення та розміщення середньо- і довгострокових фінансових ресурсів. Основними інститутами ощадно-кредитної системи є ощадні банки, недержавні пенсійні фонди, оскільки вони переважно оперують довгостроковими фінансовими ресурсами.

5. Запропоновано методичний підхід до оцінки стану ощадно-кредитної системи, зміст якого полягає у реалізації комплексу послідовних дій, а саме: аналізі зовнішнього середовища (соціально-економічні процеси, макроекономічні параметри, нормативно-правове забезпечення); аналізі внутрішнього середовища (банківські та небанківські інститути); аналізі ризиків; визначенні якісних і кількісних характеристик на основі застосування універсальних методів аналізу. Запропоновані методичні підходи дозволять: комплексно оцінити стан ощадно-кредитної системи як єдиного цілого, не обмежуючись оцінкою діяльності окремого інституту; виявити та передбачити зовнішні загрози та можливості, внутрішні слабкі та сильні сторони, оцінити та спрогнозувати ризики.

6. Визначено, що пріоритетними макроекономічними чинниками становлення ощадно-кредитної системи є: 1) зростання ВВП; 2) збільшення інвестицій в основний капітал; 3) зростання фінансового результату підприємств та організацій; 4) зростання соціальних виплат населення; 5) збільшення заощаджень населення; 6) зменшення витрат на поточні податки.

7. У роботі визначено, що ощадно-кредитна діяльність банківських установ характеризується такими ознаками: 1) приростом обсягів депозитів, проте великою кількістю грошей поза банками, низьким рівнем довіри населення до фінансових установ, недостатністю коштів довгострокового характеру, за умов існування економічної кризи різким загальним погіршенням стану депозитної діяльності банківських установ; 2) незважаючи на зростання кредитів, наданих в економіку країни, низьким рівнем

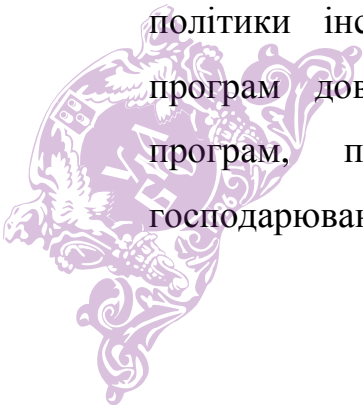

інвестиційного кредитування, випередження темпів збільшення обсягів кредитування над темпами зростання ВВП, зростання обсягів кредитів, наданих в іноземній валюті, дисбалансом кредитування різних секторів господарювання; 3) проблемністю довгострокового кредитування, що проявляється у недостатності та незбалансованості пасивів відповідної строковості.

8. Встановлено, що основними причинами, що стримують розвиток небанківських фінансових установ є: 1) відсутність довгострокової державної політики; 2) відсутність базового законодавства, яке б системно регулювало діяльність цих установ; 3) низький рівень довіри населення до діяльності небанківських установ; 4) відсутність якісного професійного рівня працівників цих установ; 5) висока чутливість до світових економічних змін.

9. Побудовано кореляційно-регресійну модель впливу на обсяг залучення строкових депозитів фізичних осіб в національній валюті таких факторів як величини відсоткових ставок за ними, обсяг доходів населення, розмір виплати гарантованої суми за вкладами, включаючи відсотки, Фондом гарантування вкладів фізичних осіб. Коефіцієнт кореляції та детермінації свідчать про тісний зв'язок врахованих факторів із результативною ознакою. Коефіцієнт еластичності показує, що з перелічених факторів на обсяги строкових депозитів фізичних осіб найбільше впливають доходи населення. Сумарний коефіцієнт еластичності показує зростаючу ефективність факторів депозитної діяльності.

10. Запропоновано напрями розвитку та збалансування ощадної і кредитної діяльності через становлення ощадно-кредитної системи, що забезпечить удосконалення законодавчої та нормативної бази, депозитної політики інститутів системи, діяльності Фонду гарантування вкладів, програм довгострокового кредитування та накопичувальних урядових програм, прозорості інститутів системи, кредитування суб'єктів господарювання інноваційної сфери.

11. Визначено економіко-організаційні заходи впливу ощадно-кредитної систем на інноваційний розвиток економіки. Кінцеві споживачі продукції самі стають інвесторами цієї ж продукції за посередництвом ощадно-кредитної системи, що забезпечує системність й збалансованість акумулювання довгострокових фінансових ресурсів та трансформацію їх у інвестиційні ресурси інноваційного характеру.

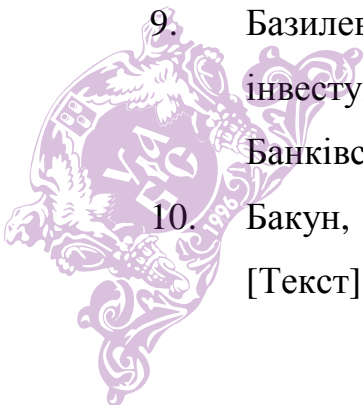
State Higher Educational Institution
"UKRAINIAN ACADEMY OF BANKING"
OF THE NATIONAL BANK OF UKRAINE

Державний вищий навчальний заклад
"УКРАЇНСЬКА АКАДЕМІЯ БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ"
НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ

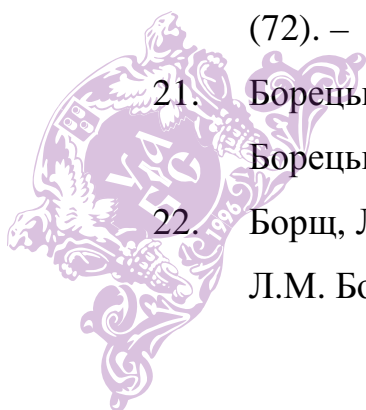

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

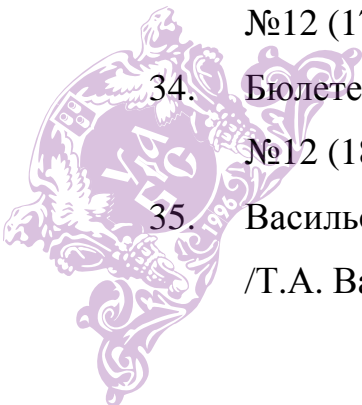
1. Абрамов, А.Е. Развитие технологии размещения и обращения государственных ценных бумаг [Текст] / А.Е. Абрамов // Расчеты и операционная работа в коммерческом банке. — 2001. - № 9. — С. 77.
2. Азрилиян, А.Н. Большой бухгалтерами словарь [Текст] / А.Н. Азрилиян, М.Ю. Агафонова, В.И. Бенедиктова; за общ. ред. А.Н. Азрилиян. – М.: Институт новой экономики, 1999. – С. 409.
3. Александрова, В.П. Перспективи інноваційного розвитку України [Текст] / В.П. Александрова // Економіка прогнозування. – 2006. - № 1. – С. 151 –153.
4. Алексеєнко, М. Страхування вкладів фізичних осіб: практика та шляхи її вдосконалення [Текст] / М. Алексеєнко // Економіка України. – 2002. - №3 (484) – С. 17 – 23.
5. Алексеєнко, М. Сутність і роль заощаджень в умовах ринкової економіки [Текст] / М. Алексеєнко // Економіка України. – 2000. - № 11. – С. 23 – 30.
6. Аналіз банківської діяльності [Текст]: підручник / А.М. Герасимович, М.Д. Алексеєнко, І.М. Парасій-Вергуненко та ін.; під заг. ред. А.М. Герасимович. – К.: КНЕУ, 2003. – 599 с.
7. Аникин, А.В. Юность науки: Жизнь и идеи мыслителей-экономистов до Маркса [Текст] / А.В. Аникин. – М.: Политиздат, 1985. – 378 с.
8. Антонюк, Л.Л. Інновації: теорія, механізм розробки та комерціалізація [Текст] / Антонюк Л.Л., Поручник А.М., Савчук В.С. – К.: КНЕУ, 2003. – 393 с.
9. Базилевич, В. Заощадження та їх страховий захист у структурі інвестування економіки [Текст] / В. Базилевич, С. Волосович // Банківська справа. – 1997. - № 6. – С. 54.
10. Бакун, О. Гранування вкладів – складова фінансової стабільності [Текст] / О. Бакун // Вісник НБУ. – 2004. - № 7. – С. 48 – 50.

11. Банківська енциклопедія [Текст] / За ред. д.е.н. проф. А.М. Мороза – К.: ЕЛЬТОН, 1993. – 328 с.
12. Банківські операції [Текст]: Підручник / В.І. Міщенко, Н.Г. Слав'янської; під заг. ред. В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2006. – 727 с.
13. Барановський, О.І. Фінансова безпека [Текст]: Монографія / О.І. Барановський. – К.: Фенікс, 1999. – 338 с.
14. Белугин, Ю.М. Сбережения и безналичные расчеты вкладчиков Сберегательного банка СССР [Текст] / Ю.М. Белугин. – М.: "Финансы и статистика", 1988. – С. 4.
15. Березняк, О.Г. Стан конкуренції між банківським та небанківськими установами на вітчизняному ринку фінансових послуг [Текст] / О.Г. Березняк, М.Е. Лозняк // Вісник Університету банківської справи Національного банку України. – 2008. - № 1. – С. 92 – 97.
16. Беседін, В.Ф. Актуальні проблеми розвитку економіки України [Текст]: Колект. монографія «Ринкова трансформація економіки України: проблеми регулювання» / В.Ф. Беседін. – К.: НДЕК, 2005. – С. 28 – 59.
17. Білик, О.І. Основні принципи формування заощаджень в Україні [Текст] / О.І. Білик // Вісник УАБС . – 2004. - № 2 (17). – С. 31.
18. Богомазова, В.М. Передумови прогнозу розвитку економіки України у середньостроковій перспектив [Текст] / В.М. Богомазова // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. - №4 (83).– С. 50 – 58.
19. Большой бухгалтерський словарь [Текст] / За ред. А.Н. Азрилияна – М.: Институт новой экономики, 1999. – 574 с. – С. 409.
20. Бондаренко, О.Ф. Динаміка розвитку економіки України [Текст] / О.Ф. Бондаренко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2007. - №5 (72). – С. 164 – 170.
21. Борецький, М. Проблеми довгострокового кредитування [Текст] / М. Борецький // Банківська справа. – 2006. - №4 (70). – С. 85 – 93.
22. Борщ, Л.М. Інвестиції в Україні: стан, проблеми і перспективи [Текст] / Л.М. Борщ. — К.: Знання, 2002. — 318 с.

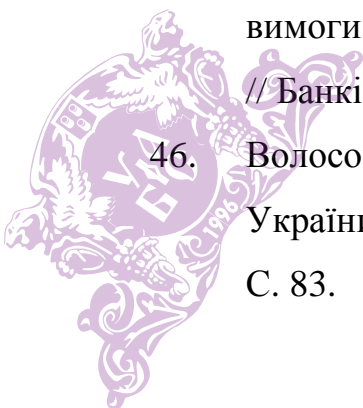

23. Борщ, Л.М. Стратегія інвестиційного зростання економіки в умовах ринкової трансформації [Текст]: автореф. дис.... докт. екон. наук: 08.00.01 / Борщ Л.М.; Київськ. держ. універс. — К., 2002. — 19 с.
24. Бочаров, В.В. Финансово-кредитные методы регулирования рынка инвестиций [Текст] / В.В. Бочаров. — М.: Финансы с статистика, 1993. — 144 с.
25. Бріхмен, Є. Основи фінансового менеджменту [Текст] / Є. Бріхмен; пер. з англ. — К.: Молодь, 1997. — 1000 с.
26. Бунге М.: сучасний дискус [Текст] / В.Д. Базилевич — К.: Знання, 2005. — 697 с.
27. Бут, А.Л. Особливості інвестиційного механізму забезпечення інноваційного розвитку економіки України [Текст] / А.Л. Бут // Формування ринкових відносин в Україні. — 2007. - №4 (71). — С. 91 — 95.
28. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2002. - №12 (117) — 2002. — 166 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
29. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2003. - №12 (129). — 172 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
30. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2004. - №12 (141) — 168 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
31. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2005. - №12 (153) — 169 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
32. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2006. - №12 (165) — 174 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
33. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2007. - №12 (177) — 170 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
34. Бюлетень Національного банку України [Електрон. ресурс]. — 2008 - №12 (189) — 166 с. — Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>.
35. Васильєва, Т.А. Банківське інвестування на ринку інновацій [Текст] /Т.А. Васильєва. — Суми: Вид-во СумДУ, 2007. — 513 с.

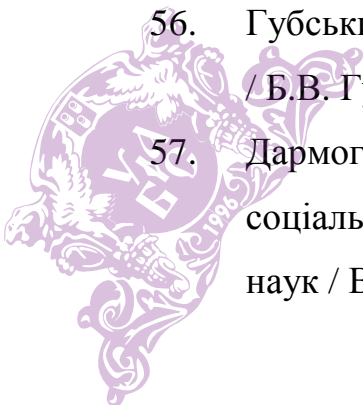

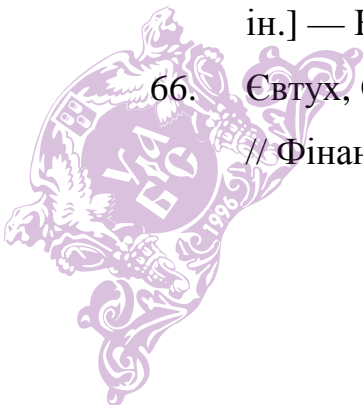
36. Васильєва, Т.А. Діяльність банківських установ на ринку інноваційного інвестування: методологічні засади [Текст]: дис.... докт. екон. наук /Т.А. Васильєва. – Суми, 2008. – 504 с.
37. Васюренко, О. Шляхи розвитку кредитного забезпечення інноваційної діяльності [Текст] / О. Васюренко, І. Пасічник // Економіка України. – 2000. - №2 (459). – С. 23 – 28.
38. Васюренко, О.В. Банківський менеджмент [Текст]: посібник /О.В. Васюренко. – К.: Академія, 2001. – 320 с.
39. Версаль, Н.І. Інституційна структура кредитної системи [Текст] / Н.І. Версаль // Фінанси України. – 2002. - №11. – С. 95 – 99.
40. Версаль, Н.І. Теорія кредиту [Текст]: навч. посіб. / Н.І. Версаль, Т.В. Дорошенко. – К.: Вид. дім „Києво-Могилянська академія”, 2007. – 483 с.
41. Вишневський, В. Ухилення від сплати податків: моделювання вибору та дій економічного суб'єкта [Текст] / В. Вишневський, А. Веткін // Економіка України. – 2004. - № 1. – С. 9 – 15.
42. Внукова, Н.М. Ощадна справа [Текст]: навч. посібник. / Н.М. Внукова, П.М. Куліков, В.А.Череватенко. – Х.: ТОВ «Компанія СМТІ», 2005. – 480с. – С. 10
43. Вовчак, О.Д. Банківська інвестиційна діяльність в Україні [Текст] / О.Д. Вовчак. – Львів: Вид-во Львів. комерційної академії, 2005. – 544с.
44. Вовчак, О.Д. Банківська справа [Текст]: навчальний посібник / О.Д. Вовчак, Н.М. Руцишин — Львів: „Новий світ - 2000”, 2008. — 560 с.
45. Вожжов, А. Інвестиційне кредитування комерційних банків: зміст і вимоги до формування ресурсної бази [Текст] / А. Вожжов, Н. Попова // Банківська справа. – 2003. - № 1. – С. 73 – 79.
46. Волосович, С.В. Заощадження населення та інвестиційний потенціал України [Текст] / С.В. Волосович // Фінанси України. – 1998. - № 8. – С. 83.

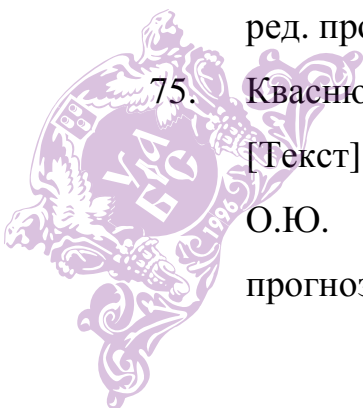
47. Волосович, С.В. Ринок заощаджень населення в перехідній економіці [Текст]: автореф. дис. ... канд. екон. наук: 08.01.01 / Волосович С.В.; Київськ. держ. торг-екон. універс. — К., 1998. — 17 с.
48. Гладких, Д. Основні тенденції розвитку кредитного ринку в Україні, або колективний портрет українського позичальника [Текст] / Д. Гладких // Вісник національного банку України. - 2001 - № 9. — С. 49 – 53.
49. Гнибіденко, І. Пенсійна реформа в Україні: стан, проблеми, перспективи [Текст] / І. Гнибіденко // Економіка України. – 2007. - № 4 – С. 11
50. Головка, А.Т. Система банківського менеджменту [Текст]: навч. посібник / А.Т. Головка, В.І. Грушко, М.П. Денисенко. – Київ: ІНКОС, 2004. – 480 с.
51. Гребеник, Н.І. Монетарні інструменти управління грошово-кредитним ринком [Текст] / Н.І. Гребеник // Вісник НБУ. – 1999. - № 9. – С.6.
52. Гребеник, Н.І. Основні віхи у формуванні та проведенні грошово-кредитної (монетарної) політики в Україні [Текст] / Н.І. Гребеник // Вісник НБУ. – 2007. - № 5. – С. 12 – 19.
53. Гребеник, Н.І. Особливості інструментів монетарної політики Національного банку України [Текст] / Н.І. Гребеник // Вісник НБУ. – 2002. - № 6. – С. 2 – 4.
54. Гроші та кредит [Текст]: підручник / Б.С. Івасів, В. А. Ющенко [та ін.]; ред. Б.С. Івасів. – К.: ТАНГ, КНЕУ. – 1999. – 180 с.
55. Гроші та кредит [Текст]: підручник /за заг. ред. М.І.Савлука. – К.: КНЕУ, 2001. – 602 с.
56. Губський, Б.В. Інвестиційні процеси в глобальному середовищі [Текст] / Б.В. Губський — К.: Наук. думка, 1998. — 390 с.
57. Дармограй, В.І. Методологія стратегічного планування комплексного соціально-економічного розвитку регіону [Текст]: дис.... канд. екон. наук / В.І. Дармограй. – К., 2007. – 225 с.

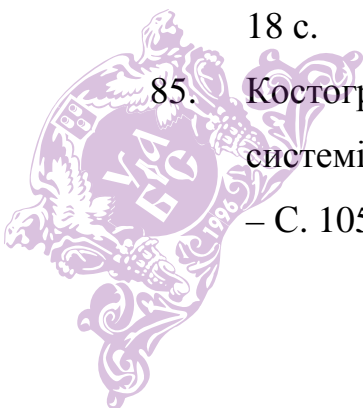
58. Дегтярєва, Ю.В. Роль економіко-математичних моделей при прийнятті рішень в умовах ринкової економіки [Текст] / Ю.В. Дегтярєва // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. – №11 (66). – С. 12 – 15.
59. Денисенко, М.П. Основи інвестиційної діяльності [Текст]: підручник / М.П. Денисенко. — К.: Алерта, 2003. — С. 12.
60. Дмитренко, М.Г. Ощадно-кредитна система в контексті формування в Україні власної інвестиційно-інноваційної політики [Текст] / М.Г. Дмитренко, В.Г. Костогриз // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць – Суми: УАБС НБУ, 2006. – Т. 16. – С. 143 – 151.
61. Дмитрієва, О.А. Депозитна політика комерційного банку в умовах стабілізації грошово-кредитного ринку України [Електрон. ресурс]: автореф. дис.... кандид. екон. наук: 08.04.01 / О.А. Дмитрієва; Київський національний університет імені Тараса Шевченка. — К., 2004. — 18 с. // Режим доступу: <http://disser.com.ua/contents/33905.html>
62. Долан, Е.Дж. Деньги, банковское дело и денежно-кредитная политика [Текст]: пер. с англ. В. Лукашевича [и др.] / Е. Дж. Долан — Л.: СПб, 1994. — 496 с. – С. 15.
63. Дорнбуш, Р. Макроэкономика [Текст] / Р. Дорнбуш, С. Фішер – К.: Основи, 1996. — 320 с.
64. Дубинський, А. Финансисты полагают, что в будущем году Украине не удастся ускорить рост экономики [Текст] / А. Дубинський // Экономические известия, 14 декабря 2005. – № 107. – С. 7 – 8.
65. Енциклопедія банківської справи [Текст] / редкол. В.С. Стельмах [та ін.] — К.: Молодь, Ін Юре, 2001. — 680 с.
66. Євтух, О.Т. Кредит як соціально-економічне явище [Текст] / О.Т. Євтух // Фінанси України. – 2006. - № 3. - С. 17 – 19.

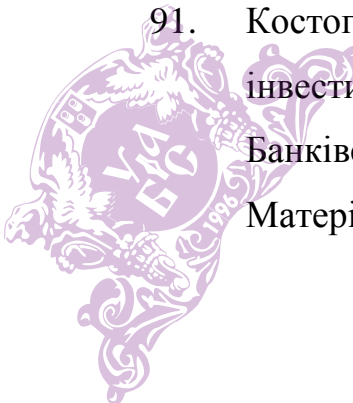
67. Єпіфанов, А.О. Грошово-кредитна політика в Україні: тенденції та перспективи [Текст] / А.О. Єпіфанов, В.І. Міщенко, Н.І. Гребеник // Фінанси України. – 2000. - № 9. – С. 11 – 18.
68. Єпіфанов, А.О. Методологічні складові ефективного розвитку економіки України [Текст] / А.О. Єпіфанов – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2007. – 417 с.
69. Желюк, Т. Моделька динаміки соціально-економічного розвитку: макрота мезоекономічні аспекти [Текст] / Т. Желюк // Вісник ТНЕУ. – 2007. - №1. – С. 22 – 39.
70. Жупанін, В.В. Світовий досвід захисту заощаджень населення. Соціально-економічні дослідження в перехідний період [Текст] / В.В. Жупанін // Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір: збір. наук. праць. У 2-х ч. /НАН України. Інститут регіональних досліджень; /редкол; відп. ред. акад. НАН М.І. Долішній. – Львів, 2006. – Вип. 3 (LIX).- Ч. 1. – 444с. – С. 434 – 438.
71. Загородній, А.Г. Фінансовий словник [Текст] / А.Г. Загородній, Г.Л. Вознюк, Т.С. Смовженко – К.: Т-во «Знання», КОО; Львів: Вид-во Львів. банк. ін-ту НБУ, 2002. – 566 с. – С. 197.
72. Затонацька, Т.Г. Стратегія нарощування інвестиційного потенціалу національної економіки [Текст] / Т.Г. Затонацька. В.Л. Осецький // Фінанси України. – 2006. - № 7. – С. 38 – 49.
73. Зятковський, І.В. Фінансова діяльність суб'єктів господарювання [Текст]: навч. посіб. / І.В. Зятковський. – Тернопіль: Економічна думка, 2003. – 356 с.
74. Инвестиции и инновации. Словарь-справочник от А до Я [Текст] / под ред. проф. М.З. Бора, А.Ю. Денисова. – М.: МНАМ, 1998. – 150 с.
75. Кваснюк, Б.Є. Національні заощадження та економічне зростання [Текст] / Б.Є. Кваснюк, С.І. Киреев, А.В. Мар'єнко, О.Л. Мар'єнко, О.Ю. Болховітінова; НАН України; Інститут економічного прогнозування. — К.: МП Леся, 2000. — 304 с.

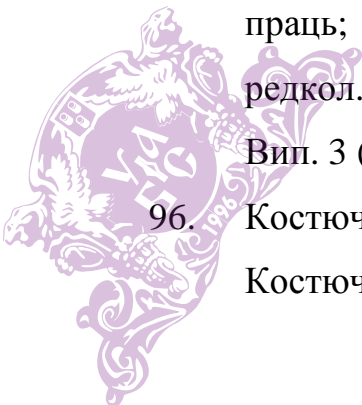
76. Кейнс, Дж. Трактат про грошову реформу. Загальна теорія зайнятості, процента та грошей [Текст] / Дж. Кейнс. – К.: УАБ, 1999. – 189 с., С. 80 – 87.
77. Кожем'яніна, С.М. Порівняння системи економічних показників прогнозування України та інших країн (ЄС, Болгарії) [Текст] / С.М. Кожем'яніна // Формування ринкових відносин в Україні. – 2008. - № 8 (87). – С. 20 – 25.
78. Козьменко, С.М. Стратегічний менеджмент банку [Текст] / С.М. Козьменко, Ф.І. Шпиг, І.В. Волошко. – Суми: „Університетська книга”, 2003. – 732 с.
79. Колесников, А. Яке майбутнє Ощадбанку [Текст] / А. Колесников // Урядовий кур'єр. — 1997. — 24 червня. — С. 8.
80. Кондильяк, Є.Б. Трактат о системах [Текст]: В 3-х т. / Кондильяк Є.Б. – М.:МНК, 1982. – 143 с.
81. Конституція України. Закон України „Про Державний гімн України” [Текст] – К.: Видавничий дім „Скіф”, 2008. – 48 с.
82. Корнеєв, В. Банківський сервіс на ринках залучення і розміщення капіталу [Текст] / В. Корнеєв // Банківська справа. – 2006. – №1. – С.82-93.
83. Короткий тлумачний словник української мови [Текст] / Д.Г. Гринчишин, Л.Л. Гумецька, В.Л. Карпова [та ін.]; відп. ред. Л.Л.Гумецька. – К.: Рад. Школа, 1978. – 120 с.
84. Косова, Т.Д. Інституціональна модель фінансування інвестиційного процесу [Текст]: автореф. дис.... докт. екон. наук: 08.04.01 / Т.Д. Косова; Інститут економіки промисловості НАН України .— Д., 2006. – 18 с.
85. Костогриз, В. Проблеми довгострокового кредитування в банківській системі України [Текст] / В. Костогриз // Вісник КНТЕУ. – 2008. - № 4. – С. 105 – 111.

86. Костогриз, В. Проблеми регулювання внутрішніх інвестицій України [Текст] / В. Костогриз // Реструктуризація розвитку фінансового ринку в Україні: філософія, стратегія, тактика: Тези доп. Всеукраїн. наук.-практ. конф. студ. і молодих вчен. (Київ, 20-22 берез. 2007 р.) [відп. ред. І.А. Авансова]. – К.: нац. торг.-екон. ун-т, 2007. – 224с. – С. 57 – 58.
87. Костогриз, В. Проблеми розвитку банківської системи України [Текст] / В. Костогриз // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ризиків: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції; 18-20 жовтня 2006 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2006. – 165с. – С. 66 – 68.
88. Костогриз, В.Г. Аналіз ощадної діяльності банківських та небанківських установ в умовах інноваційно-інвестиційного розвитку економіки [Текст] / В.Г. Костогриз // Економічний простір: Збірник наукових праць. – Дніпропетровськ: ПДАБА, 2008. – №13. – 311с., С. 162 – 169.
89. Костогриз, В.Г. Вплив ощадно-кредитної системи на інноваційно-інвестиційний розвиток економіки [Текст] / В.Г. Костогриз // Вісник хмельницького національного університету. – 2008. - № 2. – Т.1. (106). – С. 39 – 43.
90. Костогриз, В.Г. Гарантування вкладів як важливий чинник конкурентноспроможності банківської системи України. [Текст] / В.Г. Костогриз // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць – Суми: УАБС НБУ, 2008. – С. 143 – 151, 0,4 друк. арк.
91. Костогриз, В.Г. Довгострокове кредитування як основа забезпечення інвестиційного розвитку економіки України [Текст] / В. Костогриз // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ризиків: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції; 15-16

- листопада 2007 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2007. – 287с. – С. 109 – 111.
92. Костогриз, В.Г. Національні заощадження: складові та динаміка в Україні [Текст] / В.Г. Костогриз, М.І. Макаренко // „Розвиток соціально-економічних відносин в умовах трансформації економіки України”: Матеріали I міжнародної науково-практичної конференції студентів та молодих вчених (17-19 травня 2007р.) - Хмельницький: Інститут економіки та управління. – 2007. – Том 3. – 218с., С. 26 – 28.
93. Костогриз, В.Г. Проблеми гарантування вкладів в умовах становлення конкурентоспроможності банківської системи України [Текст] / В.Г. Костогриз // Міжнародна банківська конкуренція: теорія і практика: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції (15-16 травня 2008 р.) / Державний вищий навчальний заклад „Українська академія банківської справи Національного банку України”. – Суми: ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2008. – 180с., С. 77 – 78.
94. Костогриз, В.Г. Проблеми макроекономічних передумов нагромадження довгострокових фінансових ресурсів [Текст] / В.Г. Костогриз // Банківська система України в умовах глобалізації фінансових ризиків: Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції; 25-26 вересня 2008 р. – Черкаси: ЧІБС УБС НБУ, 2008. – 210 с. – С. 26 – 28.
95. Костогриз, В.Г. Теоретичні та прикладні аспекти взаємодії банківського та реального сектору економіки [Текст] / В.Г. Костогриз // Соціально-економічні дослідження в перехідний період. Євроінтеграційний курс України: фінансовий вимір: збірник наукових праць; У 2-х ч. / НАН України. Інститут регіональних досліджень; редкол. відп. ред. акад. НАН України М.І. Долішній. – Львів, 2006. – Вип. 3 (LIX). – Ч. 1. – 444 с., С. 407 – 413.
96. Костюченко, О.А. Банківське право [Текст]: навч. посіб. / О.А. Костюченко ; 2-ге вид., перероб. і доп. – К.: МАУП, 2000. – 240 с.

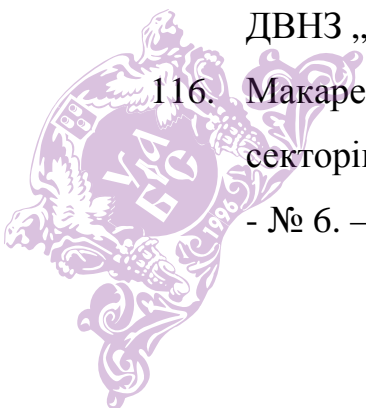

97. Котіна, О. Історія та еволюція заощаджувальної справи [Текст] / О.Котіна // Фінансовий ринок України. – 2006. - № 11 (37). – С. 34 – 38.
98. Кочетков, В.М. Організація управління фінансовою стійкістю банку в ринкових умовах [Текст] / В.М. Кочетков. – К.: Вид-во Європейського університету, 2003. – 300 с.
99. Крупка, М.І. Теоретичні аспекти управління механізмом кредитування довгострокових програм розвитку економіки України [Текст] / М.І. Крупка, Л.Б. Євтух // Фінанси України. – 2007. - № 1. – С. 43 – 57.
100. Крупка, М.І. Фінансово-кредитний механізм інноваційного розвитку економіки [Текст] / М.І. Крупка // Фінанси України. – 2001. - № 11. – С. 86 – 98.
101. Крушевський, А.В.. Економетричне моделювання показників розвитку економіки [Текст] / А.В. Крушевський, Д.П. Крушевська, О.А. Склярєнко – К.: НДЕІ, 2005. – С. 120 – 124.
102. Кузнєцова, А.Я. Інвестиційно-інноваційна діяльність та система її фінансового забезпечення [Електрон. ресурс]: автореф. дис.... д-ра екон. наук: 08.04.01 / А.Я. Кузнєцова; Держ. установа "Ін-т економіки та прогнозування НАН України". — К., 2005. — 36 с. // Режим доступу: <http://www.nbu.gov.ua/ard/2005/05kaysfz.zip>
103. Кузнєцова, А.Я. Роль комерційного банку у фінансуванні інноваційних проектів підприємницького сектора економіки України [Текст] / А.Я. Кузнєцова // Регіональна економіка. – 2002. - № 4. – С. 213 – 219.
104. Курс економіки [Текст]: учебник /под. ред. Б.Ф. Райзберга. – М.: Инфа. – 1997. – С. 288.
105. Лавров, О. Хочешь быть нищим й зависимым - получай иностранную помощь [Текст] / О. Лавров // Своє дело. – 1994. - № 51. – С. 4.
106. Лагутін, В.Д. Кредитування: теорія та практика [Текст]: навч. посіб. / В.Д. Лагутін – К.: Т-во „Знання”, КОО, 2000. – 215 с.

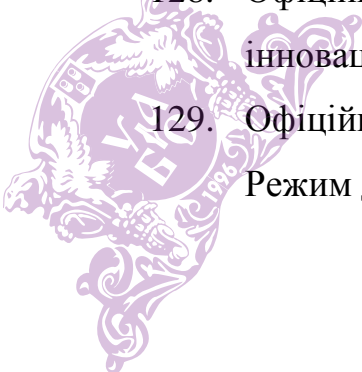

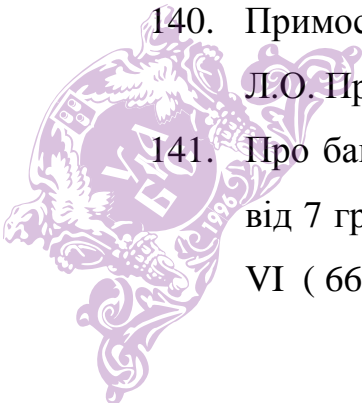
107. Лещинський, О.Л. Економетрія [Текст]: навч. посіб. для студ. вищ. навч.закл. / О.Л. Лещинський, В.В. Рязанцева, О.О. Юнькова. – К.: МАУП, 2003. – 280 с., С. 11.
108. Леснікова, М.П. Застосування методів факторингового аналізу для побудови рейтингу інвестиційної привабливості фінансового стану інноваційних підприємств [Текст] / М.П. Леснікова // Статистика України. – 2004. - № 3. – С. 78 – 84.
109. Литвиненко, Л.Т. Рынок государственных облигаций [Текст] / Л.Т. Литвиненко, Н.П. Нишатов, Д.П. Удалищев – М.: «Финстатинформ», 1997. – С. 14 – 15.
110. Лугінін, О.Є. Економетрія [Текст]: навчальний посібник / О.Є. Лугінін, С.В. Білоусова, О.М. Білоусов – Київ: Центр навчальної літератури, 2005. – 252 с. , С. 15, С.124.
111. Лукінов, І. Концепція інвестиційної політики України [Текст] / І. Лукінов, М. Герасимчук, В. Коломійцев, Б. Пасхавер, Ю. Бажал; НАН України; Інститут економіки. — К., 1997. — 84 с.
112. Луців, Б.Л. Інвестиційний банківський портфель [Текст] / Б.Л. Луців — К.: Лібра, 2002. — 192 с.
113. Мазур, Т. Діяльність фонду гарантування банківських вкладів: зарубіжний досвід і пропозиції для України [Текст] / Т. Мазур // Підприємство, господарство і право. – 2007. - №2 (134). – С. 95 – 98.
114. Майорова, Т.В. Інвестиційна діяльність [Текст]: навчальний посібник / Т.В. Майорова – Київ: „Центр навчальної літератури”, 2004. – 376 с.
115. Макаренко М.І. Система трансферного ціноутворення в комерційних банках [Текст]: монографія /М.І. Макаренко, Т.Г. Савченко. – Суми: ДВНЗ „УАБС НБУ”, 2008. – 238 с.
116. Макаренко, М. Ціни як фактор взаємодії реального і фінансового секторів економіки [Текст] / М. Макаренко // Банківська справа. – 1999. - № 6. – С. 13 – 17.

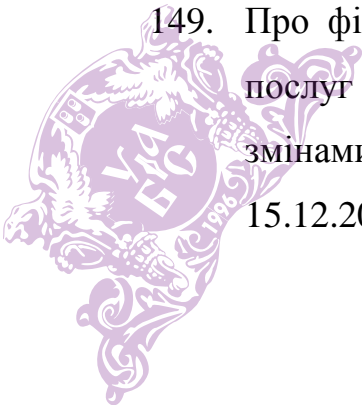
117. Макаренко, М.І. Гроші та ціни в кількісній теорії [Текст] / М.І. Макаренко – Суми: ВВП „Мрія-1” ЛТД, Ініціатива, 2001. – 64 с.
118. Макконнелл, К.Р. Макроекономіка [Текст] / К.Р. Макконнелл К.Р., С.Л. Брю; пер. з англ. — Л.: Просвіта, 1997. — С. 157.
119. Макконнелл, К.Р. Экономикс [Текст] / К.Р. Макконнелл, С.Л. Брю; в 2 т. — М.: Республика, 1992. — С. 136 – 137.
120. Малахова, О. Макроекономічні аспекти розвитку банківської системи України [Текст] / О. Малахова // Вісник ТНЕУ. – 2008 - № 2. – С. 37 – 47.
121. Матвієнко, П.В. Покращення інвестиційного клімату - пріоритетне завдання державного управління [Текст] / П.В. Матвієнко // Інвестиції: практика та досвід. – 2007. - №1. – С. 10
122. Менкью, Г. Макроекономіка [Текст] / Г. Менкью – М. : Дело, 1994. – 120с.
123. Мишкін, Ф.С. Економіка грошей, банківської справи і фінансових ринків [Текст] / Ф.С. Мишкін – К.: Основи, 1998. – С. 75
124. Національні заощадження та економічне зростання [Текст] /за ред. д.е.н. Б.Є. Кваснюка. – К.: «МП Леся», 2000 – 304 с.
125. Олигин-Нестеров, В. Метод политэкономии социализма (единство общего и специфического) [Текст] / В. Олигин-Нестеров // Экономические науки. – 1976. – № 2. – С. 12 – 21.
126. Основи інвестиційно-інноваційної діяльності [Текст]: навч. посіб. /За науковою редакцією В.Г. Федоренка. – К: Алеута, 2004. – 431 с., С. 274
127. Отсовська, Г.В. Економічний словник [Текст] / Г.В. Отсовська, О.О. Юшкевич, Й.С. Завадський – К.: Кондор, 2007. – С. 358, С. 281.
128. Офіційний сайт Державного агентства України з інвестицій та інновацій [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.in.gov.ua/>
129. Офіційний сайт Державного комітету статистики [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.ukrstat.gov.ua>

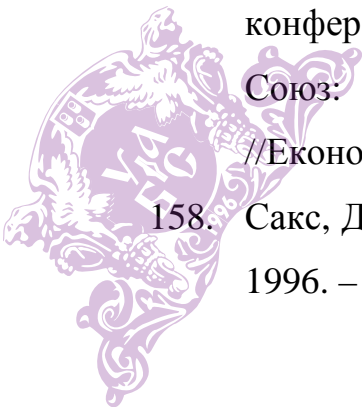
130. Офіційний сайт Державної комісії з регулювання ринків фінансових послуг [Електрон. ресурс] – Режим доступу: [http:// www.dfp.gov.ua](http://www.dfp.gov.ua)
131. Офіційний сайт Українського об'єднання лізингодавців [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.leasing.org.ua>
132. Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб. [Електрон. ресурс] – Режим доступу: [http:// www.fg.org.ua](http://www.fg.org.ua).
133. Паламарчук, М.М. Ощадній справі - масштабність і ефективне функціонування [Текст] / М.М. Паламарчук // Банківська справа. – 1998. - №2. – С. 3
134. Паливода, К. Проблеми формування та використання інвестицій в сучасній економіці України [Текст] / К. Паливода // Банківська справа. – 2007. - № 4. – С. 73 – 81.
135. Пересада, А.А. Управління банківськими інвестиціями [Текст]: монографія / А.А. Пересада, Т.В. Майорова – К.: КНЕУ, 2005. – 388 с.
136. Пересада, А.А. Управління інвестиційним процесом [Текст] / А.Л. Пересада — К.: Лібра, 2002. — 472 с.
137. Петренко, Я.В. Чинники ощадної активності домогосподарств у довгостроковому періоді [Текст] / Я.В. Петренко // Актуальні проблеми економіки. – 2006. - №12 (22). – С.45 – 52.
138. Политическая экономия [Текст]: учебно-методическое пособие. / Г.Я. Кузнецов – М.: Мисль. – 1985. – С. 372-373.
139. Попова, Г.Ю. Стратегія зниження ризиків інвестиційної діяльності [Текст]: автореф. дис.... докт. екон. наук: 08.02.03 / Г.Ю. Попова; Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна — Х., 2006. — 17 с.
140. Примостка, Л.О. Фінансовий менеджмент у банку [Текст]: підручник / Л.О. Примостка — К.: КНЕУ, 2004. – 468 с.
141. Про банки та банківську діяльність [Електрон. ресурс]: закон України від 7 грудня 2000 року із змінами, внесеними згідно із Законом N 661-VI (661-17) від 12.12.2008. – Режим доступу: [http:// zakon.rada.gov.ua](http://zakon.rada.gov.ua)

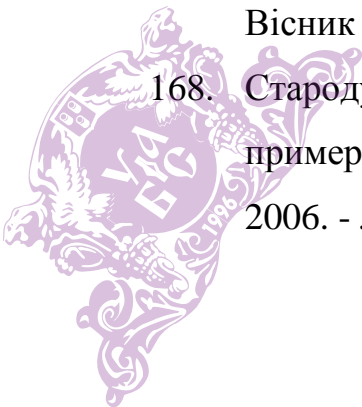
142. Про додаткові заходи щодо діяльності банків [Електрон. ресурс]: постанова НБУ від 11 жовтня 2008 р. №319. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/inf_mat/Of_Pov/2008/11.10.2008_319.htm.
143. Про затвердження Програми розвитку інвестиційної діяльності на 2002-2010 роки [Електрон. ресурс]: постанова Кабінету міністрів України від 28 грудня 2001 р. №1801. – Режим доступу: <http://www.uazakon.com/document/spart20/inx20260.htm>
144. Про наукову та науково-технічну діяльність [Електрон. ресурс]: закон України від 13.12.91. із змінами внесеними згідно із Законом N 2505-IV (2505-15) від 25.03.2005. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
145. Про Національний банк України [Електрон. ресурс]: закон України від 20 05. 1999. із змінами, внесеними згідно із Законом N 800-VI (800-17) від 25.12.2008 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
146. Про недержавне пенсійне забезпечення [Електрон. ресурс]: закон України від 09 липня 2003 із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV (3201-15) від 15.12.2005 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
147. Про пріоритетні напрями розвитку науки і техніки [Електрон. ресурс]: закон України від 11.07.01 із змінами внесеними згідно із Законом N3421-IV (3421-15) від 09.02.2006 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
148. Про схвалення Методичних рекомендацій щодо організації та функціонування систем ризик-менеджменту в банках України [Електрон. ресурс]: постанова НБУ від 02 серпня 2004 N 361 – Режим доступу: <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1045.5945.1&nobreak=1>
149. Про фінансові послуги та державне регулювання ринків фінансових послуг [Електрон. ресурс]: закон України від 12 липня 2001 року із змінами, внесеними згідно із Законом N 3201-IV (3201-15) від 15.12.2005 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>

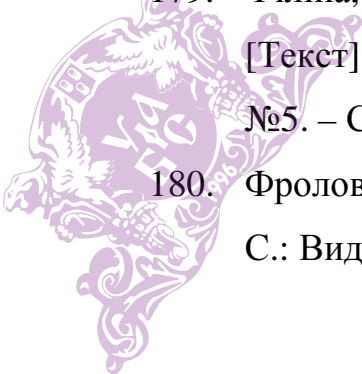
150. Про Фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електрон. ресурс]: закон України від 20 вересня 2001 року із змінами, внесеними згідно із Законом N 639-VI від 31 жовтня 2008 року. – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua>
151. Прокопець, О.В. Підходи до покращення кредитного забезпечення підприємницької діяльності [Текст] / О.В. Прокопець // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – Т. 15. – С. 297 – 301.
152. Ракитский, Б. В. Закономерности формирования и реализации трудовых доходов при социализме [Текст] /Б.В. Ракитский, А.Н. Шохин – М.: "Наука", 1987 – С. 233.
153. Реверчук, С.К. Приватне інвестування в економіці України (на прикладі малих підприємств) [Текст] / С.К. Реверчук, В.В. Ступницький, О.Д. Вовчак — Л.: ВПВ ЛЦНТЕІ, 2002. — С. 30.
154. Реверчук, С.К. Управління і регулювання банківською інвестиційною діяльністю [Текст]: наукова монографія / С.К. Реверчук, Л.Г. Кльоба, М.Б. Паласевич; за ред. д.е.н., проф. С.К. Реверчука. – Львів: „Тріада плюс”, 2007. – 352 с.
155. Робинсон, Дж. Экономическая теория несовершенной конкуренции. [Текст] / Дж. Робинсон – М.: Прогресс. – 1993. – С. 37.
156. Ротар, А.В. Інноваційні процеси в промисловості: їх економічний зміст і суть [Текст] / А.В. Ротар // Статистика України. – 2007. - № 1. – С. 37 –40.
157. Савельєв, Є. Інвестиційний аспект інтеграції [Текст] / Є. Савельєв, Р. Березюк, В. Ковальчук В. (До підсумків IV Міжнародної наукової конференції "Проблеми економічної інтеграції України в Європейський Союз: інвестиційні аспекти", Ялта-Форос, 13-15 вересня 1999 р.), //Економіка України – 2000. - № 1. – С. 90.
158. Сакс, Дж. Макроэкономика [Текст] / Дж. Сакс, Ф. Ларрен – М.: Дело, 1996. – 90 с.

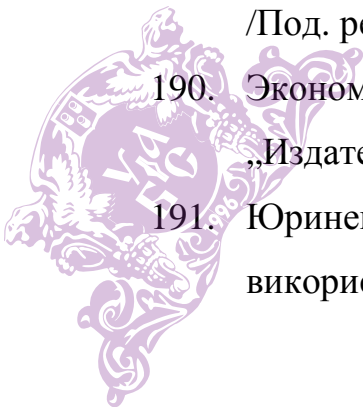
159. Сало, І.В. Фінансово-кредитна система України та перспективи її розвитку [Текст] / І.В. Сало – Київ: видавництво „Наукова думка”, 1995. –178 с.
160. Самиев, П. Сотрудничество банков и страховых компаний: как реализовать потенциал [Електрон. ресурс] – Режим доступу: <http://www.psamiev.raexpert.ru>.
161. Семюелсон, Пол А. Мікроекономіка [Текст] / Пол А. Семюелсон, Вільям Д Нордгауз - К.: «Основи», 1998, – С. 622.
162. Сергієчко, О.М. Макроекономічні проблеми виробництва ВВП України [Текст] / О.М. Сергієнко // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. - №12 (67). – С. 26 – 31.
163. Синки, Дж. Управление финансами в коммерческих банках [Текст] / Дж. Синки – М.: Catallaxy, 1994. – 820 с.
164. Сідельник, О.П. Особливості діяльності та перспективи розвитку небанківських установ на фінансовому ринку України [Текст] /О.П. Сідельник // Вісник Української академії банківської справи. – 2004. - №2 (17). – С. 37 – 41.
165. Смовженко, Т.С. Система гарантування вкладів в Україні [Текст]: монографія /за ред. д-ра екон. наук Т.С. Смовженко. – Львів: Львівський банківський інститут НБУ, 2004. – 255 с.
166. Смоляр, Ю. Зарубіжний досвід організації заощадження населення та можливості його використання в Україні [Текст] / Ю. Смоляр // Банківська справа. – 2003. - № 1 (49). – С. 80 – 87.
167. Співак, Л. Функціонування та взаємодія банків і небанківських фінансових інститутів в Україні [Текст] / Л. Співак, І. Каракулева // Вісник НБУ. –2006. - № 7. – С. 46 – 48.
168. Стародубцева, Е.Б. Государственное стимулирование сбережений (на примере Германии) [Текст] / Стародубцева Е.Б //Банковские услуги. – 2006. - №7 – С. 26

169. Стельмах, В.С. Макро- і мікроекономічні складові розвитку [Текст]: монографія /В.С. Стельмах, А.О. Єпіфанов, І.В. Сало, І.І. Дяконова, М.А. Єпіфанова – Суми: ВТД „Університетська книга”, 2006. – 505 с.
170. Стельмах, В.С. Обмінний курс, інфляція та конкурентоспроможність економіки [Текст] /В.С. Стельмах, О.І. Петрик // Вісник НБУ. – 2001. - №9. – С. 3 – 6.
171. Структура зобов'язань банків України за станом на 01.01.2007 [Текст] //Вісник НБУ. – 2007. - № 3. – С. 54 – 57.
172. Суганяка, М.В. Місце і роль державного ощадного банку у фінансовій системі України [Текст] / М.В. Суганяка // Фінанси України. – 2001. - №5 – С. 126
173. Сухарський, В.С. Економічний енциклопедичний словник – довідник [Текст] / В.С. Сухарський – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2002. – 456 с.
174. Сухарський, В.С. Ощадна справа [Текст] / В.С. Сухарський – Тернопіль: Економічна думка, 1999. – 218 с.
175. Сухарський, В.С. Ощадна справа: основи теорії і практики [Текст] / В.С. Сухарський – Тернопіль: Навчальна книга – Богдан, 2000. – 256с.
176. Сухарський, В.С. Ощадно-банківська справа [Текст] / В.С. Сухарський, В.В. Сухарський – Тернопіль: Астон, 2003. – 464 с.
177. Титаренко, Б. Показники та прогнози в інноваційно-інвестиційні сфері [Текст] / Б. Титаренко // Економіст. – 2006. - №1. – С. 59 – 61.
178. Федоренко, В.Г., Чувардинський О.Г., Іткін О.Ф. та інші. Міжнародні і правові аспекти інвестиційної діяльності в Україні: Монографія / За наук. ред. В.Г. Федоренко. – К.: Наук. світ, 2002, - 505с.
179. Філіна, Г.І. Проблеми інноваційного розвитку економіки України [Текст] / Г.І. Філіна, М.Н. Кравченко // Економіка та держава. – 2007. - №5. – С.16 – 19.
180. Фролов, С.М. Банківська справа [Текст]: навч. посіб / С.М. Фролов – С.: Вид-во СумДУ, 2001. – 205 с.

181. Чайковський, Я.І. Сучасний стан та перспективи розвитку банківського кредитування [Текст] / Я.І. Чайковський // Банківська справа. – 2005. – №2 (62). – С. 36 – 47.
182. Червоножка, В. Снігова куля безробіття: що робити, щоб вона не перетворилася на лавину [Електрон. ресурс] // Новинар. – Режим доступу: <http://novynar.com.ua/onlinemagazine/economics/48535>
183. Черевко, О. Гроші поза банками. Як залучити ці кошти в офіційну економіку [Текст] / О. Черевко // Нова доба. – 1999. – №104. – С. 4 – 5.
184. Чечетова, Н.Ф. Інвестиційно-інноваційний аспект реформування економіки [Текст] // Проблеми формування і розвитку фінансово-кредитної систем України: збірник наукових статей / Н.Ф.Чечетова – Харків: Штрих, 2002. – С. 201 –204.
185. Шамова, І.В. Грошово-кредитні системи зарубіжних країн [Текст] / І.В. Шамова – К.: КНЕУ. 2001. – 195 с.
186. Шелудько, Н. Актуальні проблеми банківського кредитування інвестицій в Україні [Текст] / Н. Шелудько // Економіка України. – 2005. – № 7 (524). – С. 36 – 41.
187. Шибиволок, З.І. Організація ощадного бізнесу в Україні [Текст] / З.І. Шибиволок, Р.Б. Кульчицька // Фінанси України. – 1996. – № 9 – С. 71
188. Шитко, О.П. Банківська система і небанківські фінансові інститути – перспективи конкуренції на фінансовому ринку України [Текст] / О.П. Шитко // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України: збірник наукових праць. – Суми: УАБС НБУ, 2006. – Т.16 – 334 с., С. 182 – 187.
189. Экономическая безопасность: Производство – финансы – банки [Текст] / Под. ред. В.К. Сенчагова. – М.: ЗАО «Финстатинформ», 1998. – С. 285.
190. Экономическая энциклопедия [Текст] / гл. ред. Л.И. Абалкин – М.: „Издательство Экономика” , 1999 – С. 712 – 713.
191. Юринець, Р.В. Економіко-математична модель оптимального використання ресурсів комерційного банку [Текст] / Р.В. Юринець //

Вісник Львівського державного фінансово-економічного інституту – 2002. - № 3 – С.108 – 111.

192. Юхименко, П. Монетарна політика і структурні реформи в економіці України [Текст] / П. Юхименко // Банківська справа. – 2004. - №2. – С. 66.
193. Deposit guarantee Schemes of Commercial Banks in EEA and EFTA Countries, the United State of America, Japan and Canada. – Federation Bancaire de l'Union Europeenne. – 1997. – С. 37
194. Eilenberger G. Bankbetriebswirtschaftslehre: Grundlagen – internationale Bankleistungen – Bank – Management – 6., voellig neu beard. Aufl. – Muenchen; Wien: Oldenbourg, 1996. – 894 s.
195. Garcia G.G. Deposit Insurance a Survey of Actual and Best Practices. – IMF working paper 99/54. – 1999. - С. 142.
196. Kyei A. Deposit Protection Arrangements a Survey. – IMF working paper 95/134. – 1995. – С. 47
197. Sloman J.Economics. London, “Harvester Wheatsheaf”, 1995. – 575

Додаток А

Грошові доходи та витрати населення України

Статті балансу	1997	1998	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005	2006	2007
I. Грошові доходи (млн. грн.)	50069	54379	61865	89911	109390	185073	215672	274241	381404	472061	614984
1. Заробітна плата	25600	26209	30657	42334	56452	78950	94608	117227	160621	205120	270605
% до грошових доходів	51,1	48,2	49,5	47,1	51,6	42,3	43,8	42,7	42,1	43,4	44,0
2. Соціальні допомоги та інші поточні трансферти	12518	12710	14737	18199	22447	67286	78028	104849	151307	266901	344379
% до грошових доходів	24,9	23,4	23,8	20,2	20,5	36,4	36,2	38,2	39,7	56,5	55,9
II. Грошові витрати та заощадження (млн. грн.)	47933	53376	59518	83777	102834	185073	215672	274241	381404	472061	614984
1. Придбання товарів і оплата послуг	31876	34867	41832	59024	77846	153589	180730	222270	306769	385681	510023
% до грошових витрат	66,5	65,3	70,3	70,4	75,7	82,9	83,8	81,1	80,4	81,7	82,9
2. Поточні податки та інші витрати	5714	6372	8266	12171	15184	14092	17763	19030	28984	42177	65946
% до грошових витрат	11,92	11,95	13,8	14,5	14,7	7,6	8,2	6,9	7,5	8,9	10,7
3. Вклади у банках та заощаджень у цінних паперах	2585	2523	4556	8611	6272	10184	15016	20475	45651	44203	39015
% до грошових витрат	5,4	4,7	7,6	10,2	6,1	5,5	6,9	7,5	11,9	9,3	6,3

**Зобов'язання банків України за коштами на рахунках суб'єктів господарювання
(млн. грн.)**

Період	Усього зобов'язань	Усього за коштами суб'єктів господарювання	у національній валюті				в іноземній валюті			
			Усього	з них			Усього	з них		
				до запитання	строкові	з них довго-строкові		до запита ння	строкові	з них довго-строкові
1997	6357	4052	3065	2374	691	–	987	695	292	–
1998	8278	5160	3193	2593	600	–	1967	1528	439	–
1999	12156	7837	4626	3776	850	–	3210	2526	685	–
2000	18738	11958	8069	6754	1315	91	3889	2504	1385	115
2001	25674	14336	10827	8287	2540	536	3509	1998	1511	363
2002	37715	18413	14035	10354	3681	1311	4378	2558	1820	672
2003	61617	29221	23079	14923	8156	4367	6142	3390	2752	1801
2004	82959	41348	30643	19765	10878	5820	10705	5761	4944	3339
2005	132745	59542	45022	26094	18928	9744	14521	7070	7451	4408
2006	184234	77519	56255	30438	25817	13256	21264	7834	13431	7385
2007	279738	115579	90496	43030	47466	27670	25083	12434	12650	7747

Додаток В

Зобов'язання банків України за коштами на рахунках фізичних осіб (млн. грн.)

Період	Усього зобов'язань	Усього за коштами фізичних осіб	у національній валюті				в іноземній валюті			
			Усього	з них			Усього	з них		
				до запитання	строкові	з них довго-строкові		до запитання	строкові	з них довго-строкові
1997	6357	2305	1620	585	1035	–	685	166	519	–
1998	8278	3119	1853	610	1243	–	1285	253	1012	–
1999	12156	4319	2204	780	1423	–	2115	507	1608	–
2000	18738	6780	3481	1259	2222	494	3299	860	2439	445
2001	25674	11338	6566	2107	4458	1554	4722	1055	3717	1098
2002	37715	19302	11601	3526	8076	4085	7701	1475	6226	3083
2003	61617	32396	18875	5220	13655	7448	13521	1972	11549	6212
2004	82959	41611	22116	6000	16115	11302	19495	1911	17584	11061
2005	132745	73202	42176	14008	28168	19187	31026	3177	27848	17859
2006	184234	106715	57837	18519	39319	29714	48878	5501	43377	30243
2007	279738	164159	99411	29110	70300	54018	64749	8230	56519	40418

Додаток Д

Динаміка довгострокових зобов'язань банків (млн. грн.)

Роки	Всього зобов'язань	Зобов'язання за коштами суб'єктів господарювання			Зобов'язання за коштами фізичних осіб		
		Всього зобов'язань	з них довгострокових	% довгострокових до загального числа зобов'язань	Всього зобов'язань	з них довгострокових	% довгострокових до загального числа зобов'язань
2000	18738	11958	206	1,72	6780	939	13,85
2001	25674	14336	899	6,27	11338	2652	23,4
2002	37715	18413	3294	17,8	19302	7168	37,14
2003	61617	29221	6168	21,1	32396	13660	42,16
2004	82959	41348	9159	22,15	41611	22363	53,74
2005	132744	59542	14152	23,76	73202	37046	50,6
2006	184234	77519	20641	26,6	106715	59957	56,18
2007	279738	115579	35417	30,64	164159	94436	57,52

Додаток Ж

Динаміка змін процентних ставок комерційних банків України за кредитними та депозитними операціями

Період	2000		2001		2002		2003		2004		2005		2006		2007	
	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>	<i>нац.</i>	<i>іноз.</i>
Ставки комерційних банків																
Кредитні	40,3	17,0	31,9	13,1	24,8	11,9	20,2	11,6	17,9	12,3	16,4	11,6	15,4	11,3	14,1	11,3
Депозитні	13,5	5,8	11,2	5,6	7,8	6,0	7,1	6,0	7,8	6,2	8,5	6,8	7,6	5,8	8,2	5,8
Різниця, у відсотках	298,5	293,1	284,8	233,9	317,9	198,3	284,5	193,3	229,4	198,3	192,9	170,5	202,6	194,8	171,9	194,8
Облікова ставка НБУ, на кінець року		27,0		12,5		7,0		7,0		9,0		9,5		8,5		8,0

